

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินโครงการในครั้งนี้ผู้ประเมินได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาอ้างอิงและสนับสนุนแนวคิดในการดำเนินการประเมินโครงการซึ่งได้เสนอตามลำดับหัวข้อดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 18
2. หลักการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม จริยธรรม
3. แนวคิดและวิธีการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”
4. แนวคิดและหลักการของการประเมินโครงการ
 - 4.1 ความหมายของการประเมินโครงการ
 - 4.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการประเมินโครงการ
 - 4.3 รูปแบบของการประเมินโครงการ
 - 4.4 การประเมินโครงการด้วย CIPP Model
 - 4.5 ขั้นตอนการประเมินโครงการ
 - 4.6 เกณฑ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ
5. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยภายในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

มัธยมศึกษา เขต 18

1. ประวัติความเป็นมา

โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ของวัดเขาบางทรายพระอารามหลวง ตำบลบางทราย อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี สภาพแวดล้อมมีทั้งปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นโรงเรียนแห่งเดียวในจังหวัดชลบุรี ที่มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติเอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

เริ่มแรกโรงเรียนกำเนิดขึ้นภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง กล่าวคือเริ่มมาจากเจ้าอาวาสวัดเขาบางทรายได้ให้การศึกษาแก่ศิษย์วัดโดยท่านเป็นผู้สอนเอง เริ่มสอนครั้งแรกปีใดไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด หลักฐานที่ปรากฏเหลืออยู่กล่าวว่า พ.ศ. 2443 กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงตรวจการศึกษาในมณฑลปราจีนบุรี ทรงรายงานการตรวจว่า มีโรงเรียนเปิดสอนอยู่แล้วในเขตเมืองชลบุรี คือ โรงเรียนบรรพตพิทยาคาร (วัดเขา) มีพระชลโธปมคุณมณีเป็นผู้อุปการะ และพระใบฎีกาเสียง เป็นครูสอน มีนักเรียน 60 คน นับเป็นการเริ่มต้นกำเนิดโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ซึ่งเป็นโรงเรียนแรกและโรงเรียนเดียวในจังหวัดชลบุรีในขณะนั้น

พ.ศ. 2448 โรงเรียนล้มเลิกไปโดยไม่ทราบสาเหตุ สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะขาดผู้นำ เนื่องจากพระชลโธปมคุณมณี มรณภาพใน พ.ศ. 2449

พ.ศ. 2450 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ สุขบท) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระอมราภริรักษ์ิต เจ้าคณะมณฑลปราจีนบุรีนำการศึกษาจากกรุงเทพมหานคร ชลบุรีตามบัญชาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส และตามพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการขยายการศึกษาสู่หัวเมือง ได้สร้างอาคารเรียนหลังแรกจากไม้ที่สร้างเมรุและศาลาที่ใช้ในการศพของพระชลโธปมคุณมณี ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของท่าน เปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่ว่า “พุทธยาคม” เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีตาคู่ต่อท่านเจ้าคุณพระชลโธปมคุณมณี (พุทธ ปุณณกเถระ) อาคารเรียนหลังนี้ชาวบ้านเรียกว่า “ตึกแดง” (เรือถอนไปแล้ว เนื่องจากหมดสภาพการใช้งาน) เปิดสอนเฉพาะวิชาภาษาไทย ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียน “พุทธยาคม” ในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้าน เริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาบ้างแล้ว มีการจัดการเรียนการสอนตามร่างแผนการศึกษา พ.ศ. 2445 แยกการเรียนเป็น 2 สาย คือ สายสามัญศึกษา (การศึกษาขั้นพื้นฐาน) และสายวิสามัญศึกษา (การศึกษาเฉพาะทาง) โรงเรียนพุทธยาคม จัดการเรียนการสอนชั้นมูลศึกษาและประถมศึกษา งบประมาณที่ได้จากราษฎรบริจาคและเก็บค่าเล่าเรียนภาคเรียนละ 1 บาท

พ.ศ. 2450 โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เป็นโรงเรียนที่เปิดเป็นทางการโดยสมบูรณ์ในชื่อว่าโรงเรียน “พุทธยาคม”

พ.ศ. 2492 โรงเรียนมีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น สถานที่ไม่เพียงพอ พระเชมสาร โสภณ เจ้าอาวาสวัดเขาบางทราย องค์ที่ 4 เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็น พระครูมัญญธรรมกร (ธรรมมัญญ สุวรรณมาลี) ได้รวบรวมทุนทรัพย์จากอุบาสก อุบาสิกา และคณะสงฆ์ จัดสร้างอาคารเรียนชั้น 1 หลังใช้ชื่อว่า “มัธยมพิทยาคาร” และเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็นทางการว่า โรงเรียนชลบุรี “สุขบท”

พ.ศ. 2496 – ปัจจุบัน เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ตราโรงเรียน ประกอบด้วยมณฑปตั้งอยู่บนก้อนเมฆ มีอักษรย่อ “ช.ส.บ.” อยู่ในแถบสีบานเย็น ใต้มณฑป ยอดมณฑปมีรัศมีกระจายเป็นแฉก ๆ ส่วนล่างของรัศมียาวจรดบนก้อนเมฆ และ

สั้นขึ้นไปข้างบนลดหลั่นกันไป หมายถึง เรือนยอดที่มีรูปสี่เหลี่ยมเป็นของสูง มองเห็นได้ไกล ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญทางศาสนาอย่างหนึ่ง เปรียบเสมือน คุณธรรมที่บริสุทธิ์ สะอาด หมัดจดจากกิเลส รัศมีที่กระจายเป็นแฉก เปรียบเสมือน วิชาความรู้หลายสาขา สร้างสรรค์ สร้างศิษย์ให้เจริญก้าวหน้า กระจายอยู่ทุกแห่ง ก้อนเมฆเป็นที่กำเนิดแห่งฝน ฝนตกมาคราใดย่อมให้ความชุ่มฉ่ำแก่คนทั่วไป เปรียบได้กับนักเรียนของ “สุขบท” ที่นำความรู้ไปสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ

คำขวัญประจำโรงเรียน สร้างคุณธรรม เสริมนำความรู้ สู่การพัฒนาคน

อัตลักษณ์โรงเรียน โคร่งงานเด่น เน้นคุณธรรม

2. ลักษณะที่ตั้งของโรงเรียน

โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ตั้งอยู่เลขที่ 245 หมู่ที่ 6 ถนนสุขุมวิท ตำบลบางทราย อำเภอมะนัง จังหวัดชลบุรี รหัสไปรษณีย์ 20000 มีพื้นที่ 41 ไร่ ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของวัดเขาบางทราย พระอารามหลวง ห่างจากจังหวัดมาทางทิศเหนือตามถนนสุขุมวิทประมาณ 4 กิโลเมตร ตั้งอยู่ทางขวาของถนน ระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงสายสุขุมวิท ประมาณ 85 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	ค่ายนวมินทราชินี
ทิศใต้	ติดกับ	วัดเขาบางทรายพระอารามหลวง
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ค่ายนวมินทราชินี
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ถนนสุขุมวิท

3. สภาพทั่วไปของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”

โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษในจังหวัดชลบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีอาคารเรียนและอาคารประกอบที่เพียงพอต่อการจัดการศึกษา มีหอประชุม โดมอเนกประสงค์ และแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ของนักเรียน การก่อตั้งโรงเรียนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลา 110 ปี

4. ลักษณะภูมิประเทศ

โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ตั้งอยู่บนเชิงเขาบางทราย (สุพรรณนิการ์) มีความลาดชันลดหลั่นกันตั้งแต่ระดับความสูงของน้ำทะเล 10 เมตร ไปจนถึง ระดับ 80 เมตร จากทางทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก พื้นที่มีเนินไปด้วยพันธุ์ไม้ขนาดกลางหลายชนิดเรียงรายกันอย่างเป็นระเบียบ ในบริเวณโรงเรียนมีถนนลาดยางและคอนกรีตเชื่อมโยงตั้งแต่หน้าประตูโรงเรียนไปทั่วบริเวณโรงเรียน สำหรับโรงเรียนแห่งนี้ไม่มีรั้วล้อมรอบ จึงเปิดโล่งเข้าออกได้หลายทาง ระบบสาธารณูปโภค เช่น น้ำประปา กำลังอยู่ในระยะของการพัฒนาให้สมบูรณ์ สำหรับเรื่องน้ำใช้ภายในโรงเรียนค่อนข้างจะมี

ปัญหามากในเรื่องระบบแรงดันประปาขึ้นที่สูง ทำให้ต้องสิ้นเปลืองค่ากระแสไฟฟ้าในการสูบน้ำ การสูบน้ำประปาและการขาดแหล่งน้ำ

5. ลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจ

โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองชลบุรี อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล มีทางหลวงระดับประเทศ คือ ถนนสุขุมวิท ผ่านหน้าโรงเรียน ประชากรที่อยู่ในบริเวณนี้ส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพประมง ค้าขาย รับจ้าง เกษตรกรรม อาชีพให้บริการและรับราชการ มีตลาดใหญ่ของจังหวัดอยู่ห่างจากโรงเรียนมาทางทิศใต้ของถนนสุขุมวิท 1.5 กิโลเมตร อยู่ใกล้นิคมอุตสาหกรรม อมตะนคร การคมนาคมระหว่างโรงเรียนกับตัวจังหวัดสะดวกสบาย นักเรียนของโรงเรียนมาจาก ครอบครัวที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย รับเหมาก่อสร้าง รับราชการ รัฐวิสาหกิจ เกษตรกร และอาชีพให้บริการ โดยภาพรวมนักเรียนจะมาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลางไปจนถึงยากจนเป็นส่วนมาก

6. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

เนื่องจากสถานที่ตั้งของโรงเรียนถูกขนานด้วยหมู่บ้านประมง ค่ายทหาร หมู่บ้านของ เกษตรกร และวัดเขาบางทรายพระอารามหลวง โรงเรียนจึงเป็นศูนย์กลางให้บริการแก่ชุมชน ได้แก่ เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลานของชุมชน ตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จนถึงระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นศูนย์การเรียนรู้วิชาทหาร ศูนย์กีฬาของชุมชน เป็นต้น อีกทั้งวัดเขาบางทราย พระอารามหลวง ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับโรงเรียนมีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่ยาวนาน ทั้งในเรื่องของความเจริญ พัฒนาการทางการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นที่รู้จักและศรัทธาของ ชาวชุมชนในจังหวัดชลบุรี มีผู้มาเที่ยวศึกษาในสถานที่ที่น่าสนใจหลายแห่ง เช่น วิหารพระงาม ศาลาแก้วห้อง วิหารหลวงพ่อโต หอระฆังเงิน พระพุทธบาททรงลังกา พระพุทธบาททรงอมราวดี พระจันทร์เสี้ยว พระพุทธโสภณประธาน พระเจดีย์ตัน พระเจดีย์โพรง พระป่าเลไลยก์ พระวิหารแวน ฟ้า พระเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ นาฬิกาแดดโบราณและสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

นอกจากนี้วัดเขาบางทรายยังเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมีความศรัทธา มักชักชวนกันมาทำ บุญในเทศกาลต่าง ๆ อยู่เสมอ และที่เห็นเด่นชัดคือ งานประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา เนื่องจากวัดนี้มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงจึงเหมาะที่จะจัดงานประเพณีตักบาตรเทโว ผู้คนมา ทำบุญตักบาตรข้าวต้มทางเป็นจำนวนมาก โรงเรียนจึงร่วมเป็นฝ่ายให้บริการดูแลความสงบเรียบร้อย เป็นประจำทุกปี โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ส่งเสริมทางด้านประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น จึงได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดชลบุรีมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องศิลปการดนตรีและนาฏกรรม และมีรำสุพรรณนิการ์ ซึ่งเป็นศิลประย่ำรำ ประจำโรงเรียน

7. วิสัยทัศน์ของโรงเรียน

โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เป็นโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ จัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากลบนพื้นฐานความเป็นไทย

8. จำนวนผู้บริหารและข้าราชการครูของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ปีการศึกษา 2559

8.1 ผู้อำนวยการ

นางสาวรุ่งทิพย์ พรหมศิริ วุฒิการศึกษาสูงสุด การศึกษาดุษฎีบัณฑิต

8.2 รองผู้อำนวยการ จำนวน 4 คน

8.2.1 นายอักษร มากพูน วุฒิการศึกษาสูงสุด การศึกษามหาบัณฑิต

8.2.2 นางสาวนันทนา เจริญสุข วุฒิการศึกษาสูงสุด การศึกษามหาบัณฑิต

8.2.3 นางสาวสายไหม ภารประดับ วุฒิการศึกษาสูงสุด การศึกษามหาบัณฑิต

8.2.4 นางสาวพรทิพย์ สระบงกช วุฒิการศึกษาสูงสุด การศึกษามหาบัณฑิต

8.3 ข้าราชการครู จำนวน 105 คน

8.4 บุคลากรทางการศึกษา จำนวน 19 คน

9. จำนวนนักเรียน ห้องเรียน ปีการศึกษา 2559

ปีการศึกษา 2559 โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” มีนักเรียนทั้งสิ้น 2,510 คน จำนวน 64 ห้องเรียน โดยมีนักเรียนแต่ละระดับ ปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนนักเรียน ห้องเรียน ปีการศึกษา 2559

ระดับชั้น	จำนวนห้อง	ชาย	หญิง	รวม
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	12	235	275	510
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	12	273	258	531
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	12	248	238	486
รวมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	36	756	771	1,527
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4	10	126	223	349
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5	9	121	189	310
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6	9	110	214	324
รวมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	28	357	626	983
รวมทั้งหมด	64	1,113	1,397	2,510

ที่มา : โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” (2559, หน้า 4)

10. จำนวนผู้ปกครองนักเรียน ปีการศึกษา 2559

ปีการศึกษา 2559 โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” มีผู้ปกครองนักเรียนมาอบตัวนักเรียนทั้งสิ้น 2,510 คน โดยมีผู้ปกครองนักเรียนแต่ละระดับชั้น ปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนผู้ปกครองนักเรียน ปีการศึกษา 2559

ผู้ปกครอง นักเรียนระดับชั้น	ผู้ปกครอง												รวม
	พ่อ	แม่	ปู่	ย่า	ตา	ยาย	ลุง	ป้า	น้า	อา	พี่	อื่น ๆ	
ม. 1	256	215	2	8	2	5	3	6	2	4	3	4	510
ม. 2	294	204	5	5	2	6	1	3	4	3	0	4	531
ม. 3	257	154	4	7	3	13	4	6	5	3	15	15	486
รวม ม.ต้น	807	573	11	20	7	24	8	15	11	10	18	23	1,527
ม. 4	163	149	1	4	1	3	4	4	2	7	6	5	349
ม. 5	185	102	0	3	2	1	2	3	4	2	5	1	310
ม. 6	134	145	2	3	0	5	4	8	6	1	12	4	324
รวม ม.ปลาย	482	396	3	10	3	9	10	15	12	10	23	10	983
รวมทั้งหมด	1,289	969	14	30	10	33	18	30	23	20	41	33	2,510

ที่มา : โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” (2559, หน้า 5)

11. ข้อมูลสภาพชุมชนโดยรวม

11.1 สภาพชุมชน

บริเวณโดยรอบโรงเรียนมีลักษณะเป็นเทศบาลตำบล เทศบาลเมืองชลบุรี และองค์การบริหารส่วนตำบล อยู่ใกล้กับนิคมอุตสาหกรรมอมตะ ค่ายทหาร และวัดเขาบางทราย พระอารามหลวง มีประชากรประมาณ 54,176 คน อาชีพหลักของชุมชน คือ อาชีพประมง เนื่องจากอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล และนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ศิลปะ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ ประเพณีตักบาตรเทโว และประเพณีวิ่งควาย

11.2 ผู้ปกครอง

ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อาชีพหลักคืออาชีพรับจ้าง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รายได้โดยเฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปี 36,000 – 60,000 บาท

11.3 โอกาสและข้อจำกัดของโรงเรียน

เนื่องจากสถานที่ตั้งของโรงเรียนถูกขนานไปด้วยหมู่บ้านประมง ค่ายทหาร หมู่บ้านเกษตรกร นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร และวัดเขาบางทรายพระอารามหลวง โรงเรียนจึงเป็นศูนย์กลางให้บริการแก่ชุมชนหลายอย่าง เช่น เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลานของชุมชน ตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นศูนย์การเรียนรู้วิชาทหาร ศูนย์กีฬาชุมชน โรงเรียนตั้งอยู่ติดกับถนนสุขุมวิท ทำให้สะดวกในการเดินทางมาโรงเรียน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม จริยธรรม

1. ความหมายของโรงเรียนคุณธรรม จริยธรรม

กัญญารัตน์ จิราสวัสดิ์ (2550, หน้า 1 – 2) ได้ให้ความหมายว่าคุณธรรม หมายถึง กรอบหรือแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมและเป็นสิ่งที่ตั้งงามมีคุณค่าแก่ผู้ประพฤตินั้น

ราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 263, 303) ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า สภาพคุณงามความดี ส่วนจริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

เกษม วัฒนชัย (2558, หน้า 26) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า ธรรมที่เป็นคุณ หรือสภาพคุณงามความดี เริ่มตั้งแต่ความนึกคิด ความปรารถนา ความตั้งใจ คนที่มีคุณธรรม เมื่อคิดดีแล้วย่อมแสดงพฤติกรรม คือคำพูด และการกระทำที่ปรากฏออกมาแล้วสังคม ตัดสินว่าดี จริง และงาม ส่วนจริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ หรือศีลธรรมนั่นเอง หมายถึงคำพูดและการกระทำ

คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ (2559, หน้า 6) ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาจิตใจ ให้เกลียดความชั่วกลัวบาป ใฝ่ความดี เป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดี มีความสงบเย็นภายใน เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นและเหมาะสมกับความต้องการในสังคมไทย ส่วนจริยธรรม หมายถึง กรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งกำหนดไว้สำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความสงบร่มเย็นเป็นสุข ความรัก สามัคคี ความอบอุ่น มั่นคงและปลอดภัยในการดำรงชีวิต

กู๊ด (Good, 1973, p.208) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ 2 แนวทาง คือ คุณธรรม หมายถึง คุณภาพของบุคคลได้กระทำตามความต้องการ และมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรม จริยธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่ได้กระทำจนชิน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ คุณลักษณะหรือสภาวะที่มีค่าอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปในทางที่ถูกต้อง

ตั้งตามสังคมยอมรับเป็นบรรทัดฐาน จะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจของแต่ละบุคคล เป็นสิ่งที่ประนีประนอมต่อตนเองผู้อื่นและสังคม

ชนิสรา ศิลานุกิจ (2550, หน้า 3) กล่าวว่า โรงเรียนมีหน้าที่จัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียน โดยจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้เป็นคนเก่ง คนดี เน้นการฝึกฝนปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ผู้เรียน ซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม จริยธรรมควบคู่กับความรู้และทักษะต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นฝึกฝนความมีเหตุผลทางคุณธรรมและจริยธรรมในด้านต่าง ๆ โดยการจัดกิจกรรม จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเสริมสร้าง การฝึกฝนความมีเหตุผลด้านคุณธรรมจริยธรรม

โรงเรียนชุมชนบ้านโต้นศรีพิมลวิทยา (2554, หน้า 4) ให้ความหมายโรงเรียนส่งเสริมคุณธรรมไว้ว่าเป็นโรงเรียนจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง เช่น การอบรมศีลธรรม การสวดมนต์ทุกเย็นวันศุกร์ การบวชภาคฤดูร้อน การนั่งสมาธิก่อนเข้าเรียน เป็นต้น

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558ก, หน้า 23) ให้ความหมาย โรงเรียนคุณธรรม จริยธรรม ไว้ว่า สถานศึกษาที่ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมความดีในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและปรับเปลี่ยนเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้อย่างยั่งยืนและนำไปขยายเครือข่ายได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2559, หน้า 3) ได้กล่าวถึงโรงเรียนคุณธรรมว่าจะต้องมีตัวชี้วัดดังนี้ มีอุดมการณ์คุณธรรมในการพัฒนาในโรงเรียนคุณธรรม มีกลไกและเครื่องมือในการปฏิบัติคุณธรรมจริยธรรมร่วมกันทั้งโรงเรียน มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านความพอเพียง ความกตัญญู และความซื่อสัตย์สุจริตในโรงเรียนเพิ่มขึ้น พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลดน้อยลง มีกระบวนการมีส่วนร่วม และสร้างความรับผิดชอบจากผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียน มีองค์ความรู้ นวัตกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรม และบูรณาการไว้ในชั้นเรียน และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า โรงเรียนคุณธรรม คือ สถานศึกษาที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมความดี ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม มีกลไกและเครื่องมือการปฏิบัติคุณธรรมจริยธรรมร่วมกันทั้งโรงเรียน มีองค์ความรู้ นวัตกรรม ด้านคุณธรรม จริยธรรม และบูรณาการไว้ในชั้นเรียน และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและปรับเปลี่ยนเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้อย่างยั่งยืน กล่าวคือ จะต้องมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านความพอเพียง ความกตัญญู และความซื่อสัตย์สุจริต และนำไปขยายเครือข่ายได้

2. หลักการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณธรรม

รัชกร แสนสุด (2556, หน้า 16 - 20) กล่าวว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนนั้นจะต้องดำเนินการทุกอย่างเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน โดยเริ่มตั้งแต่แต่งตั้งกรรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประจำโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงาน ควบคุมดูแล การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และดำเนินการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน โดยเน้นการปฏิบัติจริงทั้งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สถานการณ์ต่าง ๆ และสรุปได้ว่าการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน และผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงาน การปฏิบัติการแผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้ และการกำกับ ติดตาม ควบคุม และประเมินผลการปฏิบัติงาน ฉะนั้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้ได้ผลนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ต้องกำกับการปฏิบัติกิจกรรมให้เป็นไปตามนโยบาย แผนงานโครงการ และภารกิจอย่างเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558ก, 23) ได้กล่าวว่าเมื่อผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสนใจ และตัดสินใจจะพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณธรรมจะต้องคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้

2.1 ความสมัครใจและเต็มใจ จะพัฒนาเป็นโรงเรียนคุณธรรมทุกคนควรตระหนักและมั่นใจในคุณค่าและความสำคัญของการมีคุณธรรมซึ่งจะช่วยให้ทุกคนในโรงเรียนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขโดยอาศัยความคิดริเริ่มของคณะครูและการมีภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นหลักสำคัญ

2.2 ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ทุกคนในโรงเรียนร่วมกันทำเป็นการปฏิบัติด้วยตนเองโดยร่วมกันคิด (วางแผน) ร่วมกันทำและร่วมกันประเมินผลเพื่อปรับปรุงตนเองและโรงเรียนของเราเองให้มีพฤติกรรมที่ประสงค์เพิ่มขึ้นและร่วมกันลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ให้น้อยลงหรือหมดไป

2.3 มีการติดตาม และประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ นำผลการประเมินมาปรับปรุงแผนการปฏิบัติงานคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยอาจกำหนดแผนการปฏิบัติโรงเรียนคุณธรรมไว้อย่างน้อยคราวละ 1 ปี

2.4 โครงการคุณธรรม เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่จะดำเนินการเป็นไปตามบริบทของโรงเรียน ไม่เน้นการเพิ่มงบประมาณจากงบประมาณปกติ

สรุปได้ว่าหลักการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณธรรม ผู้บริหารและครูต้องมีความสมัครใจ การดำเนินงานบริหารโรงเรียนจะต้องกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ทุกคนในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

ของโรงเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน ได้แก่ โครงการคุณธรรม ซึ่งเป็นนวัตกรรม การเรียนรู้ ที่จะดำเนินการเป็นไปตามบริบทของโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้งกรรมการส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมประจำโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงาน ควบคุม ดูแล การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียน ผู้บริหารมีการกำกับ ติดตาม ดูแล วัดผลและประเมินผลการปฏิบัติงาน

3. สารสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558ข, หน้า 16) ได้กล่าวไว้ว่าหัวใจสำคัญ ของการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม คือ “การแปลงคุณธรรมให้เป็นจริยธรรม หรือพฤติกรรมที่พึง ประสงค์” ดังนั้นแนวปฏิบัติในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม จึงใช้ตารางคุณธรรมอัตลักษณ์เป็น เครื่องมือในการปฏิบัติงาน คุณธรรมอัตลักษณ์ ประกอบด้วย คุณธรรมเป้าหมาย พฤติกรรมบ่งชี้ เชิงบวกและพฤติกรรม (พฤติกรรมที่พึงประสงค์) ซึ่งเกิดจากที่ประชุมระดมสมองของโรงเรียนตนเอง พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของแต่ละโรงเรียนจะแตกต่างกันตามสภาพปัญหาเชิงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นใน โรงเรียนนั้น ๆ หรือคุณธรรมความดีที่โรงเรียนต้องการสร้างขึ้น เมื่อประชุมระดมสมองได้ความเห็น ร่วมกันแล้วจึงนำ มาเขียนเผยแพร่ในรูปของตารางคุณธรรมอัตลักษณ์ ดังตัวอย่างในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตัวอย่างคุณธรรมอัตลักษณ์

คุณธรรม เป้าหมาย	พฤติกรรมบ่งชี้/ข้อปฏิบัติ (จำแนกตามกลุ่ม)		
	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
ความซื่อสัตย์	- จัดซื้อจัดจ้างอย่าง โปร่งใส - พิจารณาความดีความชอบ อย่างถูกต้องเป็นธรรม	- เข้าสอนตรงเวลา - ไม่เอาเวลาราชการ ทำประโยชน์ส่วนตัว	- ไม่ลอกการบ้าน - ไม่โกหก ไม่พูดเท็จ
ความรับผิดชอบ	- มีความประพฤติดีเป็น แบบอย่างที่ดีแก่ ผู้ใต้บังคับบัญชา	- สอนให้นักเรียนรู้จัก คิดวิเคราะห์ รู้จัก การแก้ปัญหาได้ด้วย ตัวเอง	- มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประโยชน์ให้เพื่อน ๆ ที่ต้องการความช่วยเหลือ
ความพอเพียง	- มีแผนงานแผนการใช้ เงินที่สอดคล้องกัน - ใช้จ่ายตามแผนงาน	- ใช้จ่ายสมฐานะ - ใช้สื่อการสอน ร่วมกันอย่างคุ้มค่า	- ใช้จ่ายอย่างประหยัด - อดทน เสียสละเพื่อ ส่วนรวม

ที่มา : ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558ข, หน้า 17)

ในส่วนของแผนปฏิบัติงาน จะใช้โครงงานคุณธรรมเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงาน สร้างสรรค์คุณความดีจะใช้รูปแบบของโครงการ / โครงงาน ที่มีการตรวจทานความสอดคล้องกับ คุณธรรมเป้าหมายและพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก (พฤติกรรมที่พึงประสงค์) ที่ได้กำหนดขึ้นไว้ใน ตารางคุณธรรมอัตลักษณ์

4. โครงงานคุณธรรม

สิรินทร สุทธนะ (2554, ออนไลน์) กล่าวว่าโครงงานคุณธรรม คือ กิจกรรมที่เปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าและฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ โดยอาศัยหลักธรรมมาใช้ในการทำโครงงาน โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นแนะนำและให้คำปรึกษาแก่ ผู้เรียนอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่หัวข้อที่จะทำ และการดำเนินงานตามแผน กำหนดขั้นตอนการ ดำเนินงาน และการนำเสนอผลงาน โดยใช้กระบวนการวิธีการศึกษาอย่างมีระบบขั้นตอน มีการวางแผนงานอย่างละเอียด ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ จนได้ผลสรุป

พระมหาพงศ์นรินทร์ ฐิตวิโส (2558, หน้า 1) กล่าวว่าโครงงานคุณธรรม หรือ โครงงานความดี เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการทำความดีมีคุณธรรมแบบเชิงรุก โดยให้ผู้เรียน ที่เป็นเด็กและเยาวชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมการเรียนรู้นี้เอง ผ่านเทคนิควิธีการเรียนรู้ แบบโครงงาน (Project Approach) โดยประเด็นที่เลือกทำโครงงานนั้นเกิดขึ้นมาจากความสนใจ และความคิดริเริ่มของผู้เรียนเอง เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงานจริง ด้วยความพากเพียรอย่าง จดจ่อต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร (ต้องทำงานจริงไม่น้อยกว่า 2 เดือน) ในลักษณะ วิจัยปฏิบัติการ (Action Research) นำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านความเสื่อมทางศีลธรรม และ ส่งเสริมการบ่มเพาะความดีมีคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ รวมทั้งการขยายความมีส่วนร่วม ไปสู่บุคคลต่างๆใน สถานศึกษาและชุมชนของตนเองหรือชุมชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ศุภนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558ก, หน้า 29) กล่าวว่าโครงงาน คุณธรรม คือ โครงงานความดีเชิงรุก ที่ได้คิด เด็กเลือก เด็กทำ ในรูปแบบของโครงงานกลุ่ม ด้วยการ ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงการทำความดี เพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมทางศีลธรรม และ ส่งเสริมการบ่มเพาะความดีผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ ขยายการมี ส่วนร่วมไปยังบุคคลต่าง ๆ ในโรงเรียนและชุมชน “ร่วมกันทำดี อย่างมีปัญญา”

สรุปได้ว่าโครงงานคุณธรรม หมายถึง โครงงานความดี เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ ส่งเสริมการทำความดีมีคุณธรรมแบบเชิงรุก เพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมทางศีลธรรม และส่งเสริมการ บ่มเพาะความดีผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ เป็นกิจกรรมที่เปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าและฝึกปฏิบัติด้วยตนเองตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ โดย อาศัยหลักคุณธรรมมาใช้ในการทำโครงงานตั้งแต่หัวข้อที่จะทำ และการดำเนินงานตามแผน กำหนด

ขั้นตอนการดำเนินงาน และการนำเสนอผลงาน โดยใช้กระบวนการวิธีการศึกษาอย่างมีระบบ
ขั้นตอน มีการวางแผนงานอย่างละเอียด ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ จนได้ผลสรุป

5. ลักษณะของโครงการคุณธรรม

พระมหาพวงศันรินทร์ ฐิตวิโส (2558, หน้า 2) กล่าวว่าโครงการคุณธรรมถูกออกแบบมาเพื่อให้ตอบโจทย์ คำทำนายที่ว่าเด็กไทยไม่ใฝ่ดี ใฝ่ต่ำทำชั่ว เสพยา ละอายการทำดี ทำงานเป็นทีมไม่เป็น คติวิเคราะห์ไม่ได้ โดยการสร้างเงื่อนไขให้เขาใช้ปัญหาจริง เผชิญอยู่ทุกวัน ไม่ว่าจะในโรงเรียนหรือในครอบครัวในชุมชน นำมาตรวจสอบ วิเคราะห์ วางแผน แสวงหา แนวทางแก้ไขร่วมกัน ซึ่งไม่เพียงเข้าใจปัญหามอกตัวเท่านั้น ยังเป็นโอกาสให้เด็ก ๆ ได้เชื่อมโยงสู่ตนเอง เพราะคุณสมบัติของโครงการคุณธรรมนั้น พิเศษตรงที่เป็นเรื่องในชีวิตจริง เป็นประเด็นปัญหาจริง ๆ ในชีวิต ซึ่งทุกคนมีส่วนร่วม เกี่ยวข้อง สัมพันธ์อยู่ด้วยกันนั่นเอง แต่อาจไม่รู้ตัวก็ได้ ดังนั้น ด้วยกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ จึงพบทางออกของปัญหาด้วยปัญญา โครงการคุณธรรมจึงเป็นกระบวนการที่นำพาให้เด็กไทยสามารถทำโครงการจริงในชีวิตด้วยวิธีคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์นั่นเอง

พระมหาพวงศันรินทร์ ฐิตวิโส (2558, หน้า 3) กล่าวว่าโครงการคุณธรรมนั้น เน้นการนำปัญหาในชีวิตจริงมาเรียนรู้ผ่านการทำโครงการ อันจะเป็นการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะชีวิตด้วยวิธีคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ หรือ ด้วยกระบวนการทางปัญญาอันพอจะสรุปได้เป็นลำดับขั้นดังนี้

1. สังเกตปัญหา ระดมความคิด เลือกรูป วิเคราะห์ เชื่อมโยง “ปัญหา - สาเหตุ” ได้ชัดเจน เห็น ความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นปัจจัยเกี่ยวเนื่องกันได้ตลอดสาย (จาก “ภายนอก” สู่ “ภายใน” ชีวิตจิตใจของ ตนเอง)
2. คาดการณ์และระบุ “เป้าหมาย” ของการแก้ปัญหาให้ชัด ทั้งเป้าหมายในตัวคน (พฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ที่คาดหวัง) เป้าหมายนอกตัวคน (สิ่งแวดล้อม - กายภาพ) เป้าหมายเชิงปริมาณ เป้าหมายเชิงคุณภาพ เป้าหมายระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว และเมื่อรู้จุดหมายปลายทางชัดเจน การกำหนดทิศทางและการเดินทางก็จะชัดเจนไปด้วย
3. วางแผนและออกแบบ “ทางแก้” หรือวิธีการทดลองอย่างมีหลักเกณฑ์ที่แก้ปัญหาได้ตรงจุด (คือ แก้ที่สาเหตุ) และถึงพร้อมที่จะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้
4. ลงมือทำ พร้อมกับเรียนรู้ แสวงหา ฝึกฝน “คุณธรรมจากภายในตน” ไปสู่ “การแก้ปัญหา ภายนอก” ทั้งการเรียนรู้ส่วนบุคคลจำเพาะตน และเรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการกลุ่ม
5. ลงมือปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ มีการติดตามและเก็บบันทึกข้อมูล ทำตามแผนงานอย่าง ยืดหยุ่น มุ่งมั่นทุ่มเทแต่ไม่ยึดติดมากเกินไป เรียนรู้อย่างตื่นตัวเท่าทันพร้อมปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแม้มีข้อจำกัดมากมาย

6. ประมวลผล-สรุปผล ประเมินผลการบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ การประเมิน ตนเอง การย้อนพิจารณาเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง และการต่อยอดขยายผล

7. นำเสนอ สื่อสาร ข้อมูลเรื่องราวการทำงานโครงการผลของการทำงาน สู่สาธารณะ อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเป็นการแพร่ขยายความดี-สื่อสารความดี บอกต่อองค์ความรู้ในการแก้ปัญหา ต่าง ๆ เผยแพร่ วิธีการในการทำความดี อันจะเป็นการเสริมสร้างค่านิยมการทำความดี สร้างแรงบันดาลใจในการทำความดี ให้กับผู้อื่นต่อ ๆ ไป และเป็นการสืบต่อความดีต่อไปได้ไม่สิ้นสุด

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558ก, หน้า 30 - 34) ได้อธิบายไว้ว่าการ จัดทำโครงการคุณธรรม (Moral Project) จะแบ่งกลุ่มตามความสนใจโครงการเรื่องหนึ่งเรื่องใดหรือ อาจแบ่งตามระดับชั้นเรียน แบ่งตามชมรมความสนใจ แล้วจัดเป็นประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ หรือ ประชุมอภิปรายหารือ หรือประชุมระดมสมอง โดยมีขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้

1. วิเคราะห์ปัญหา หรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งกลุ่มต้องการให้โรงเรียนมีการ แก้ไขโดยตั้งคำถามให้ทุกคนคิดวิเคราะห์ เช่น พฤติกรรมของเพื่อน ๆ ที่อยากปรับปรุง หรือ คุณธรรม พื้นฐานของโรงเรียนมีข้อใดยังไม่ดีทำบ้าง เป็นต้น

2. ควรจัดลำดับปัญหาที่สำคัญด่วนที่สุด ที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่า ควรรีบแก้ไข เลือกลงมา 1 ปัญหาตามความเห็นของที่ประชุม

3. หาสาเหตุของปัญหา โดยนำปัญหาที่คัดเลือกแล้ว มาระดมสมองหาสาเหตุของ ปัญหา นั้น ๆ ซึ่งอาจเกิดจากสาเหตุปัจจัยภายในและ/หรือปัจจัยภายนอกอย่างไรบ้าง อาจใช้การ อภิปราย หาเหตุผลนำข้อมูลสถิติ ข้อเด่น ข้อด้อย ความเป็นไปได้ ความเร่งด่วนมาพิจารณาประกอบ เพื่อหาข้อยุติในการตัดสินใจเลือกเป็นประเด็นปัญหาที่อยากแก้ไขมากที่สุด

4. กำหนดเป้าหมายของการแก้ปัญหา นั้น ๆ โดยนำปัญหาที่คัดเลือกมากำหนด เป้าหมายทั้งเป้าหมายเชิงปริมาณ หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยระบุว่า เป็นนักเรียนชั้นใด จำนวนเท่าใด ฯลฯ เป็นต้น และกำหนดเป้าหมายเชิงคุณภาพ หมายถึง พฤติกรรม อะไรที่ต้องการให้เกิดขึ้น หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างไร

5. กำหนดชื่อโครงการ ที่ชัดเจนเข้าใจง่าย และควรสะท้อนกิจกรรม และกลุ่มเป้าหมาย ที่เกี่ยวข้อง เช่น “โครงการลด ละ เลิก บุหรี่-เมรัยา” “โครงการรักษาสัตว์ รักษาสังคม” เป็นต้น

6. กำหนดวิธีแก้ไขปัญหา หรือ วิธีดำเนินงานเพื่อไปสู่เป้าหมายนั้น จะมีแผนอย่างไร

7. หลักธรรม/พระราชดำรัส/พระราชดำริ/คำสอน ใช้หลักธรรมอะไรเป็นหลักคิดใน การดำเนินโครงการ น้อมนำพระราชดำรัส/พระราชดำริ/คำสอน อะไรมาเป็นหลักในการดำเนิน โครงการ โครงการแต่ละโครงการสามารถมีคุณธรรมหลายข้อเป็นหลักคิดในการปฏิบัติโครงการนี้ได้

8. การเชื่อมโยงไปสู่คุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน โดยที่ประชุมพิจารณาการ เชื่อมโยงไปสู่คุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน ได้อย่างไร โครงการแต่ละโครงการสามารถเชื่อมโยงไปสู่

คุณธรรมอัตลักษณ์หลายข้อได้ โดยพิจารณาถึงกระบวนการในการปฏิบัติโครงการและคุณธรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้น

9. กำหนดวิธีการวัดและประเมินผล โดยกำหนดตัวชี้วัด เพื่อวัดหรือประเมินผลว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอะไร ไปมากน้อยเพียงไรในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

10. จัดทำร่างเอกสารโครงการคุณธรรม โดยรวบรวมข้อมูลทั้งหมด แล้วจัดทำเป็นเอกสารร่างโครงการ เพื่อนำไปทดลองปฏิบัติสักระยะหนึ่ง แล้วปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทของโรงเรียน ก่อนนำไปใช้จริง

ทั้งนี้ เนื่องจากโครงการคุณธรรม เป็นเครื่องมือที่ใช้พัฒนาทักษะการคิด และการปฏิบัติงานกลุ่มของนักเรียน จึงควรจัดทำโครงการฉบับร่างแล้วนำไปทดลองใช้ก่อนสักระยะเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้แล้วปรับปรุงแผนเป็นระยะ ๆ จนกลุ่มคิดว่าสามารถนำไปปฏิบัติให้ได้ผลตรงตามความต้องการได้แล้ว

11. จัดทำเป็นโครงการคุณธรรม โดยนำข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ได้จากการทดลองทุกขั้นตอน มาเรียบเรียงให้อ่านเข้าใจง่าย อาจใช้รูปแบบการเขียนโครงการคุณธรรม หรือรูปแบบตามความเหมาะสมของโรงเรียน

กรณีมีข้อคิดเห็นข้อทักท้วง ผู้บริหารและคณะทำงานควรร่วมกันชี้แจง และ/หรือพิจารณาปรับปรุงแก้ไขแผนโครงการให้แล้วเสร็จ และเผยแพร่ใช้เป็นโครงการจริงต่อไป โดยโครงการคุณธรรม ประกอบด้วยดังนี้

1. ชื่อโครงการ
2. ความสำคัญของปัญหา
3. วัตถุประสงค์
4. กลุ่มเป้าหมาย
5. แผนการดำเนินโครงการ
6. งบประมาณ
7. หลักธรรมที่นำมาใช้
8. ความเชื่อมโยงสู่คุณธรรมอัตลักษณ์
9. วิธีการวัดและประเมินผล
10. ผู้รับผิดชอบโครงการ

พระมหาพวงศันรินทร์ ฐิตวิโส (2558, หน้า 6 - 12) กำหนดขั้นตอนในการทำโครงการคุณธรรมไว้ 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักรู้และพิจารณาเลือกหัวเรื่องหรือประเด็นปัญหา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ที่ต้องอาศัยภาวะการตระหนักรู้ในสถานการณ์หรือสภาพปัญหาด้วย

สติปัญญา หรือภาวะที่มีแรงบันดาลใจที่จะทำสิ่งดีงามอะไรบางอย่างที่เป็นความฝันหรืออุดมคติ ซึ่งอาจจะเกิดจากผู้เรียนเองโดยตรง หรืออาจจะเกิดจากการแนะนำหรือชี้ชวนจากครูที่ปรึกษาหรือผู้อื่นที่เป็นเงื่อนไขภายนอก มากกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้หรือแรงบันดาลใจขึ้นก็ได้ การสร้างความตระหนักรู้เป็นขั้นตอนที่ยาก เพราะโดยทั่วไปสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาต่าง ๆ นั้น มักจะเกิดขึ้นอยู่แล้ว แต่มักจะถูกกละเลยมองข้าม หรือซาชินเคยชินจนมองไม่เห็นปัญหา หรือไม่รู้สึกรว่าตนเองมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหานั้นอย่างไรในทำนอง “เส้นผมบังภูเขา” หรือ “ปลาอยู่ในน้ำมองไม่เห็นน้ำ” จึงต้องอาศัยเหตุปัจจัยภายนอก จากกลยุธมิตรที่กระตุ้นปัจจัยภายในใจของผู้เรียนได้ถูกต้องกับจริตนิสัย ในเงื่อนไข สถานการณ์แวดล้อม และจังหวะเวลาที่พอเหมาะพอดี จนเกิดฉันทะร่วมกันที่จะรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อ ดำเนินการโครงการ ครูที่ปรึกษาอาจวางเงื่อนไขเบื้องต้นจากการให้ผู้เรียนสำรวจและสังเกตสภาพปัญหาต่าง ๆ จากเพื่อน นักเรียน ปัญหาที่พบเห็นในห้องเรียน โรงเรียน วัด และชุมชน แล้วช่วยกันระดมความคิดต่อปัญหาที่เกิดขึ้นให้ ได้มากที่สุด แล้วมาอภิปรายกันในกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อยก็ได้ (อาจทำให้สนุกในลักษณะได้ว่าที่หรือยอวาทีกี่ ได้) เพื่อเลือกประเด็นปัญหาที่มีความสนใจ หรืออยากจะทำปัญหานั้นมากที่สุด เพื่อนำมาตั้งเป็นประเด็น สำหรับทำโครงการ ความดี หรือ ประเด็นที่เลือกมาทำโครงการนั้นมีที่มา 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ผู้เรียนเริ่มคิดจาก 1) ปัญหาที่อยากแก้ หรือจาก 2) สิ่งดีที่อยากทำ ผู้เรียนที่เริ่มคิดจากความดีที่อยากทำก่อนนั้นมักยังมองแบบผิวเผิน ความคิดความเข้าใจยังไม่หยั่งรากลึก ความจริงแล้วแม้เป็นความดีที่อยากทำก็ตาม หากย้อนคิด พิจารณาให้ดีก็พบว่าสิ่งดีที่อยากทำนั้นต้องช่วยแก้ไขหรือปรับปรุงอะไรให้ดีขึ้นสักอย่างหนึ่งแน่ ครูที่ปรึกษา ก็ต้องช่วยกระตุ้นชี้ชวนให้ผู้เรียนได้ย้อนคิดพิจารณากลับไปประเด็นปัญหาให้ได้ เช่น หากเด็กเริ่มต้นด้วย ความคิดอยากปลูกต้นไม้ขึ้นมาลอย ๆ ครูที่ปรึกษาอาจต้องถามให้ย้อนคิดไปว่า เหตุใดหรือถึงต้องปลูกต้นไม้ ปลูกที่ไหน เพราะอะไรจึงต้องปลูกที่นี่ ปลูกต้นไม้มันช่วยแก้ปัญหาอะไร หรือ หรือต้นไม้ช่วยทำอะไรดีขึ้นบ้าง ถ้าผู้เรียนช่วยกันคิดและตอบปัญหาเหล่านี้ได้ ก็จะได้ประเด็นปัญหาที่ชัดเจนสำหรับการนำมาตั้งเป็นประเด็นทำโครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมประมวลข้อมูลและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เมื่อสมาชิกทุกคนในกลุ่มเห็นพ้องกันและตัดสินใจเลือกประเด็นปัญหา หรือหัวเรื่องได้แล้วและได้รับความเห็นชอบจากที่ปรึกษาแล้ว ก็จะเป็นขั้นตอนของการระดมความคิดวางแผนงานในเบื้องต้น โดยเริ่มจากการร่วมกันพิจารณาวิเคราะห์สภาพปัญหาแล้วสืบสาวไปหาสาเหตุและปัจจัยร่วมต่าง ๆ การวางแผนเป้าหมายและวิธีการแก้ปัญหา แล้วประมวลสิ่งที่วิเคราะห์ได้ทำเป็นผังมโนทัศน์ในขั้นตอนนี้จะพบว่ายังมีข้อมูลของสภาพ ปัญหาและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอหรือยังมีรายละเอียดที่ไม่ชัดเจน ตัวแปรสนับสนุนและองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการวางแผนแก้ปัญหาที่ยังมีไม่ครบถ้วนหรือยังไม่ชัดเจนเป็นต้น จึงต้องมีการ รวบรวมข้อมูลและองค์ความรู้เพิ่มเติม (ซึ่งอาจจะได้มาจากการสำรวจโดยละเอียดหรือประมาณการโดยคร่าว ๆ ก็ได้) จากการพบปะสนทนาขอความร่วมมือจากบุคคลต่าง ๆ

และจากการค้นคว้าหาความรู้จากหนังสือตำรา และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาประมวลเพื่อจัดเตรียมสำหรับคิดวางแผนทำร่างโครงการต่อไป สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จากการระดมความคิดในขั้นตอนที่ 1 แล้วเลือกมา 1 อย่างนั้น ครูที่ปรึกษาควรให้ผู้เรียนช่วยกันระดมความคิดกันต่อเพื่อตอบคำถาม 5 ข้อต่อไปนี้

1. “ปัญหา” ที่เลือกเป็นประเด็นเริ่มต้นทำโครงการ คืออะไร ระบุสภาพปัญหาให้ชัดเจน (ปัญหา มักเป็นสภาพการณ์ที่ผิดปกติ ไม่ดี ไม่น่าพอใจ หรือเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ พฤติกรรมที่ผิดศีลธรรม/ กฎระเบียบ หรือผิดจกมารยาทที่ถูกต้อง เป็นต้น)

2. ปัญหานั้นมี “สาเหตุ” มาจากอะไร วิเคราะห์ร่วมกันต่อว่าอะไรเป็นสาเหตุต้นตอที่แท้จริง อะไร เป็นปัจจัยร่วม อะไรเป็นปัจจัยแวดล้อมภายนอก อะไรเป็นปัจจัยภายใน

3. “เป้าหมาย” ของการแก้ปัญหาคืออะไร ควรให้ช่วยกันเริ่มคิดจากการวางเป้าหมายระยะสั้น - ระยะกลางก่อน โดยเริ่มจากการช่วยกันระบุเป้าหมายเชิงปริมาณว่าเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือสิ่งของแวดล้อม ใดบ้าง จำนวนหรือปริมาณเท่าใด มีขอบเขตระยะเวลา - พื้นที่การทำงานเท่าใด แล้วช่วยกันตั้งเป้าหมายเชิงคุณภาพ ว่าต้องการให้กลุ่มเป้าหมายเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์อย่างไรบ้าง ให้เกิดการพัฒนาจิตใจ หรือพัฒนาปัญญาอย่างไรบ้าง หรือให้เกิดสิ่งของ / สภาพแวดล้อมที่พึงประสงค์อย่างไรบ้าง

4. “ทางแก้” หรือวิธีการดำเนินงานเพื่อไปสู่เป้าหมายนั้น มีแผนงานอย่างไรบ้าง ให้ช่วยกันวางแผนการทำงานที่จะสามารถทำได้ทั้ง 2 ระยะ ทั้งเฉพาะหน้าในระยะเวลา 3 เดือน ในช่วงเทอม 1 และระยะที่ 2 ในช่วงเทอม 2 อีกประมาณ 3 - 4 เดือน

5. การดำเนินงานโครงการดังกล่าวนี้ มีการใช้ “หลักธรรมและแนวพระราชดำริ” อะไรบ้าง (หากผู้เรียนยังจำหัวข้อธรรมที่แน่นอนไม่ได้ หรือจำพระราชดำรัสที่ถูกต้องไม่ได้ ก็ให้ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ที่อธิบายให้เข้าใจได้แทนไปก่อน แล้วไปค้นคว้าเพิ่มเติมต่อในภายหลังก็ได้)

เมื่อตอบคำถาม 5 ข้อนี้ได้แล้ว ก็ให้ประมวลสรุปนำเสนอในรูปแบบของผังมโนทัศน์ที่มีหัวข้อดังนี้

- ชื่อโครงการ, ชื่อกลุ่ม, ชื่อโรงเรียน
- วาดภาพประกอบโครงการ ที่แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์
- ปัญหาที่เลือกทำโครงการ
- สาเหตุของปัญหา
- เป้าหมาย (เชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ)
- ทางแก้ (วิธีการหรือกิจกรรมที่เป็นขั้นตอนเรียงข้อ)
- หลักธรรม/พระราชดำริ/พระราชดำรัส ที่นำมาใช้

สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาชั้นนั้น เน้นเพียงให้เด็กสามารถคิดการใหญ่ (Think Big) คิดเป็นขั้นตอนได้ก็เพียงพอแล้ว ส่วนการคิดวิเคราะห์ห้อย่างนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นถือว่า เป็นการต่อยอด เวลาตั้งคำถาม สามารถอนุมานให้ใช้คำถาม 5 คำถามเหมือนของระดับมัธยมศึกษาได้แต่เด็กนักเรียนจะวิเคราะห์ได้ไม่ลึกซึ้งนัก และจะดูเคร่งเครียดเกินไป ครูที่ปรึกษาจำต้องกระตุ้นความคิดด้วยคำถามที่หลากหลาย และย่อยประเด็นลงไปให้มากขึ้น และหากเด็กสนใจประเด็น “สิ่งดีที่จะทำ” มากกว่า “ปัญหาที่จะแก้” ก็ไม่เป็นไร ก็ให้ขยายสิ่งดีที่จะทำให้เป็นโครงการใหญ่ ตั้งกลุ่มเป้าหมายให้ชัดและคิดขั้นตอนของการทำงานออกมาได้ก็เพียงพอแล้ว ตัวอย่างประเด็นคำถาม กระตุ้นความคิดนักเรียนระดับประถมศึกษา

- ถ้าจะชวนกันให้ทำความดีนั้นหลาย ๆ คน จะทำได้หรือไม่
- จะวางกลุ่มเป้าหมายเป็นใคร จำนวนกี่คน
- จะชักชวนหรือประชาสัมพันธ์ ด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง
- จะมีวิธีการหรือกิจกรรม ดำเนินการโครงการนี้อย่างไรบ้าง
- จะมีวิธีใดที่จะรู้ว่าแต่ละคนนั้นทำความดีนั้นจริงหรือไม่
- ถ้าเขาทำจริง จะรู้ได้อย่างไรว่าเขาทำมาก หรือน้อย
- ถ้ามีคนทำความดีมาก ๆ จะให้อะไรเขาตอบแทน
- ต้องการให้เกิดผลดีจากการทำโครงการนี้อย่างไรบ้าง
- จะตั้งชื่อโครงการ, ชื่อกลุ่ม ว่าอะไร - อื่น ๆ เช่น คุณธรรมใดที่จะนำมาใช้

ในการทำความดีนี้ จากนั้นจึงให้ประมวลข้อมูลเป็นผังมโนทัศน์ที่มีหัวข้อดังต่อไปนี้

- ชื่อโครงการ, ชื่อกลุ่ม, ชื่อโรงเรียน
- วาดภาพประกอบโครงการ ที่แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์
- ประเด็นสิ่งดีที่อยากทำ/ประเด็นปัญหาที่เลือกทำโครงการ
- เป้าหมาย (เชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ)
- วิธีการ (วิธีการหรือกิจกรรมที่เป็นขั้นตอนเรียงข้อ)
- หลักธรรม/พระราชดำริที่นำมาใช้

ขั้นตอนที่ 3 การจัดทำร่างโครงการ ขั้นตอนนี้เป็นการคิดพิจารณาวางแผนงานในรายละเอียดและภาพรวมทั้งหมด โดยนำข้อมูลที่รวบรวมและประมวลได้ทั้งหมดนั้นมาเรียบเรียงและจัดทำเป็นเอกสารร่างโครงการที่มีหัวข้อต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้อย่างน้อย 13 หัวข้อ ดังนี้

1. ชื่อโครงการ (ชื่อโครงการเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
2. กลุ่มเยาวชนผู้รับผิดชอบโครงการ และสถานศึกษา
3. ที่ปรึกษาโครงการ
4. วัตถุประสงค์ (ไม่ควรเกิน 5 ข้อ)

5. สถานที่และกำหนดระยะเวลาดำเนินการ
 6. ผังมโนทัศน์
 7. สารสำคัญของโครงงาน
 8. การศึกษาวิเคราะห์
 - 8.1 ปัญหาและสาเหตุ (ประมวลข้อมูลสภาพปัญหา แล้ววิเคราะห์สืบสาวหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา เพื่อให้เห็นที่มาและความสำคัญของโครงงาน)
 - 8.2 เป้าหมายและทางแก้ (เชิงปริมาณ และคุณภาพ)
 - 8.3 หลักการและหลักธรรมที่นำมาใช้ (แสดงหลักธรรมและแนวพระราชดำริ หรือหลักวิชาการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ พร้อมอธิบายความหมายโดยย่อ แล้วอธิบายเชื่อมโยงกับการดำเนินการโครงงาน อย่างสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล)
 9. วิธีการดำเนินงาน (แสดงวิธีการดำเนินงานเป็นข้อ ๆ หรือเป็นแผนผังที่มีคำอธิบายที่ชัดเจน)
 10. งบประมาณและแหล่งที่มาของงบประมาณ (แสดงงบประมาณโครงงาน และแหล่งที่มา หากมีการระดมทุนเพิ่ม ให้บอกแผนงานหรือวิธีการระดมทุนด้วย)
 11. ผลที่คาดว่าจะได้รับ (ผลโดยตรงและผลกระทบที่ต่อเนื่องออกไป)
 12. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของที่ปรึกษา
 13. ความคิดเห็นและความรู้สึกของประธานกลุ่มเยาวชนผู้รับผิดชอบโครงงาน
- ในการจัดทำร่างโครงงานที่ดีนั้น ในหัวข้อการศึกษาวิเคราะห์เป็นหัวใจสำคัญ โดยเฉพาะการวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุ ควรวิเคราะห์ข้อมูลสถิติ หรือสภาพการณ์ที่ได้มาจากการสำรวจสังเกตจริง มาประกอบอ้างอิง จะทำให้มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ ยิ่งถ้าเป็นข้อมูลสถิติจากพื้นที่เป้าหมายจริง ๆ ก็จะทำให้คะแนนการประเมินความเป็นไปได้ของร่างโครงงานดีขึ้น
- ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการโครงงานแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 บุกเบิก (ทดลอง) ระยะที่ 2 ตอกย้ำ(ขยายผล) ขั้นตอนนี้เป็นกรนำร่างโครงงานมาปฏิบัติจริงไปตามลำดับขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน ซึ่งจะมีทั้งในส่วนที่แบ่งงานและดำเนินงานกันในระหว่างสมาชิกในกลุ่มผู้รับผิดชอบโครงงาน และงานในส่วนที่สร้างการมีส่วนร่วมให้กับเพื่อนนักเรียนอื่นหรือบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยทำงานในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการจัดกิจกรรมรณรงค์ขยายการมีส่วนร่วมออกไปสู่ชุมชน การดำเนินงานในช่วงนี้อาจมีข้อมูลย้อนกลับมาที่เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งทราบ หรือคลาดเคลื่อนไปจากที่คาดการณ์ไว้ หรือเกิดสถานการณ์ที่ยู่ยากเป็นอุปสรรคข้อขัดข้องหรือข้อขัดแย้งให้ต้องเผชิญหน้าและแก้ปัญหาอยู่เสมอ ๆ อันอาจจะนำมาซึ่งความอ่อนล้า ความเหนื่อยหน่ายท้อแท้ได้บ่อย ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นแบบฝึกหัดสำคัญของการเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรม ของผู้รับผิดชอบโครงงานและผู้มาช่วยงานทั้งสิ้น และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการติดตาม สนับสนุน ดูแล ให้ความช่วยเหลือทั้งทาง

ทรัพยากรภายนอกและทางจิตใจ จากคณะที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิด ตลอดระยะเวลาดำเนินการโครงการงาน ทั้ง 2 ช่วง ผู้รับผิดชอบโครงการพึงระลึกไว้ว่า การทำงานจริงอาจมีหลายสิ่งที่ไม่เป็นไปตามที่ คาดการณ์และระบุไว้ในร่างโครงการ และหลายครั้งอาจต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนงานไปจากเดิม ก็ไม่เป็นไร แต่ต้องเข้าใจว่าเพราะอะไร สามารถอธิบายได้ถึงเหตุผลของการที่ผิดพลาดไปจากแผนงาน ที่วางไว้ได้ อย่าทำงานเพียงเพื่อให้ได้ผลตามร่างโครงการที่วางแผนไว้เท่านั้น แต่ทำงานเพื่อก่อให้เกิด การเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรมของตนเองและทุกคนที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ทำแล้วคุณธรรมความดีต้อง เพิ่มขึ้นและควรมีความสุขจากการทำความดีนั้น ทำโครงการและความดี เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิใช่การแข่งขันเพื่อล่ารางวัล ระยะเวลาการทำงานจริง ที่ลงแรง ทำงานด้วยความมุ่งมั่นทุ่มเทอย่างต่อเนื่องนั้น ไม่ควรน้อยกว่า 2 เดือน จึงจะทำให้กระบวนการเรียนรู้ แบบโครงการคุณธรรมได้ผลเต็มที่

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปประเมินผลและเขียนรายงาน จากการดำเนินงาน ในขั้นตอนที่ 4 นั้นให้กลุ่มเยาวชนคนได้ทำการประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงานทั้ง 2 ระยะเวลา เพื่อนำมาใช้จัดทำ เป็นเอกสารและสื่อการนำเสนอโครงการ 5 หรือ 6 รายการ ดังนี้

1. รายงานโครงการ
2. สรุปย่อโครงการใน 1 หน้ากระดาษ
3. แผ่นพับนำเสนอโครงการ
4. สื่อ Presentation เช่น PowerPoint หรือ VCD
5. แผ่นป้ายนิทรรศการโครงการ
6. เว็บเพจ นำเสนอโครงการผ่านทางอินเทอร์เน็ต

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอโครงการ เป็นทักษะที่สำคัญของผู้รับผิดชอบโครงการ ทุกคนที่จะต้องทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ทำการสื่อสารและถ่ายทอดความดีงามจากโครงการของตนเองออกสู่การรับรู้ของบุคคลอื่นและสาธารณะ สมาชิกทุกคนในกลุ่มควรทำความเข้าใจใน รายละเอียดและภาพรวมของโครงการทั้งหมด แล้วชักชวนการนำเสนอในประเด็นสำคัญ ๆ ไว้เพื่อ เตรียมตัวสำหรับการนำเสนอบนเวที การสัมภาษณ์ซักถาม และการนำเสนอหน้าแผ่นป้ายนิทรรศการ โครงการ ให้คณะกรรมการและผู้มาชมนิทรรศการโครงการสามารถเข้าใจได้ในระยะเวลาอันจำกัด

สรุปได้ว่าขั้นตอนในการทำโครงการคุณธรรมไว้ 6 ขั้นตอน ได้แก่ การตระหนักรู้และ พิจารณาเลือกหัวเรื่องหรือประเด็นปัญหา การรวบรวมประมวลข้อมูลและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง การจัดทำร่างโครงการ การดำเนินการโครงการ การสรุปประเมินผลและเขียนรายงาน และการ นำเสนอโครงการ โดยรายงานโครงการคุณธรรมนั้นจะต้องประกอบไปด้วย ชื่อโครงการ ความสำคัญของ ปัญหา วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย แผนการดำเนินโครงการ งบประมาณ หลักธรรมที่นำมาใช้ ความเชื่อมโยงสู่คุณธรรมอัตลักษณ์ วิธีการวัดและประเมินผล และผู้รับผิดชอบโครงการ

6. ตัวชี้วัดโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรม

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2559, หน้า 14) ได้กล่าวว่าการประเมินผลภาพรวมของการพัฒนาเข้าสู่โรงเรียนคุณธรรมจะมีตัวชี้วัด ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ตัวชี้วัดโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรม

ตัวชี้วัด	หลักฐาน/ร่องรอย/ลักษณะที่พบ
1. มีกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทั้งโรงเรียน	1. ครู นักเรียนและบุคลากรทราบแผนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน 2. มีภาพความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง ผู้บริหาร ครู นักเรียนคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครอง 3. ครูและนักเรียนมีความสุข ยิ้มแย้ม แจ่มใส ทักทาย โต้ตอบอย่างมีสัมมาคารวะ 4. สภาพแวดล้อมของโรงเรียนสะอาดร่มรื่นน่าเรียน
2. มีกลไกคณะทำงานและใช้โครงงานคุณธรรมเป็นเครื่องมือที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	5. ครู นักเรียน ผู้บริหาร แบ่งงานรับผิดชอบพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 6. มีโครงงานคุณธรรม/กิจกรรมคุณธรรมที่แต่ละคนมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ และมีการติดตามประเมินผลโครงงาน
3. พฤติกรรมที่พึงประสงค์ในโรงเรียนเพิ่มขึ้น	7. ครู นักเรียน ผู้บริหาร มีวินัยในการปฏิบัติตามหน้าที่รับผิดชอบ 8. ครู นักเรียน ผู้บริหาร มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในคุณธรรมเป้าหมายของโรงเรียน
4. พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในโรงเรียนลดลง	9. ครู นักเรียน ผู้บริหาร ลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ตามที่กำหนด
5. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน	10. บรรยากาศในโรงเรียนทุกภาคส่วนร่วมมือกันปฏิบัติงาน ครูนักเรียน ผู้บริหาร ร่วมกันปฏิบัติงานเพื่อบรรลุพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในคุณธรรมเป้าหมายของ โรงเรียน

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	หลักฐาน/ร่องรอย/ลักษณะที่พบ
6. มีองค์ความรู้/นวัตกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม และมีการบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน	11. มีองค์ความรู้/นวัตกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่ เผยแพร่ได้และ/หรือมีแผนการเรียนรู้อการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในชั้นเรียน
7. เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรม	12. โรงเรียนมีความพร้อมในการเป็นแหล่งศึกษาดูงานพัฒนา คุณธรรมจริยธรรม

ที่มา : ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2559, หน้า 14)

แนวคิดและวิธีการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”

โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ได้มุ่งมั่นพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม โดยคณะผู้บริหารและครูได้ร่วมกันขับเคลื่อนโรงเรียนส่งเสริมคุณธรรม ซึ่งผู้บริหารและคณะครูได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและตระหนักดีถึงการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดีอย่างยั่งยืน โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จึงได้ปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ ที่จากเดิมมีปัญหาการเปลี่ยนถ่ายตำแหน่งทางการบริหารและความไม่เชื่อมโยงการทำงานอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เป็นโรงเรียนต้นแบบคุณธรรม ขับเคลื่อนไปอย่างคล่องตัวและยั่งยืน บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน คือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความพอเพียง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงการบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนต้นแบบคุณธรรม

1. ที่มาของแนวคิดการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”

ในการพัฒนาสู่ความสำเร็จได้นำหลักธรรมาภิบาล หลักการบริหารโรงเรียนเป็นฐาน หลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารการศึกษา ภาวะผู้นำและจริยธรรมของผู้บริหาร และนำวงจรคุณภาพ PDCA มาบูรณาการและประยุกต์ใช้ จนเกิดเป็นการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม จากภาพที่ 2 โดยวงจรด้านนอกสุด เป็นการวางแผนและการดำเนินงานที่มีการนำข้อมูลพื้นฐาน ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ มาเป็นฐานการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ถัดมาเป็นวงจรที่สำคัญ วงจรที่บุคลากรต้องมีความรู้ เข้าใจ กระบวนการและทักษะที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนคือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความพอเพียง โดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

1. S หมายถึง การบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบคุณธรรมด้วย 9 S ประกอบด้วย

1.1 Scan & Survey หมายถึง การสำรวจวิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน

ความต้องการเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis การพิจารณาปัจจัยนำเข้า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการดำเนินงาน

1.2 Setting Goal หมายถึง การกำหนดคุณธรรมเป้าหมาย

1.3 Setting Strategies หมายถึง การกำหนดแนวทางปฏิบัติให้บรรลุจุดหมาย

ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 Start to Implementation หมายถึง การวางแผนการดำเนินงานอย่าง

รอบคอบ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การพัฒนา การแก้ปัญหา กำหนดการดำเนินงาน กำหนดระยะเวลาการดำเนินงาน กำหนดผู้รับผิดชอบ

1.5 Supporting หมายถึง การส่งเสริม สนับสนุน ปัจจัย ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การ

ดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย

1.6 Summarize หมายถึง การกำกับ นิเทศ การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

รายงานผลการดำเนินงาน

1.7 Share & Cheer up หมายถึง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผลการ

ดำเนินงาน ตระหนักและรู้สถานภาพความสำเร็จ การให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน รางวัลสำหรับนักเรียน

1.8 Standard หมายถึง การมุ่งสู่มาตรฐานขั้นสูงเป็นแบบอย่างได้

1.9 Sustainable หมายถึง ความยั่งยืน

2. K (Knowledge) หมายถึง การเสริมสร้างสมรรถนะ ความรู้ ควบคู่ไปกับทักษะ

ความสามารถ (Process) และคุณลักษณะของครูและนักเรียนที่จำเป็นต่อการดำเนินงานหรือกิจกรรม (Attribute)

3. B (Best Identity Moral) หมายถึง คุณธรรมอัตลักษณ์ที่ดีของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ประกอบด้วย

3.1 Honesty	ความซื่อสัตย์
3.2 Responsibility	ความรับผิดชอบ
3.3 Sufficiency	ความพอเพียง

2. วิธีการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”

2.1 Scan & Survey

การสำรวจวิเคราะห์สภาพบริบทโรงเรียน ความต้องการเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis และการพิจารณาปัจจัยนำเข้า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 สภาพเริ่มต้น ด้านจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”

	Helpful To achieving the objective	Harmful To achieving the objective
Internal origin	S: Strengths	W: Weaknesses
	- โรงเรียนแหล่งเรียนรู้เหมาะสำหรับให้นักเรียนทำกิจกรรมเรียนรู้นอกห้องเรียนได้หลากหลาย	- นักเรียนขาดความกระตือรือร้น ความมุ่งมั่นในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองขาดทักษะการ
	- ครูมีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ในการสอนสูง	- คิควิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล
	- ครูมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน	- ครูใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้
	- โรงเรียนมีแผนปฏิบัติการประจำปี ในการนำนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างชัดเจน	- โรงเรียนต้องร่วมกิจกรรม โครงการจากการมอบหมายจากหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ ส่งผลให้การบริหารงานโรงเรียนไม่เป็นไปตามการวางแผนที่วางไว้
	- โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมคุณลักษณะของผู้เรียน ครอบคลุมทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม สุนทรียภาพ (ดนตรี กีฬา ศิลปะ) สุขภาพกาย และสุขภาพจิต	

ตารางที่ 5 (ต่อ)

	Helpful To achieving the objective	Harmful To achieving the objective
	O: Opportunities	T: Threats
External Origin	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนช่วยกันดูแลนักเรียน และให้ความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียน - ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียนส่งผลให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน - การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่าง ๆ ต่อการจัดการศึกษา มีผลทำให้โรงเรียนมีงบประมาณในการพัฒนาโรงเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องทำงานหนักไม่มีเวลาดูแลนักเรียน - สภาพของพื้นที่ตั้งของโรงเรียนไม่มีรั้วกัน ทำให้ผู้ปกครองขาดความมั่นใจในความปลอดภัยของบุตรหลาน - ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างระดับแรงงาน รายได้ไม่เพียงพอ ส่งผลให้ขาดปัจจัยในการสนับสนุนด้านการเรียนแก่บุตรหลาน

ที่มา : โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” (2558ข, หน้า 7)

เมื่อพิจารณาปัจจัยนำเข้าในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เกี่ยวกับทรัพยากรบุคคล (Man) กลยุทธ์/แผนงาน (Methods) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และงบประมาณ (Money) ปรากฏข้อค้นพบดังนี้

ด้านบุคลากรในระยะแรกเริ่มการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนมาจากครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งสอนคุณธรรมเชื่อมโยงกับการทำโครงการ จึงมีความรู้เรื่องโครงการเป็นทุนเดิม แล้วจึงขยายไปยังครูคนอื่น ๆ และนักเรียนคนอื่น ๆ โดยมีคำสั่งแต่งตั้งผู้รับผิดชอบอย่างเป็นทางการ และมีการบรรจุโครงการคุณธรรมเข้าไว้ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

โครงการคุณธรรมของนักเรียนส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ไม่ต้องใช้เงิน แต่สำหรับโครงการ/โครงการที่ต้องใช้เงิน โรงเรียนได้จัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งสนับสนุน รวมทั้งมีงบประมาณในการจัดอบรมนักเรียนด้วย

ชุมชนให้ความสำคัญกับโครงการโรงเรียนคุณธรรมอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความจำเป็นต้องพัฒนานักเรียนในด้านนี้และชุมชนมีโอกาสได้ให้ความช่วยเหลือโรงเรียนตามโอกาส เช่น การอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ การจัดหาหนังสือสวดมนต์ เป็นต้น

2.2 Setting Goal

การกำหนดเป้าหมายคุณธรรมอัตลักษณ์ ที่เกิดจากการประชุมวางแผนเพื่อให้เกิดเป้าหมายที่ชัดเจน มีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ดำเนินงานและกิจกรรมมีความเข้าใจ

คุณธรรมอัตลักษณ์ : ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความพอเพียง

ตารางที่ 6 พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”

คุณธรรม เป้าหมาย	พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก		
	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
ความซื่อสัตย์	1. ไม่แสวงหาผลประโยชน์ จากนักเรียนและ โรงเรียน 2. ไม่เบียดเบียนเวลา ราชการ 3. มีสัจจะ 4. มีความสามัคคี ในหมู่คณะ	1. ไม่แสวงหาผลประโยชน์ จากนักเรียนและ โรงเรียน 2. ไม่เบียดเบียนเวลา ราชการ 3. มีสัจจะ 4. มีความสามัคคี ในหมู่คณะ	1. ตรงต่อเวลา - การมาโรงเรียน - การเข้าห้องเรียน 2. ไม่พูดโกหกหลอกลวง 3. รักษาคำพูดและคำ สัญญาต่อผู้อื่น 4. ไม่ลอกการบ้านเพื่อน 5. ไม่ทุจริตในการสอบ 6. ไม่ถือเอาสิ่งของของ ผู้อื่นมาเป็นของตน 7. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด บุหรี่ การพนัน 8. รักโรงเรียนและ สามัคคีในหมู่คณะ

ตารางที่ 6 (ต่อ)

คุณธรรม เป้าหมาย	พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก		
	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
ความรับผิดชอบ	<ol style="list-style-type: none"> 1. รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 2. ตรงต่อเวลา 3. แต่งกายถูกระเบียบตามที่กำหนดในแต่ละวัน 4. ปฏิบัติงานเสร็จสิ้นตามเวลาที่กำหนด 5. มีความประพฤติดีและเป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 2. มาโรงเรียนทันเวลาที่กำหนด 3. แต่งกายถูกระเบียบตามที่กำหนดในแต่ละวัน 4. ปฏิบัติงานเสร็จสิ้นตามเวลาที่กำหนด 5. มีความประพฤติดีและเป็นแบบอย่างที่ดี 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีวินัยในตนเองปฏิบัติตามคำสั่งและกฎข้อบังคับของโรงเรียน 2. มาเรียนอย่างสม่ำเสมอ 3. รักษาความสะอาดของห้องเรียนและบริเวณอาคารเรียนและให้ความร่วมมือในการดูแลเขตพื้นที่พัฒนาที่ได้รับมอบหมาย 4. ดูแลรักษาทรัพย์สินของโรงเรียนและส่วนรวม 5. มีกริยามารยาทเรียบร้อยตามวัฒนธรรมไทย 6. เชื่อฟังและอยู่ในโอวาทหรือคำแนะนำของครูทุกท่าน

ตารางที่ 6 (ต่อ)

คุณธรรม	พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก		
	เป้าหมาย	ผู้บริหาร	ครู
ความพอเพียง	1. ดำรงตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - ประหยัดและรักษาทรัพย์สินของโรงเรียนและส่วนรวม - ใช้น้ำ พลังงาน ไฟฟ้าเท่าที่จำเป็น ปิดทันทีเมื่อเลิกใช้งาน - เสียสละและแบ่งปันต่อนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน 2. มีจิตอาสาและถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ	1. ดำรงตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - ประหยัดและรักษาทรัพย์สินของโรงเรียนและส่วนรวม - ใช้น้ำ พลังงาน ไฟฟ้าเท่าที่จำเป็น ปิดทันทีเมื่อเลิกใช้งาน - เสียสละและแบ่งปันต่อนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน 2. มีจิตอาสาและถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ	1. ดำรงตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - ประหยัดและรักษาทรัพย์สินของโรงเรียนและส่วนรวม - ใช้น้ำ พลังงาน ไฟฟ้าเท่าที่จำเป็น ปิดทันทีเมื่อเลิกใช้งาน - บันทึกการใช้จ่ายและออมทรัพย์กับโรงเรียนธนาคาร (ธนาคาร) - ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน 2. มีจิตอาสาและถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ที่มา : โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” (2558ข, หน้า 8)

2.3 Setting Strategies

การกำหนดแนวทางปฏิบัติให้บรรลุจุดหมาย ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่สอดคล้องกับนโยบาย ความต้องการและปัญหาของสถานศึกษาและท้องถิ่น ดังนี้

การวางแผนการดำเนินงานอย่างรอบคอบ ครอบคลุมถึงการกำหนดหัวข้อที่ต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งรวมถึงการพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน การจัดอันดับความสำคัญของเป้าหมาย กำหนดการดำเนินงาน กำหนดระยะเวลาการดำเนินงาน กำหนดผู้รับผิดชอบหรือผู้ดำเนินการและกำหนดงบประมาณที่จะดำเนินการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา ในแต่ละปีการศึกษาโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ได้ดำเนินการดังนี้

1. ประชุมคณะกรรมการฝ่ายบริหาร เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหา อุปสรรค จากสารสนเทศของโรงเรียน ดังนี้ รายงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ในปีการศึกษา 2557 รายงานผลการดำเนินงานโครงการในปีการศึกษา 2557 รายงานการประเมินตนเอง ปีการศึกษา 2557 และรายงานผลการดำเนินงานโครงการ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2558
2. แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู ตัวแทนผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา จัดประชุมเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจและความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา มาตรฐานการศึกษาของชาติ มาตรฐานการศึกษาาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มาตรฐานการศึกษาาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานการประเมินภายนอก แนวทางการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาและประโยชน์ของมาตรฐานการศึกษาาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำวิจัยการศึกษาความต้องการจำเป็นและจัดลำดับของการดำเนินการตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นและจัดลำดับของการดำเนินการตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ในปีการศึกษา 2559 โดยใช้แบบประเมินการดำเนินงานสร้างและพัฒนามาตรฐานและคุณภาพผู้เรียน ตามข้อกำหนดมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แนบท้ายประกาศกฎกระทรวงศึกษาธิการเพื่อการประกันคุณภาพในสถานศึกษา ทั้ง 5 ด้าน จำนวน 15 มาตรฐาน 65 ตัวบ่งชี้ที่มีลักษณะเป็นแบบตอบสนองคู่ (Dual Response) มาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ ทำการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและจัดลำดับโดยใช้สูตร PNIModified ทำให้ได้แนวทางในการบริหารการดำเนินงานของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ที่สอดคล้องกับนโยบาย ความต้องการและปัญหาของท้องถิ่น โดยจะเห็นได้จาก อัตลักษณ์ วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ คุณธรรมเป้าหมาย ปรัชญา และพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ ยุทธศาสตร์ดำเนินงาน และคุณธรรมเป้าหมายโรงเรียนคุณธรรม

ประเด็น	รายละเอียด
วิสัยทัศน์	โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เป็นโรงเรียนชั้นนำ ประสานสัมพันธ์ชุมชน พัฒนาตนด้วยเทคโนโลยี เน้นวิถีความเป็นไทย พร้อมก้าวไกลสู่โรงเรียนมาตรฐานสากล
วัตถุประสงค์	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อให้ผู้เรียน มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ บนฐานความเป็นไทย 2. เพื่อให้พฤติกรรมที่พึงประสงค์ในโรงเรียนเพิ่มขึ้น 3. เพื่อให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในโรงเรียนลดน้อยลง
ยุทธศาสตร์ดำเนินงาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผลักกำลังของผู้บริหาร ครูและนักเรียนลงมือปฏิบัติคุณธรรม ทั่วทั้งโรงเรียน 2. บูรณาการแผนงาน/โครงการคุณธรรม/โครงการงานคุณธรรม เข้าไว้ใน การพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม
คุณธรรมเป้าหมาย	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความซื่อสัตย์ (Honesty) 2. ความรับผิดชอบ (Responsibility) 3. ความพอเพียง (Sufficiency)

ที่มา : โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” (2558ช, หน้า 9)

2.4 Start to implementation

ขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงานอย่างรอบคอบ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การพัฒนา การแก้ปัญหา กำหนดการดำเนินงาน กำหนดระยะเวลาดำเนินงานโครงการโรงเรียน ต้นแบบคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เน้นการมีส่วนร่วม มีคณะทำงานรับผิดชอบ มีนักเรียน แกนนำ มีกระบวนการทำงานอย่างมีระบบ และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการประเมินผล ดังจะ เห็นได้จากโครงการ คำสั่ง และรายงานผลการปฏิบัติงานตามโครงการต่าง ๆ

2.5 Supporting

การส่งเสริม สนับสนุน ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย จะเห็นได้จากโครงการและกิจกรรมคุณธรรมที่มีอย่างหลากหลายและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังโครงการต่อไปนี้

2.5.1 โครงการเพื่อพัฒนาผู้เรียน จำนวน 5 โครงการ

- 1) โครงการพัฒนาการเรียนการสอนด้วยโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ
1 ห้องเรียน 1 โครงการคุณธรรม
- 2) โครงการรักษาสัตว์ รักษาสังคม
- 3) โครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมน้อมนำความดี
- 4) โครงการสถานศึกษาสีขาวปลอดภัยเสพติด และอบายมุข
- 5) โครงการธนาคารโรงเรียน

2.5.2 โครงการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนของครูเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบคุณธรรม จำนวน 1 โครงการ ได้แก่ โครงการอบรมพัฒนาศักยภาพครูเพื่อขยายผลโรงเรียนคุณธรรม จริยธรรมในภูมิภาค

2.5.3 โครงการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 2 โครงการ

- 1) โครงการ “วันสุขบทที่รัก”
- 2) โครงการพัฒนางานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”
ซึ่งแต่ละโครงการมีแนวทางการดำเนินงานและผลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการดำเนินโครงการ ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 โครงการที่เป็นตัวขับเคลื่อนโครงการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18

ชื่อโครงการ	กิจกรรมการพัฒนา	ผลการดำเนินโครงการ
1. โครงการพัฒนาการเรียนการสอนด้วยโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ	1.1 จัดห้องสมุดโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ	- นักเรียนได้รับรางวัลเหรียญทองรองชนะเลิศอันดับ 1
คุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ	1.2 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยโครงการคุณธรรม ๓ 1 ห้องเรียน	การประกวดโครงการคุณธรรมระดับ ม.ต้น
1 ห้องเรียน	1 โครงการคุณธรรม	จำนวน 5 คน
1 โครงการคุณธรรม	1.3 จัดกิจกรรมมหกรรมความดีเปิดบ้านคุณธรรม	- นักเรียนได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 การประกวดโครงการคุณธรรม
	1.4 จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	ระดับชั้น ม. 4 – ม.6
	1.5 พัฒนาโครงการที่ผ่านระดับเขตและภาคเพื่อส่งประกวดระดับประเทศ	

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ชื่อโครงการ	กิจกรรมการพัฒนา	ผลการดำเนินโครงการ
2. โครงการรักษ์สัตว์ รักษ์สังคม	2.1 กิจกรรมที่ 1 เมตตาพัฒนาความรู้ เป็นภาคทฤษฎีให้ความรู้เรื่องการ ดูแลสัตว์เลี้ยงขั้นพื้นฐาน	- นักเรียนได้รับรางวัลชนะเลิศ เหรียญทองการแข่งขันร้องเพลง คุณธรรมระดับม.ต้นจำนวน 5คน
	2.2 กิจกรรมที่ 2 ความรู้คู่คุณธรรม นำความรู้ภาคทฤษฎีมาใช้ใน ภาคสนามดูแลสุนัขในโรงเรียนและ ในวัดเขาบางทราย ประกอบด้วย ด้วย 4 กิจกรรมย่อย ได้แก่ 1) บันทึกรักษ์สัตว์ 2) สายใยรัก 3) แคมเปญแห่งความรัก 4) อาบน้ำสุนัข	- นักเรียนได้รับรางวัลชนะเลิศ เหรียญทองการแข่งขันร้องเพลง คุณธรรมระดับ ม.ปลาย - นักเรียนได้รับรางวัลชนะเลิศ การแข่งขันเล่านิทาน คุณธรรม - นักเรียนได้รับรางวัลเหรียญ เงินการประกวดสวดมนต์ แปลภาษาอังกฤษ
	2.3 กิจกรรมที่ 3 จิตอาสาแก้ปัญหา ชุมชนเป็นกิจกรรมภาคปฏิบัติ ขยายผลลงสู่ชุมชนประกอบไป ด้วย 2 กิจกรรมย่อย ได้แก่ 1) จิตอาสาแก้ปัญหาชุมชน 2) สัตวแพทย์อาสา	- นักเรียนได้รับรางวัลการ ประกวดละครคุณธรรม ม.1 – ม.6 - ได้รับพระกรุณาธิคุณจาก พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า โสมสวลีพระวรราชาธินัดดามาตุ เข้าเฝ้าฯรับประทานโล่ ประกาศเกียรติคุณแก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และ เกียรติบัตรแก่นักเรียนจิตอาสา ป้องกันเอดส์ ณ โรงเรียน บ้านลาดวิทยา จังหวัดเพชรบุรี

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ชื่อโครงการ	กิจกรรมการพัฒนา	ผลการดำเนินโครงการ
	2.4 กิจกรรมที่ 4 ค่ายรักษาสัตว์รักษาสังคม เป็นกิจกรรมที่ขยายผลสู่โรงเรียน เครือข่าย เป็นกิจกรรมกลุ่ม ให้ความรู้ เช่น 1) พระราชกรณียกิจ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เรื่องคุณทองแดง 2) เรื่องโรคของสัตว์และการ บังคับสัตว์ 3) กิจกรรมวอล์คแรลลี่ 4) กิจกรรมสืบสานเจตนารมณ์ 5) กิจกรรมการสรุปองค์ความรู้ 6) กิจกรรมนันทนาการ	- ครูได้รับรางวัลเกียรติบัตร ครูดีไม่มีอบายมุข จาก สพฐ./สสส. - ครูได้รับโล่เกียรติคุณ ครูดีไม่มีอบายมุข จาก สพฐ./สสส. - โรงเรียนปลอดจากปัญหา ยาเสพติด สื่อลามกอนาจาร การเล่นการพนัน และ เหตุการณ์ทะเลาะวิวาท - นักเรียนมีนิสัยและค่านิยมใน
3. โครงการส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรม น้อมนำความดี	3.1 กิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรม 3.2 จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน อย่างต่อเนื่อง 3.3 จัดกิจกรรมค่ายธรรมะและการสวด มนต์ประจำสัปดาห์ 3.4 จัดให้นักเรียนได้เรียนจากพระสงฆ์ เพื่อรับการถ่ายทอดพุทธประวัติ หลักศีลธรรม และแนวทางปฏิบัติ ตามหลักศาสนา 3.5 จัดกิจกรรมสืบสานประเพณี และ วัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกับชุมชน 3.6 ส่งเสริมให้นักเรียนและครูทำสมุด บันทึกร่วมกิจกรรมความดี 3.7 ส่งนักเรียนเข้าร่วมประกวดมารยาท ไทย และการสวดมนต์หมู่สรภัญญะ	การประหยัดและอดออม - นักเรียนมีเงินไว้ใช้จ่ายใน เวลาที่จำเป็น - นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างทำ กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อ ส่วนรวม - นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อ สังคมและมีความเชื่อมั่นในตนเอง - ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีให้กับ โรงเรียน ในการร่วมส่งเสริม การออมทรัพย์ให้กับนักเรียน - เป็นแบบอย่างที่ดี ให้กับสถาบันการศึกษาอื่น

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ชื่อโครงการ	กิจกรรมการพัฒนา	ผลการดำเนินโครงการ
	3.8 ส่งนักเรียนการตอบปัญหาทาง พุทธศาสนา	- โล่เกียรติคุณครูดีไม่มี อบายมุขประเภทผู้บริหาร
	3.9 ส่งนักเรียนเข้าร่วมการแข่งขันทักษะ ทางวิชาการด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมกับหน่วยงานอื่น ๆ	สถานศึกษาจาก สพฐ./ สสส. - รางวัลทรงคุณค่า (OBEC AWARDS) ระดับชาติ รางวัล เหรียญทอง ผู้อำนวยการ สถานศึกษายอดเยี่ยม ระดับ มัธยมศึกษาขนาดใหญ่ด้านการ บริหารจัดการ โครงการประกวด หน่วยงานและผู้มีผลงานดีเด่น ที่ประสบความสำเร็จเป็นที่ ประจักษ์ จาก สพฐ.
	3.10 เชิญวิทยากรท้องถิ่นมาให้ความรู้ เรื่องคุณธรรม จริยธรรม และการ ดำเนินชีวิตตามวิถีไทย	- เกียรติบัตรบุคคลต้นแบบ คุณธรรม 9 ประการ จังหวัด ชลบุรี
4. โครงการ	4.1 กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด และอบายมุขจากวิทยากรภายนอก	- เกียรติบัตรรางวัลชนะเลิศ เหรียญทอง ประเภทสถาน ศึกษายอดเยี่ยมขนาดใหญ่ ด้านบริหารจัดการยอดเยี่ยม
สถานศึกษาสีขาว	4.2 กิจกรรมกีฬา ดนตรี นาฏศิลป์ นันทนาการ ด้านยาเสพติด	รางวัลหน่วยงานและผู้มี ผลงานดีเด่นประสบความสำเร็จ เป็นที่ประจักษ์ระดับ เขตพื้นที่การศึกษา สพม. 18
ปลอดภัยยาเสพติด	4.3 สำรวจ ค้นหากลุ่มเสี่ยง	
และอบายมุข	4.4 กิจกรรม TO BE NUMBER ONE	
	4.5 กิจกรรมส่งครู และนักเรียนแกนนำ อบรมเพื่อรับผิดชอบด้านยาเสพติด และอบายมุข	
	4.6 กิจกรรมส่งเสริมการแสดงออกของ นักเรียนในวันสำคัญ	
	4.7 กิจกรรมสุ่มตรวจปัสสาวะหาสาร เสพติด	
	4.8 กิจกรรมสถานนักเรียน	
	4.9 กิจกรรมแนะแนว	
	4.10 กิจกรรมห้องเรียนสีขาว	

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ชื่อโครงการ	กิจกรรมการพัฒนา	ผลการดำเนินโครงการ
5. โครงการธนาคารโรงเรียน	5.1 จัดกิจกรรมนิเทศการทำงานธนาคารโรงเรียนแก่คณะกรรมการก่อนดำเนินงาน	- มีสถานที่สำหรับฝึกปฏิบัติงานหรือสร้างประสบการณ์การทำงานที่
	5.2 จัดอบรมนักเรียนในการปฏิบัติงานแต่ละแผนก	เหมือนจริงในรูปแบบของสถาบันการเงินให้กับนักเรียน
	5.3 จัดกิจกรรมส่งเสริมการออม	- เกียรติบัตรระดับเหรียญทอง
	5.4 กิจกรรมสร้างสรรค์งานกับการออม	ประเภทครูผู้สอนยอดเยี่ยม
	5.5 สัปดาห์รักการออม	การปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) การบริหารจัดการ
	5.6 กิจกรรมโรงเรียนธนาคาร	ชั้นเรียนระดับมัธยมศึกษา
	5.7 จัดให้ครูและนักเรียนปฏิบัติงานธนาคารตามความเหมาะสม	ตอนต้นกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
6. โครงการอบรมพัฒนาศักยภาพครูเพื่อขยายผลโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมในภูมิภาค	6.1 กิจกรรมสร้างการรับรู้ และการพัฒนาศักยภาพครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ	จาก สพม. 18
	6.2 กิจกรรมการจัดทำแผน และโครงการงานคุณธรรม	- เกียรติบัตรระดับเหรียญทอง การปฏิบัติที่เป็นเลิศ Best Practice) ชื่อผลงานละคร
	6.3 จัดกิจกรรมนิเทศติดตาม	คุณธรรมเสริมสร้างความดี
	6.4 จัดกิจกรรมรายงานความก้าวหน้า การดำเนินงานต่าง ๆ	ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี
	6.5 กิจกรรมประเมินผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในโรงเรียน	เพื่อการเรียนการสอนยอดเยี่ยมระดับมัธยมศึกษา
	6.6 การบริหารจัดการกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	ตอนปลายกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
		จาก สพม. 18
		- ได้รับการประเมินรับรองเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ (7 ก.ค. 59) จากคณะกรรมการนิเทศโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ชื่อโครงการ	กิจกรรมการพัฒนา	ผลการดำเนินโครงการ
7. โครงการ “วันสุขบทที่รัก”	7.1 กิจกรรมประชาสัมพันธ์แจ้งรับ สมัครนักเรียนเด็กดีศรีสุขบท ประเภทต่าง ๆ	- โรงเรียนเข้าร่วมโครงการ ประกวดโครงงานคุณธรรม เฉลิมพระเกียรติ
	7.2 กิจกรรมรับสมัครนักเรียนเด็กดี ศรีสุขบท	“เยาวชนไทย ทำดี ถวาย ในหลวง” ระดับจังหวัด
	7.3 กิจกรรมคัดเลือกนักเรียนเด็กดี ศรีสุขบทประเภทต่าง ๆ	โดยมีผลการดำเนินงาน ดีเยี่ยม และได้รับการ
	7.4 ดำเนินการจัดงาน “วันสุขบทที่รัก”	คัดเลือกจากสำนักงาน
	7.5 กิจกรรมการติดตามและประเมินผล	เขตพื้นที่การศึกษา
	7.6 สรุปผลและรายงานผล	มัธยมศึกษา เขต 18
8. โครงการพัฒนา งานระบบ ดูแลช่วยเหลือ นักเรียนโรงเรียน ชลบุรี “สุขบท”	8.1 กิจกรรมการรู้จักนักเรียนเป็นราย บุคคล ได้แก่ กิจกรรมเยี่ยมบ้าน นักเรียน	เป็นตัวแทนไปแข่งขันต่อ ระดับภูมิภาค (9 กันยายน 2559)
	8.2 การคัดกรองนักเรียน ได้แก่ กิจกรรมประเมินพฤติกรรมนักเรียน	- รางวัลโครงการสร้างเสริม วัฒนธรรมท้องถิ่นภาพยนตร์ สั้น กระทรวงวัฒนธรรม
	8.3 การป้องกันและแก้ไขปัญหา ได้แก่ 1) กิจกรรมระดมทรัพยากร เพื่อการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน 2) กิจกรรมฝึกทักษะอาชีพ และส่งเสริมการหารายได้ เสริมระหว่างเรียน 3) กิจกรรมส่งเสริมการใช้ แหล่งเรียนรู้และภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ 4) กิจกรรมสอนซ่อมเสริม	- รางวัลชมเชยการประกวด กล่าวคำอาราธนาและถวาย ทานในพุทธศาสนพิธี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับประเทศ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย - รางวัลชมเชยประกวดสื่อ การสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
	8.4 การพัฒนาและส่งเสริม นักเรียนได้แก่	

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ชื่อโครงการ	กิจกรรมการพัฒนา	ผลการดำเนินโครงการ
	1) กิจกรรมโฮมรูม	- รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 1
	2) กิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน	การประกวดกล่าวคำ
	3) กิจกรรมห้องสมุดมีชีวิต	อาหารนาและถวายนาน
	4) กิจกรรมการแข่งขันกีฬาภายใน	ในพุทธศาสนพิธีระดับ
	5) กิจกรรมส่งเสริมความเป็นเลิศ ทางด้านวิชาการ	มัธยมศึกษาตอนต้น ระดับภาค มหาวิทยาลัย
	8.5 การส่งต่อ ได้แก่ กิจกรรม ส่งต่อภายในและภายนอก	มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
	8.6 กิจกรรมติดตามความก้าวหน้า ในการปฏิบัติงาน	
	8.7 กิจกรรมการนิเทศ กำกับ ติดตาม	

2.6 Summarize

การกำกับ นิเทศ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานเป็นไปอย่างเป็นกัลยาณมิตร มีการรายงานผลการดำเนินงาน มีการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนโดยใช้เครื่องมือการตรวจสอบที่มีคุณภาพ

2.6.1 แต่งตั้งคณะกรรมการงานส่งเสริมคุณธรรมของโรงเรียน

2.6.2 แต่งตั้งคณะกรรมการกำกับ ติดตาม นิเทศ การดำเนินกิจกรรมโครงการตามแผนปฏิบัติการ

2.6.3 ประชุมคณะกรรมการเพื่อดำเนินการกิจกรรมตามโครงการ ให้คำแนะนำชี้แนะ การปรึกษาหารือ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมตามโครงการสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.6.4 คณะกรรมการดำเนินกิจกรรมในแต่ละโครงการติดตามประเมิน การดำเนินงานของตนเองโดยดำเนินการตามรูปแบบวงจรคุณภาพ (PDCA) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์สูงสุด เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ ได้แก่ แบบรายงานการดำเนินงานกิจกรรม/โครงการ แบบประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรม/โครงการ รายงานสรุปโครงการ ทั้งให้ผู้เกี่ยวข้องยึดหลักคำถาม เป็นแนวทางในการตรวจสอบหรือประเมินการปฏิบัติงาน ดังเช่น 1) ทุกคนปฏิบัติ

หน้าที่ตามที่กำหนดไว้ว่าจะดำเนินการหรือไม่ 2) ผู้เรียนได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นหรือไม่ 3) ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจะปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนาอะไรต่อไปข้างหน้า

2.7 Share & Cheer up

มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผลการดำเนินงาน ทัศนคติและรู้สถานการณ์ความสำเร็จ การให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน การสร้างขวัญและกำลังใจ รางวัลสำหรับนักเรียน ซึ่งจากการดำเนินงานการส่งเสริมคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” โดยโรงเรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโรงเรียนเครือข่าย ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลพุทธยาคม และโรงเรียนวัดบุญญราศรี

ได้นำผลการประเมินมาพัฒนาแผนและมาวิเคราะห์ว่ามีโครงสร้างหรือขั้นตอนการปฏิบัติงานใดที่ควรปรับปรุงหรือพัฒนาสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นไปอีก

ในขั้นตอนการปรับปรุงการปฏิบัติงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง มีการประชุม คณะกรรมการดำเนินงาน โครงการ ในแต่ละกิจกรรม ร่วมสรุปรายงานผลการดำเนินงานจัดทำแบบสรุป รายงานผลการดำเนินงานเสนอต่อผู้เกี่ยวข้อง จัดทำสรุปรายงานเป็นรูปเล่ม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศ แนวทางในการพัฒนางานในรอบปีต่อไป

2.8 Standard

เพื่อบ่งชี้มาตรฐานขั้นสูงเป็นแบบอย่างได้ โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จึงได้ทำการสังเคราะห์องค์ความรู้ของโครงการคุณธรรม ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม โดยใช้ งานวิจัยและการสำรวจข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงาน สรุปได้ดังนี้ (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ, 2558ก, หน้า 29 - 37)

2.8.1 การดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม จริยธรรมจะประสบความสำเร็จมิได้ หากปราศจากความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่าย ทั้งผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน

2.8.2 ความมุ่งมั่นในการพัฒนานักเรียนของผู้บริหาร เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม จริยธรรม

2.8.3 ในกระบวนการทำโครงการคุณธรรม ต้องให้นักเรียนคิดวิเคราะห์จากสภาพปัญหาของตนเอง ไม่ใช่ครูสั่งการ นักเรียนต้องเรียนรู้การเปิดใจยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ วิพากษ์บนวิถีประชาธิปไตย เพื่อให้ นักเรียนรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ เกิดความภาคภูมิใจ และมุ่งมั่นทำงานจนบรรลุตามเป้าหมายและคุณธรรมอัตลักษณ์ (Best Identity Moral)

2.8.4 ครูที่ปรึกษาเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงานโครงการคุณธรรม ครูที่ปรึกษาต้องเปิดใจและเข้าใจการทำโครงการคุณธรรม และต้องแสดงบทบาทให้คำแนะนำระหว่างทำโครงการ หากในกรณีมีช่องว่างระหว่างนักเรียนและครูที่ปรึกษา จนนักเรียนไม่กล้าขอคำปรึกษาจากครู โรงเรียนอาจแก้ปัญหาโดยจัดกลุ่มนักเรียนรุ่นพี่หรือเพื่อน เป็นพี่เลี้ยงจิตอาสาคอยให้คำปรึกษาและให้กำลังใจในลักษณะเพื่อนช่วยเพื่อน

2.8.5 ตลาดนัดโครงการคุณธรรมหรือโครงการเปิดบ้านคุณธรรม เป็นเวทีที่นักเรียนสามารถนำเสนอผลงานโครงการคุณธรรมของตนเองแลกเปลี่ยนกับเพื่อนได้ ช่วยสะท้อนผลการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้แก่ครู นักเรียน และบุคลากรในโรงเรียนทราบอย่างทั่วถึง และครูยังสามารถใช้เป็นกลไกในการวัดประเมินการดำเนินงานระหว่างทาง (Formative Assessment) หากพบว่าโครงการใดมีปัญหา จะสามารถเข้าช่วยแก้ไขได้ทันที

2.9 Sustainable

การบริหารเพื่อการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาให้เกิดความยั่งยืน ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องมีบทบาทรับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินการ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ต่อเนื่องและยั่งยืน สร้างแรงจูงใจให้เกิดการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการขยายผลการดำเนินงานไปยังโรงเรียนเครือข่าย ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลพุทธาคม และโรงเรียนวัดบุญญราศรี

จากการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ตามกระบวนการ 9 S แล้วนั้น สิ่งที่ต้องการชี้ให้เห็นถึงตามวงล้อชั้นในตามภาพที่ 2 คือ เมื่อเกิดกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพแล้ว การพัฒนาครูและนักเรียนให้มีสมรรถนะความรู้ (Knowledge) ทักษะความสามารถ (Process) และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Attribute) ต่อการดำเนินงานและกิจกรรมให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพก็ต้องดำเนินการควบคู่กัน และผลจากการดำเนินงานหรือการขับเคลื่อนของทั้งสองวงล้อด้านนอก ส่งผลให้เกิดคุณธรรมอัตลักษณ์ที่ดี (Best Identity Moral) คือ ความซื่อสัตย์ (Honesty) ความรับผิดชอบ (Responsibility) และความพอเพียง (Sufficiency) ดังปรากฏในวงล้อภายในสุด และยังพัฒนากิจกรรมหรือโครงการที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับโครงการหรือกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปได้

สรุปได้ว่าวิธีการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” มีขั้นตอนการดำเนินงาน ประกอบด้วย การบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบคุณธรรมด้วย 9 S ได้แก่ 1) Scan & Survey 2) Setting Goal 3) Setting Strategies 4) Start to Implementation 5) Supporting 6) Summarize 7) Share & Cheer up 8) Standard และ 9) Sustainable ซึ่งจะทำให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดการเสริมสร้างสมรรถนะ ความรู้ (Knowledge) ทักษะความสามารถ (Process) คุณลักษณะของครูและนักเรียนที่จำเป็นต่อการดำเนินงานหรือกิจกรรม (Attributes) จนเกิดคุณธรรมอัตลักษณ์ที่ดี (Best Identity Moral) ของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ (Honesty) ความรับผิดชอบ (Responsibility) และความพอเพียง (Sufficiency)

หลักการประเมินโครงการ

1. ความหมายของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการเป็นวิธีที่นิยมใช้เพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์จัดทำสารสนเทศเพื่อใช้ในการปรับปรุงโครงการ หาทางเลือกในการพัฒนาที่จะทำให้การดำเนินงานโครงการที่มีประสิทธิภาพ เป็นกระบวนการที่มีระบบเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ประกอบการตัดสินใจความสำเร็จของโครงการ การประเมินโครงการเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยได้มีผู้ให้ความหมายของการประเมินโครงการไว้หลายท่านดังนี้

สุพัตร์ พิบูลย์ (2551, หน้า 72 - 73) กล่าวว่า กลุ่มผู้ให้ความหมายของการประเมินมีอยู่ 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 มองการประเมินเสมือนกับการวัดผล เช่น การตัดสินใจผลการเรียนที่ได้จากคะแนนจากการทดสอบ การสร้างแบบประเมินพฤติกรรมของครูแล้วนำไปให้นักเรียนตัดสินใจคะแนนครูในแต่ละด้าน กลุ่มที่ 2 มองว่าการประเมินเป็นการให้บริการ เช่น เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจของลูกค้าผู้เกี่ยวข้องของกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มที่ 3 มองว่า การประเมินเป็นการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ เช่น การประเมินเพื่อรับรองวิทยฐานะในอดีตโดยอาศัยความรู้สึกของตนเองเป็นเกณฑ์ ส่วนกลุ่มที่ 4 มองการประเมินว่าเป็นกระบวนการที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและตัดสินใจคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

สมคิด พรหมจ้อย (2552, หน้า 37) ให้ความหมายว่า การประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการหรือแผนงานตลอดจนการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหรือแผนงานนั้น ๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด การประเมินผลเป็นกระบวนการบ่งชี้ถึงคุณค่าของโครงการ/แผนงาน กล่าวคือ แผนงาน/โครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้วได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการและแผนงานหรือไม่เพียงใด ทำได้ทั้งการประเมินก่อนเริ่มโครงการ การประเมินขณะกำลังดำเนินการอยู่ และการประเมินผลแผนงาน/โครงการหลังจากการดำเนินงานได้สิ้นสุดแล้ว

เชาว์ อินโย (2553, หน้า 4) ได้ให้ความหมายของการประเมิน หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด โดยนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อช่วยในการตัดสินใจ ตีค่าผลการดำเนินการนั้น ๆ ว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการ ส่วนคำว่าโครงการหมายถึง ส่วนย่อยส่วนหนึ่งของแผนงาน ซึ่งประกอบด้วย ชุดของกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ มีการกำหนดทรัพยากรในการดำเนินงาน ระยะเวลาดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน โดยออกแบบมาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าโดยการค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากชุดของกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างมีระบบมาประกอบการตัดสินใจ ตีค่าผลการดำเนินการนั้นว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการ

พิสนุ ฟองศรี (2553, หน้า 4) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยการนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

ฟิทซ์แพททริก แซนเดอร์ และ วอร์ธเน (Fitzpatrick, Sanders, and Worthen, 2004, p.5) ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า เป็นวิธีการสืบหาข้อมูลและพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับโครงการ 3 ประเด็น คือ 1) การกำหนดมาตรฐานเพื่อใช้ตัดสินคุณภาพโดยเทียบกับมาตรฐานที่กำหนด 2) การรวบรวมข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และ 3) การเปรียบเทียบข้อมูลสารสนเทศที่ได้กับมาตรฐานที่กำหนดไว้เพื่อตัดสินคุณค่า คุณภาพ คุณประโยชน์ ประสิทธิภาพ หรือความสำคัญของโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อเสนอแนะที่จะทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หรือช่วยให้ผู้เกี่ยวข้อง ตัดสินใจได้ว่าควรปรับปรุง ดำเนินการต่อไปหรือยุติโครงการ

สตัฟเฟิลบีม และซิงค์ฟีลด์ (Stufflebeam & Shinkfield, 2007, p.159) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการบรรยาย เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมาย การวางแผนการดำเนินการและผลกระทบ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการตัดสินใจ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ของโครงการ

สรุปได้ว่าการประเมินโครงการเป็นกระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินโครงการด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อพิจารณาประมาณค่าคุณลักษณะและคุณภาพของโครงการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นระบบตามวัตถุประสงค์และตัวชี้วัดคุณภาพของความสำเร็จของโครงการนั้น ๆ และเพื่อตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการต่อไปหรือจะยุติการดำเนินงานโครงการนั้น

2. ความสำคัญของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการเป็นกระบวนการ เพื่อแสดงผลการพิจารณาถึงคุณค่าของโครงการที่ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อใช้ในการปรับปรุงโครงการให้ผู้ตัดสินใจสามารถใช้อ้างอิงในการกำหนดนโยบายดำเนินโครงการได้อย่างถูกต้องและแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่ชัดเจนว่ามีความจำเป็นหรือไม่ในการดำเนินโครงการนั้นโดยประเมินจากประสิทธิภาพ วิเคราะห์ข้อมูลและข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การสรุปผลของโครงการ

รอสซี่ และฟรีแมน (Rossi & Freeman, 1982, p.15) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมายตามเหตุผลดังต่อไปนี้

1. เพื่อพิจารณาถึงคุณค่าและการคาดคะเนคุณประโยชน์ของโครงการ
2. เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารโครงการ
3. เพื่อเป็นการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขการดำเนินโครงการ
4. เพื่อเป็นการวิเคราะห์ข้อดีและข้อเสียหรือข้อจำกัดของโครงการเพื่อการตัดสินใจในการสนับสนุนโครงการ
5. เพื่อการตรวจสอบว่าการดำเนินโครงการบรรลุถึงเป้าหมายมากน้อยเพียงใด

อนึ่งพึงระลึกเสมอว่าการประเมินโครงการมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพิสูจน์หรือตรวจสอบโครงการ แต่เป็นการกระทำเพื่อปรับปรุงแก้ไขส่วนบกพร่องของโครงการเป็นสำคัญ ดังข้อเขียนของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1983, p.117) ที่ว่า “ความมุ่งหมายที่สำคัญของการประเมินโครงการมิใช่เพื่อการพิสูจน์แต่เพื่อการปรับปรุง (The most important purpose of program evaluation is not to prove but to improve)”

มิตเซล (Mitzel, 1982, pp. 594 - 595) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมายที่สำคัญ 3 ประการ

1. เพื่อแสดงผลการพิจารณาถึงคุณค่าของโครงการ
2. เพื่อช่วยให้ผู้ตัดสินใจมีการตัดสินใจที่ถูกต้องขึ้น
3. เพื่อการบริการข้อมูลแก่ฝ่ายการเมืองเพื่อใช้ในการกำหนดนโยบาย

น็อกซ์ (Knox, 1972, p. 199) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมายเฉพาะดังต่อไปนี้

1. เพื่อแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่ชัดเจนของโครงการอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการตัดสินใจ ว่าลักษณะใดของโครงการมีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งจะต้องทำการประเมินเพื่อการหาประสิทธิผล และข้อมูลชนิดใดที่จะต้องเก็บรวบรวมไว้เพื่อการวิเคราะห์
 2. เพื่อรวบรวมหลักฐานความเป็นจริงและข้อมูลที่เป็นจำเป็นเพื่อนำไปสู่การพิจารณาถึงประสิทธิผลของโครงการ
 3. เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสรุปผลของโครงการ
 4. เพื่อการตัดสินใจว่าข้อมูลหรือข้อเท็จจริงใดที่สามารถนำมาใช้ได้
 5. เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในการพัฒนาปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- มอร์ซุนด์ (Moursund, 1973, p. 9) กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการประเมินโครงการไว้ดังนี้

1. เพื่อที่จะทราบว่า การปฏิบัติงานตามโครงการ บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่
2. เพื่อที่จะทราบว่า เป้าหมายที่กำหนดไว้เป็นเป้าหมายที่ปฏิบัติได้จริงหรือไม่ และเป็นเป้าหมายที่มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

เซาว์ อินโย (2553, หน้า 12) ได้อธิบายความสำคัญของการประเมินโครงการไว้ว่า การประเมินโครงการเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย เป็นกระบวนการที่มีระบบเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งยังเป็นกระบวนการที่มีระบบเพื่อตัดสินความสำเร็จของโครงการอีกด้วย การประเมินโครงการเป็นการดำเนินงานที่ไม่ใช้ความพยายามในการสร้างทฤษฎี หรือพัฒนาองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ การประเมินโครงการที่นำมาใช้ในทางสังคมศาสตร์นั้น เป็นการเตรียม

สารสนเทศเพื่อใช้ในการปรับปรุงโครงการทางสังคม เหตุผลประการสำคัญที่จำเป็นต้องประเมินโครงการก็คือ มีทางเลือกในการดำเนินโครงการได้มากมายที่จะทำให้การดำเนินงานโครงการมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องประเมินโครงการว่า ประสบความสำเร็จหรือไม่

สมคิด พรหมจ้อย (2552, หน้า 102) การประเมินเป็นกิจกรรมที่สำคัญของการจัดทำโครงการ เพราะการประเมินก่อให้เกิดประโยชน์ที่สำคัญหลายลักษณะ โดยการประเมินโครงการมีความสำคัญหลายประการดังนี้

1. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยให้ทราบว่าแผนงานและโครงการที่จะดำเนินการนั้นมีความต้องการจำเป็นมากน้อยเพียงใด เป็นความต้องการของลูกค้าหรือผู้รับบริการมากน้อยเพียงใด

2. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยให้ทราบว่าแผนงานและโครงการที่จะดำเนินงานนั้นมีความเป็นไปได้หรือมีความเหมาะสมที่จะนำไปดำเนินการมากน้อยเพียงใด

3. การประเมินช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนงานและโครงการมีความชัดเจน

4. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยให้ได้ข้อมูลและสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนงานและโครงการตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินงานตามแผนงานและโครงการ

5. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยในด้านการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย การประเมินจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถควบคุมเวลาและค่าใช้จ่ายของแผนงานและโครงการ

6. การประเมินแผนงานและโครงการทำให้ทราบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความก้าวหน้าของการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ รวมทั้งทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานตามแผนงานและโครงการ

7. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวของแผนงานและโครงการ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจในการปรับปรุงและพัฒนา รวมทั้งใช้ประกอบการตัดสินใจขยายหรือยุติการดำเนินงานในช่วงต่อไป

8. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยให้ได้ข้อมูลที่บ่งบอกประสิทธิภาพของแผนงานและโครงการว่าเป็นอย่างไร คຸ້ມคຳกັບการลงทุนหรือไม่

9. การประเมินแผนงานและโครงการช่วยให้ทราบถึงผลกระทบของการดำเนินงานว่ามีผลกระทบทางตรงและทางอ้อมในด้านใดบ้าง

จากความมุ่งหมายของการประเมินโครงการดังที่ได้กล่าวมาแล้วสามารถสรุปถึงความสำคัญหรือคุณประโยชน์ของการประเมินโครงการได้ ดังนี้

1. การประเมินจะช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์และมาตรฐานของการดำเนินงานมีความชัดเจนขึ้นกล่าวคือ ก่อนที่โครงการจะได้รับการสนับสนุนให้นำไปใช้ย่อมจะได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดจากผู้บริหารและผู้ประเมิน ส่วนใดที่ไม่ชัดเจนเช่น วัตถุประสงค์หรือมาตรฐานในการดำเนินงานหากขาดความแน่นอน แจ่มชัดจะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้องชัดเจนเสียก่อน ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนช่วยทำให้โครงการมีความชัดเจนและสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้อย่างได้ผลมากกว่าโครงการที่ไม่ได้รับการประเมิน

2. การประเมินโครงการช่วยให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่าหรือเกิดประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้เพราะการประเมินโครงการจะต้องวิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการข้อมูลใดหรือปัจจัยใดที่เป็นปัญหาจะได้รับการจัดสรรให้อยู่ในจำนวนหรือปริมาณที่เหมาะสมเพียงพอแก่การดำเนินงาน ทรัพยากรที่ไม่จำเป็นหรือมีมากเกินไปจะได้รับการตัดทอน และทรัพยากรใดที่ขาดก็จะได้มีการจัดหาเพิ่มเติม ฉะนั้นการประเมินโครงการจึงมีส่วนที่ทำให้การใช้ทรัพยากรของโครงการเป็นไปอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ

3. การประเมินโครงการช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าโครงการเป็นส่วนหนึ่งของแผน ดังนั้นเมื่อโครงการได้รับการตรวจสอบวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขให้ดำเนินการไปด้วยดีย่อมจะทำให้แผนงานดำเนินไปด้วยดีและบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ หากโครงการใดโครงการหนึ่งมีปัญหาในการนำไปปฏิบัติย่อมกระทบกระเทือนต่อแผนงานทั้งหมดโดยส่วนรวม ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้เช่นเดียวกันว่าหากการประเมินโครงการมีส่วนช่วยให้โครงการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมหมายถึงการประเมินโครงการมีส่วนช่วยให้แผนงานบรรลุถึงวัตถุประสงค์และดำเนินงานไปได้ด้วยดีเช่นเดียวกัน

4. การประเมินโครงการมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาอันเกิดจากผลกระทบ (Impact) ของโครงการและทำให้โครงการมีข้อที่ทำให้เกิดความเสียหายลดน้อยลง ดังตัวอย่างโครงการเขื่อนน้ำโจนซึ่งในการสร้างถนนเพื่อไปสู่สถานที่สร้างเขื่อนนั้นต้องผ่านป่าไม้ธรรมชาติทำให้เกิดการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและสัตว์ป่าหลายชนิดอาจต้องสูญพันธุ์ การประเมินโครงการจะช่วยให้เกิดโครงการป้องกันรักษาป่า และโครงการอนุรักษ์และอพยพสัตว์ป่าขึ้นเพื่อการแก้ปัญหาเป็นต้น ด้วยตัวอย่างและเหตุผลดังกล่าวจึงถือได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาได้

5. การประเมินโครงการมีส่วนช่วยอย่างสำคัญในการควบคุมคุณภาพของงาน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบและควบคุมชนิดหนึ่งซึ่งดำเนินงานอย่างมีระบบและมีความเป็นวิทยาศาสตร์อย่างมาก ทุกอย่างของโครงการและปัจจัยทุกชนิดที่ใช้ในการดำเนินงานจะได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียดกล่าวคือ ทั้งข้อมูลนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลงาน (Output) จะได้รับการตรวจสอบประเมินผลทุกขั้นตอนส่วนใดที่เป็นปัญหาหรือไม่มีคุณภาพจะได้รับการพิจารณาย้อนกลับ (Feedback) เพื่อให้มีการดำเนินงานใหม่จนกว่าจะ

เป็นไปตามมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้นจึงถือได้ว่าการประเมินผลเป็นการควบคุมคุณภาพของโครงการ

6. การประเมินโครงการมีส่วนในการสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติตามโครงการ เพราะการประเมินโครงการมิใช่เป็นการควบคุมบังคับบัญชาหรือสั่งการแต่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและเสนอแนะวิธีการใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติโครงการอันย่อมจะนำมาซึ่งผลงานที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งปวงโดยลักษณะเช่นนี้ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติมีกำลังใจ มีความพึงพอใจ และมีความตั้งใจกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติงานต่อไปและมากขึ้น ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างขวัญกำลังใจและความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

7. การประเมินโครงการช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการกล่าวคือ การประเมินโครงการจะทำให้ผู้บริหารได้ทราบถึงอุปสรรคปัญหาข้อดี ข้อเสีย ความเป็นไปได้ และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการโครงการโดยข้อมูลดังกล่าวแล้วจะช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือจะยุติโครงการนั้นเสีย นอกจากนั้นผลของการประเมินโครงการอาจเป็นข้อมูลอย่างสำคัญในการวางแผนหรือการกำหนดนโยบายของผู้บริหารและฝ่ายปฏิบัติการอีกด้วย

3. รูปแบบของการประเมินโครงการ

เชาว์ อินใย (2553, หน้า 17) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความสำคัญสำหรับผู้บริหารหรือผู้สนับสนุนงบประมาณ ในการตัดสินใจปรับปรุงหรือล้มเลิกโครงการ การกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ในการวิจัยประเมินโครงการ จึงมีความจำเป็นและควรให้มีลักษณะที่เอื้ออำนวยและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน แต่ละระดับมีความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกัน เช่น ผู้บริหารระดับสูงสนใจข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย ระดับรองลงมาสนใจข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน ระดับปฏิบัติการสนใจข้อมูลในขั้นตอนการดำเนินโครงการ การดำเนินงานประเมินโครงการตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่เหมาะสมจึงจะทำให้ผลการประเมินมีคุณภาพ

สตัฟเฟิลบีม และเว็บสเตอร์ (Stufflebeam & Webster, 1983, pp.5 - 19) ได้จำแนกการประเมินทางการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การประเมินเทียม (Pseudo Evaluation) ได้แก่ การประเมินที่ผลการประเมินให้คุณค่าบวกหรือลบต่อวัตถุหรือเรื่องที่ศึกษา โดยไม่คล้องจองกับคุณค่าที่แท้จริงของเรื่องนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภทย่อย ๆ คือ แบบที่ถูกการเมืองควบคุม (ประเมินเพื่อรับเพิ่มหรือรักษาอิทธิพลอำนาจหรือเงินตรา และแบบที่เกี่ยวกับการเมือง (ประเมินเพื่อให้เกิดภาพพจน์ที่ดีต่อเรื่องนั้น)
2. ประเมินกึ่งจริง (Quasi Evaluation) เป็นการประเมินที่อาศัยคำถามที่เฉพาะเจาะจง วิธีการมีระบบพอสมควร แต่อาจจะไม่ได้วัดคุณค่าของเรื่องนั้นก็ได้ แบ่งเป็น 5

ประเภทย่อย ๆ คือ แบบที่เป็นปรนัย แบบที่อิงหลักการคั่งค่า (การลงทุนกับผลที่ได้รับ) แบบวิจัยเชิงทดลอง แบบที่มีโปรแกรมการตรวจสอบ และแบบที่มีระบบข้อมูลการจัดการ

3. การประเมินที่แท้จริง (True Evaluation) เป็นการประเมินที่มุ่งศึกษาคุณค่าของเรื่อง หรือสิ่งนั้น ๆ แบ่งออกเป็น 6 ประเภทย่อย ๆ คือ การให้เครดิตหรือประกาศนียบัตร การศึกษาเพื่อนโยบาย การศึกษาเพื่อการตัดสินใจ การศึกษาในด้านผู้บริโภค (เพื่อบริการ) การศึกษาโดยใช้ลูกค้าเป็นศูนย์กลาง (คุณค่าของกิจกรรม) และการศึกษาโดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ

สมคิด พรหมจ้อย (2552, หน้า 49 - 50) ให้ความหมายว่า รูปแบบการประเมินโครงการ คือ กรอบความคิดหรือแบบแผนในการประเมินที่แสดงให้เห็นถึงรายการที่ควรประเมิน หรือ กระบวนการของการประเมิน ในการประเมินโครงการใดโครงการหนึ่งนั้น เราควรพิจารณาประเมินในเรื่องใดบ้าง ในขณะที่เดียวกันบางรูปแบบอาจจะมีการเสนอแนะด้วยว่า ในการประเมิน แต่ละรายการ แต่ละเรื่อง ควรพิจารณาหรือตรวจสอบอย่างไร ซึ่งเป็นลักษณะการเสนอแนะวิธีการ โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดมุ่งหมาย (Objective Based Model) เป็นรูปแบบที่เน้นการตรวจสอบผลที่คาดหวังได้เกิดขึ้นหรือไม่ หรือประเมินโดยตรวจสอบผลที่ระบุไว้ในจุดมุ่งหมายเป็นหลัก โดยดูว่าผลที่เกิดจากการปฏิบัติงานบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (Ralph W. Tyler) ครอนบาค (Cronbach) และ เคริกแพตทริก (Kirkpatrick)

2. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (Judgemental Evaluation Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศสำหรับกำหนดและวินิจฉัยคุณค่าของโครงการนั้นได้แก่ รูปแบบการประเมินของสเตค (Stake) สคริฟเวน (Scriven) โพรวัส (Provus)

3. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (Decision-Oriented Evaluation Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ เพื่อช่วยผู้บริหารในการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ รูปแบบการประเมินของเวลช์ (Welch) สตฟเฟิลบีม (Stufflebeam) อัลคิน (Alkin)

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2551, หน้า 77 - 78) ให้ความเห็นว่าการแบ่งประเภทการประเมินโครงการ คงมิใช่เป็นการกำหนดเกณฑ์เด็ดขาด แต่จำเป็นต้องอาศัยเกณฑ์หลายชนิดมาจำแนกประเภท เช่น ใช้เวลา วัตถุประสงค์ วิธีการและรูปแบบการประเมินมาบ่งบอกถึงประเภทของการประเมิน ซึ่งในที่นี้อาจจำแนกการประเมินโครงการออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การประเมินโครงการก่อนดำเนินการ (Preliminary Evaluation) เป็นการศึกษาระเมินความเป็นไปได้ (Feasibility Study) ก่อนที่เริ่มโครงการใด ๆ โดยอาจ

ทำการศึกษาถึงประสิทธิภาพของปัจจัยนำเข้า ความเหมาะสมของกระบวนการที่คาดว่าจะนำมาใช้ในการบริหารจัดการโครงการ ปัญหา อุปสรรค ความเสี่ยงของโครงการ ตลอดจนผลลัพธ์ หรือ ประสิทธิภาพที่คาดว่าจะได้รับ ในขณะที่เดียวกันก็อาจจะศึกษาผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ เช่น

- การประเมินผลกระทบด้านสังคม (Social Impact Assessment)
- การประเมินผลกระทบด้านนิเวศ (Ecological Impact Assessment)
- การประเมินผลกระทบด้านการเมือง (Political Impact Assessment)
- การประเมินผลกระทบด้านเทคโนโลยี (Technological Impact Assessment)
- การประเมินผลกระทบด้านประชากร (Population Impact Assessment)
- การประเมินผลกระทบด้านนโยบาย (Policy Impact Assessment)
- การประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Impact Assessment)

การประเมินโครงการก่อนการดำเนินการนี้มีประโยชน์สำหรับนักลงทุนเพื่อศึกษาดูว่าก่อนลงมือโครงการใด ๆ นั้น จะเกิดความคุ้มค่าแก่การลงทุน (Cost Effectiveness) หรือจะเกิดผลกระทบต่อระบบสิ่งแวดล้อมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประชากร เทคโนโลยี และระดับนโยบายหรือไม่ หากได้ทำการศึกษารอบคอบแล้วอาจจะได้ผลการคาดการณ์ล่วงหน้าว่าจะได้เกิดประโยชน์หรือโทษอย่างไร ปัญหา อุปสรรค เป็นอย่างไร เพื่อผู้เป็นเจ้าของโครงการจะได้ตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะเลิกล้มโครงการหรือปรับปรุงองค์ประกอบ และ กระบวนการบริหารจัดการโครงการเพียงใดเพื่อให้เกิดผลดี

2. การประเมินระหว่างดำเนินการโครงการ (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลเพื่อการปรับปรุงเป็นสำคัญซึ่งมักจะใช้ประเมินผลระหว่างแผนหรือระหว่างพัฒนาโครงการผลที่ได้จาก Formative Evaluation นั้นจะช่วยตั้งวัตถุประสงค์ของโครงการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่แท้จริงนอกจากนั้น Formative Evaluation อาจใช้ในระหว่างดำเนินการ จะช่วยตรวจสอบว่าโครงการได้ดำเนินไปตามแผนของโครงการอย่างไรอาจเรียกชื่อเฉพาะว่า Implementation Evaluation หรือ Formative Evaluation อาจตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการว่าดำเนินได้ผลเพียงไร เรียกว่า Progress Evaluation โดยทั่วไปแล้ว Formative Evaluation อาจใช้ประเมินสิ่งต่อไปนี้

- 2.1 ทบทวนแผนของโครงการ
- 2.2 การสร้างแผนของโครงการ
- 2.3 การพัฒนาแบบสอบถาม (Questionnaire) หรือรายการ (Checklists)

สำหรับรวบรวมข้อมูลตามเรื่องที่ต้องการ

- 2.4 การคัดเลือกวิธีการวัดผลที่เหมาะสม

2.5 การกำหนดตารางเวลาการประเมินผลให้สอดคล้องกับการดำเนินโครงการ

2.6 การเตรียมข้อมูลที่จะเป็นข่าวสารสำหรับการรายงานและข้อเสนอแนะ
สำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ

2.7 การแนะนำแนวทางปรับปรุง การแก้ปัญหา และการเปลี่ยนแปลงการ
ปฏิบัติของโครงการ

3. การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการหรือประเมินผลผลิต (Summative Evaluation) เป็นการประเมินผลรวมสรุป มักจะใช้ประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ สำหรับโครงการที่มีการดำเนินการระยะยาวก็อาจใช้ Summative Evaluation ในการสรุปย่อความ ข้อมูลที่ได้จากระยะต่าง ๆ ที่ช่วยให้มีการประเมินสรุปรวมนั้น ส่วนใหญ่จะรวบรวมจากผลของ Formative Evaluation เป็น Summative Evaluation ซึ่งผลสรุปที่ได้จะนำสู่การรายงานว่าโครงการได้บรรลุเป้าหมาย (Goals) หรือไม่อย่างไร ตลอดจนการรายงานถึงสถานภาพของโครงการว่าประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวเพียงไร มีปัญหาหรืออุปสรรคใดที่ต้องแก้ไขปรับปรุงข้อมูลเหล่านี้ จะช่วยให้ผู้บริหารโครงการสามารถนำไปสู่การตัดสินใจว่าโครงการนั้นควรดำเนินการต่อหรือยกเลิก

4. การประเมินประสิทธิภาพ การประเมินโครงการโดยทั่วไปโดยเฉพะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่ผ่านมายังจำกัดอยู่แต่เพียงการประเมินผลผลิตโดยมุ่งที่จะทราบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้ให้บริการหรือผู้ให้ทุนในการยุติหรือขยายโครงการ แต่ในปัจจุบันนักประเมินและผู้บริหารโครงการได้ตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินประสิทธิภาพของโครงการด้วย โดยถือว่าเป็นประเภทของการประเมินที่จำเป็นสำหรับโครงการบริการทั่วไปเพราะจะช่วยเสริมให้โครงการเหล่านั้นสามารถดำเนินการอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาท้องถิ่น หรือโครงการที่เป็นตัวกำหนดเกณฑ์สำคัญสำหรับประกันโครงการขนาดใหญ่ระดับชาติที่จะไม่ต้องสูญเสียทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปโดยไม่จำเป็น การดำเนินโครงการบริการสังคมนั้นจะไม่มุ่งแต่เพียงความสำเร็จของโครงการเท่านั้นแต่จะต้องให้ค้ำค่าในเชิงของประสิทธิภาพด้วยโดยปกติการประเมินประสิทธิภาพของโครงการมักจะเริ่มจากคำถามต่าง ๆ กัน เช่น

4.1 ความสำเร็จของโครงการนั้น ๆ เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายแล้วมีความเหมาะสมหรือไม่

4.2 ผลผลิตของโครงการเกิดจากปัจจัยที่ลงทุนไปใช่หรือไม่

4.3 โครงการนี้มีผลผลิตสูงกว่าโครงการอื่น ๆ เมื่อลงทุนเท่ากันหรือไม่และ

เพราะเหตุใด

การประเมินโครงการทั้ง 4 ประเภท คือ การประเมินก่อนการดำเนินการ การประเมินระหว่างดำเนินการ การประเมินเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ และการประเมินหลังเสร็จสิ้นโครงการ มีกระบวนการประเมินโครงการตามหลักการดังนี้

1. หลักการ ความสำคัญของการประเมินโครงการ เพราะอะไร ทำไมถึงทำประเมินโครงการ
2. กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน
3. ออกแบบประเมินจะใช้รูปแบบการประเมินใด เช่น รูปแบบของ Tyler เหมาะสำหรับการเรียนการสอน รูปแบบของ Cronbach เน้นการรวบรวมข้อมูลเพื่อการคิดตัดสินใจในโครงการทางการศึกษา รูปแบบของ CIPP เหมาะสำหรับการใช้ข้อมูลเพื่อหาข้อยุติ/ ข้อบกพร่องของโครงการ
4. การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสังเกต
5. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่เก็บได้มาวิเคราะห์ข้อมูลหาค่าทางสถิติโดยอาศัยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป เช่น SPSS for Window โดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานหรือค่าอื่น ๆ
6. การเขียนรายงานการประเมินโครงการ ประกอบด้วย 5 บท คือ
 - 6.1 บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย ภูมิหลัง ความเป็นมาของโครงการ
 - 6.2 บทที่ 2 เอกสารงานประเมินที่เกี่ยวข้อง
 - 6.3 บทที่ 3 วิธีดำเนินการประเมิน ประกอบด้วยกลุ่มประชากร การได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 6.4 บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของตาราง แผนภูมิ และกราฟ
 - 6.5 บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ คือ บทที่เป็นการสรุปผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล อภิปรายผลหาเหตุผลมาสนับสนุนและยังมีส่วนที่ยังต้องแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาต่อไปด้วย

คอนราต และวิลสัน (Conrad & Wilson, 1985, pp. 20 - 30) กล่าวว่า ถ้าพิจารณาแนวการประเมินที่หน่วยงานต่าง ๆ ใช้ในการประเมินโครงการทั้งหลายจะพบว่า มีรูปแบบการประเมินที่นิยมใช้กัน 5 รูปแบบ ดังนี้คือ

1. รูปแบบการประเมินตามวัตถุประสงค์ (Goal – Based Model) พื้นฐานการประเมินรูปแบบนี้ คือ ไทเลอร์ (Tyler) รูปแบบการประเมินตามวัตถุประสงค์เป็นรูปแบบการประเมินที่เก่าแก่ที่ใช้กันอย่างกว้างขวางที่สุดในโครงการต่าง ๆ
2. รูปแบบการประเมินแบบการตอบสนอง (Responsive Model) รูปแบบการประเมินโครงการนี้ พัฒนามาจากรูปแบบการประเมินของ สคริเวน (Scriven) ซึ่งประเมินยึดจุดมุ่งหมายและผลข้างเคียง (Side Effect) เป็นหลักที่ สเตค (Stake) ได้พัฒนาจากรูปแบบการ

ประเมินโครงการ และมีหลายคนได้รับการสนับสนุนตามแนวคิดนี้ เช่น กุบา (Guba) ลินคอล์น (Lincoln) การประเมินโครงการตามลักษณะนี้ เน้นที่กิจกรรมมากกว่าจุดมุ่งหมายของโครงการ

3. รูปแบบการประเมินโดยผู้ชำนาญ (Connoisseurship Model) การประเมินโครงการตามรูปแบบนี้ มีความแตกต่างจากรูปการประเมินทั้งสองรูปแบบที่กล่าวมาแล้ว ไอส์เนอร์ (Eisner) ได้เสนอแนวคิดของการประเมินตามรูปแบบนี้ซึ่งมีสถาบันการศึกษาต่าง ๆ นิยมนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

4. รูปแบบการประเมินเพื่อการตัดสินใจ (Decision - Making Model) การประเมินโดยพิจารณาอย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นจุดมุ่งหมายของโครงการหรือปัญหาข้อโต้แย้งต่าง ๆ ในการประเมินโครงการต้นแบบของการประเมินตามรูปแบบ การประเมินเพื่อตัดสินใจ (Decision - Making Model) มีอยู่ 2 แบบ คือ รูปแบบชิปปี้ (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) และ CSE Model ของแอลคิน (Alkin) ทั้งสอง รูปแบบนี้มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกันมาก

5. การประเมินตามกรอบตรรกะของโครงการ (Log - Frame) พิจารณาถึงองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

5.1 จุดมุ่งหมายของโครงการ (Objectives) ซึ่งประกอบด้วย

5.1.1 เป้าหมายสูงสุด (Goal) หรือเป้าประสงค์ หมายถึง จุดมุ่งหมายของแผนงานหรือผลกระทบของโครงการที่เราคาดหวังว่าจะเกิดขึ้น (Planned Impact) ซึ่งจะส่งผลเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือประเทศในระดับที่สูงกว่าระดับวัตถุประสงค์ของโครงการ

5.1.2 วัตถุประสงค์ (Purpose) หรือ Immediate Objective คือ ผลงานหรือผลลัพธ์ของแผนงาน หรือ โครงการที่เราหวังว่าจะเกิดขึ้น วัตถุประสงค์ จะแตกต่างจากเป้าประสงค์ตรงที่มีขอบเขตของระยะเวลาสั้นกว่า และมีขอบเขตความหมายแคบกว่า

5.1.3 ผลผลิต (Outputs) คือ ผลที่ได้รับ (Results) จากการที่ใช้ปัจจัย (Inputs) ในโครงการนั้นและเป็นผลที่ผู้ดำเนินงานโครงการประสงค์ที่จะให้เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรและการบริหารโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.4 กิจกรรม (Activities) คือ กระบวนการ (Process) หรือการกระทำ (Actions) ที่จำเป็นในการเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพยากรและปัจจัยการผลิตให้บังเกิดผลผลิต (Outputs) ในขั้นต้น

5.1.5 ปัจจัย (Inputs) คือ ทรัพยากรในโครงการเพื่อให้เกิดผลผลิต

5.2 สิ่งบ่งชี้ความก้าวหน้าตามเป้าหมาย (Objectively Verifiable Indicators) หมายถึง สภาพการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่าโครงการบรรลุเป้าหมาย ทั้งในระดับผลผลิต (Output) วัตถุประสงค์ (Purpose) และเป้าหมายระดับสูง (Goal) ซึ่งอาจจะมีทั้งลักษณะที่แสดงในเชิงปริมาณ (Quantitative) และคุณภาพ (Qualitative)

5.3 ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความสำเร็จของโครงการ เพื่อให้สามารถกำหนดความรับผิดชอบของผู้บริหารโครงการได้อย่างชัดเจน หากโครงการมีความล้มเหลวเนื่องจากปัจจัยภายนอก หรือสถานการณ์ที่นอกเหนือการควบคุมของโครงการแล้ว ผู้บริหารไม่ต้องรับผิดชอบ

สรุปได้ว่ารูปแบบการประเมินโครงการมีหลายประเภท ซึ่งแต่ละประเภทยังมีหลักการและแนวคิดและเหตุผลของการประเมินผลโครงการที่แตกต่างกันไป ซึ่งผู้นำไปใช้ในการประเมินโครงการควรเลือกใช้ตามความเหมาะสมซึ่งอาจมีการตัดแปลง ปรับปรุงเพื่อให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพและวัตถุประสงค์ของโครงการ

4. การประเมินโครงการด้วย CIPP Model

แนวคิดการประเมินโครงการที่เป็นที่นิยมแพร่หลายเป็นของสตีฟเฟิลปิมที่ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับการประเมินและรูปแบบของการประเมินอีกหลายเล่มอย่างต่อเนื่อง จึงกล่าวได้ว่าท่านผู้นี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีการประเมินจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในปัจจุบัน เรียกว่า CIPP Model สุวิมล ติรกานันท์ (2547, หน้า 47 – 48) ได้กล่าวว่า สตีฟเฟิลปิมได้พัฒนาแบบจำลองขึ้นในปี ค.ศ. 1971 โดยมีแนวคิดในการสร้างสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ แบ่งการประเมินเป็น 4 ประเด็นตามประเภทของการตัดสินใจ

1. สภาพแวดล้อมเพื่อการวางแผนใช้กำหนดนโยบาย หรือเป้าหมาย เพื่อการคัดเลือกโครงการที่เหมาะสม
2. ปัจจัยนำเข้าเพื่อกำหนดโครงสร้างของการดำเนินงาน ยุทธวิธี วิธีการ แผนในการดำเนินงาน
3. กระบวนการเพื่อกำกับและติดตามการดำเนินงานตามแผน เพื่อปรับปรุงวิธีในการดำเนินงาน รายงานความก้าวหน้าของโครงการ
4. ผลผลิต เพื่อตัดสินใจยุติ ชะลอ หรือขยายโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2552, หน้า 57 – 58) ได้กล่าวว่า การประเมินโดยใช้ซีบีเอ็มเดล (CIPP Model) เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการเพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ซึ่งแนวทางการประเมินในด้านต่าง ๆ มีรายละเอียด ดังนี้

1. การประเมินบริบท หรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ
2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) เป็นการประเมิน เพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่ โดยดูว่าปัจจัยที่ใช้จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ เพื่อหาข้อดี และข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ และเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงานของโครงการนั้นด้วย

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ โดยอาศัยข้อมูลจากการดำเนินโครงการ

เยาวตี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2551, หน้า 56 - 59) ได้กล่าวว่า แนวคิดการประเมินของสตัฟเฟิลบีมว่า การประเมินเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นกระบวนการคือ มีความต่อเนื่องกันในการดำเนินงานอย่างคบบงจร จะต้องมีการระบุหรือบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้ระบุหรือบ่งชี้ไว้ แล้วนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้นั้น จัดทำให้เป็นสารสนเทศ โดยสารสนเทศที่ได้มานั้น จะต้องมีความหมายและประโยชน์ เพื่อนำไปเสนอใช้ประกอบการตัดสินใจในการกำหนดทางเลือกใหม่ หรือแนวทางดำเนินการต่อไป

แนวคิดการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model) เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์การประเมิน คือ การให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ เน้นการแบ่งแยกบทบาทของการทำงานระหว่าง ฝ่ายประเมินกับฝ่ายบริหารออกจากกันอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหา และนำเสนอสารสนเทศให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่เรียกหาข้อมูล และนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประกอบการตัดสินใจเพื่อดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี ทั้งนี้เพื่อป้องกันการมีอคติในการประเมินเมื่อพิจารณาถึงช่วงเวลาของการประเมินผลโครงการ เพื่อจำแนกประเภทของการประเมินผลโครงการโดยละเอียดแล้ว เราสามารถจำแนกได้ว่าการประเมินผลโครงการมี 4 ระยะ ดังต่อไปนี้

1. การประเมินผลโครงการก่อนการดำเนินงาน (Pre - Evaluation) เป็นการประเมินว่ามีความจำเป็นและความเป็นไปได้ในการกำหนดให้มีโครงการหรือแผนงานนั้น ๆ หรือไม่ บางครั้งเรียกการประเมินผลประเภทนี้ว่า การศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility Study) หรือการประเมินความต้องการที่จำเป็น (Needs Assessment)

2. การประเมินผลโครงการขณะดำเนินงาน (On - Going Evaluation) เป็นการประเมินผลโครงการเพื่อติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน (Monitoring) และการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ

3. การประเมินผลโครงการเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน (Post - Evaluation) เป็นการประเมินว่าผลของการดำเนินงานนั้น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้หรือไม่

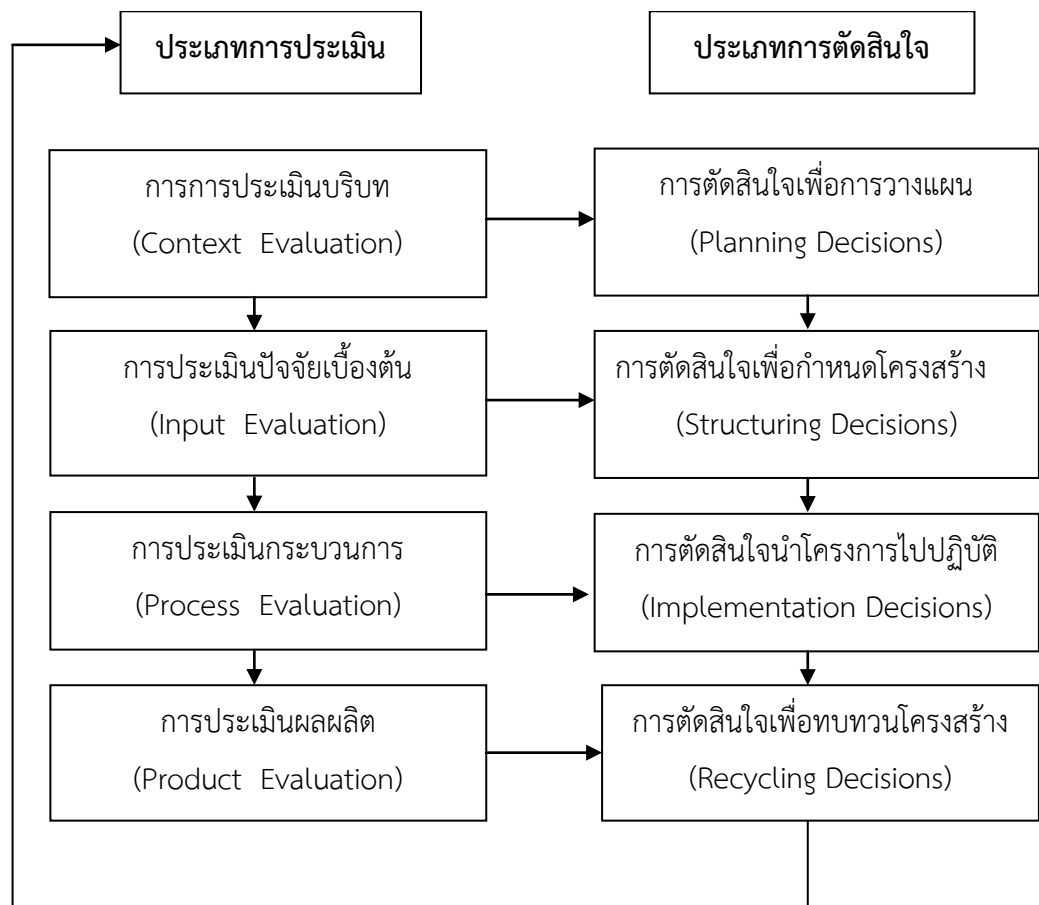
4. การประเมินผลกระทบจากการดำเนินโครงการ (Impact Evaluation) เป็นการประเมินผลโครงการ ภายหลังจากการสิ้นสุดการดำเนิน โครงการหรือแผนงาน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อตรวจสอบผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากการมีโครงการหรือปัจจัยอื่น นอกจากนี้ สตีฟเฟิลบีม ได้นำเสนอประเภทของการตัดสินใจ ที่สอดคล้องกับประเด็นที่ ประเมินผล ดังนี้

1. การตัดสินใจเพื่อการวางแผน (Planning Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูล จากการประเมินสภาพแวดล้อมที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดจุดประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับ แผนการดำเนินงาน

2. การตัดสินใจเพื่อกำหนดโครงสร้างของโครงการ (Structuring Decisions) เป็น การตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากปัจจัยนำเข้าที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดโครงสร้างของแผนงาน และขั้นตอน ของการดำเนินการของโครงการ

3. การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (Implementation Decisions) เป็นการ ตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ เพื่อพิจารณาควบคุมการดำเนินการให้เป็นไปตาม แผน และปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

4. การตัดสินใจเพื่อทบทวนโครงการ (Recycling Decisions) เช่น การตัดสินใจ เพื่อใช้ข้อมูลจากการประเมินผลผลิต (Output) ที่เกิดขึ้น เพื่อพิจารณาการยุติ/ ล้มเลิก หรือขยาย โครงการที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป จากการประเมินแบบ CIPP Model ทั้ง 4 ประการ และ ประเภทของการตัดสินใจดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของการประเมินกับ การตัดสินใจ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการตัดสินใจในแบบจำลอง CIPP Model
(สมพิศ สุขแสน, 2545 , หน้า 5)

สต๊อฟเฟิลบีมได้เสนอแนวคิดในการสร้างแบบแผนการประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับ CIPP Model ซึ่งอาจนำไปประยุกต์ใช้กับการประเมินผลในรูปแบบอื่น ๆ ได้ แบบแผนการประเมินผลมีดังนี้

1. การบรรยายจุดมุ่งหมาย และการกำหนดนโยบายในการปฏิบัติงาน ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.1 ขอบเขตความรับผิดชอบว่ามีขอบเขต ระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด หรือระดับประเทศ
 - 1.2 เวลาและแนวทางเลือก
 - 1.3 ตัวแปรในการวัดและมาตรฐานที่ใช้ในการตัดสินใจ
 - 1.4 นโยบายในการปฏิบัติงานของผู้ประเมินผล
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แหล่งข้อมูลที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการ เครื่องมือ วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง สภาพการณ์ในการเก็บข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล
4. การรายงานผลหรือสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

5. การบริหารการประเมินผล เพื่อเตรียมแผนการดำเนินงานทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนคือ กำหนดโครงสร้าง กำหนดบุคลากรและทรัพยากร กำหนดวิธีการปฏิบัติ ประเมินผล ประสิทธิภาพของเครื่องมือ กำหนดวิธีการที่จะพัฒนาแบบแผนการประเมิน และการจัดหางบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน การประเมินผลตลอดโครงการ

สรุปได้ว่าการประเมินตามแบบจำลองซิป (CIPP) จะมุ่งเน้นการประเมิน 4 ด้าน คือ การประเมินสถานะแวดล้อม (Context) เป็นการประเมินสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินโครงการ การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input) เป็นการประเมินในด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ เป็นต้น ซึ่งเป็นการประเมินเพื่อมุ่งเน้นว่ามีปัจจัยพร้อมที่จะดำเนินการหรือไม่ การประเมินกระบวนการ (Process) เป็นการประเมินในเชิงความก้าวหน้า เพื่อปรับปรุงกระบวนการบริหาร หรือการดำเนินโครงการรวมทั้งศึกษาปัญหา และอุปสรรคจุดเด่นจุดด้อย และการประเมินผลผลิต (Product) เป็นการประเมินโครงการในด้านการประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ ผลผลิตของโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ผลการดำเนินงานคุ้มค่าเพียงใด

5. ขั้นตอนการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการเป็นกระบวนการของการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ของโครงการอย่างมีระบบโดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเพื่อการปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้น กระบวนการในการประเมินผลโครงการอาจมีขั้นตอนและรายละเอียดของขั้นตอนแตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการทางการประเมินผลโครงการแต่ละบุคคลหรืออาจมีรายละเอียดที่แตกต่าง เพราะรูปแบบหรือประเภทของการประเมินผล หรือประเมินไปตามแต่ละประเภทของโครงการ อย่างไรก็ตามการประเมินผลโครงการนอกจากจะประเมินโครงการทั้งหมดโดยส่วนรวมแล้วแต่ละส่วนของโครงการจะต้องได้รับการประเมินควบคู่กันไปด้วยเสมอ คือ การประเมินข้อมูลนำเข้า (Inputs) การประเมินกระบวนการ (Processes) และการประเมินผลงาน (Outputs) ซึ่งแต่ละส่วนและโดยทั้งหมดของโครงการจะประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

5.1 การศึกษาและพิจารณาถึงรายละเอียดของวัตถุประสงค์โครงการ ซึ่งเป็นการประเมินเพื่อให้ทราบว่าโครงการที่กำหนดขึ้นนั้นมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่สามารถดำเนินการได้หรือไม่ จะมีการปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ให้มีความเฉพาะเจาะจงและปฏิบัติได้โดยลักษณะใด การประเมินผลโครงการในขั้นตอนนี้ถือได้ว่าเป็นการประเมินก่อนที่จะลงมือปฏิบัติงานจริง เป็นการตรวจสอบและทบทวนความเรียบร้อยของวัตถุประสงค์โครงการเป็นสำคัญ

5.2 การศึกษาความเป็นไปได้ของข้อมูล ซึ่งเป็นการประเมินข้อมูลและทรัพยากรต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ดำเนินการว่ายังมีความเหมาะสมเพียงพอที่จะใช้ปฏิบัติงานหรือไม่ข้อมูล และทรัพยากรที่มีอยู่สามารถที่จะสนองตอบวัตถุประสงค์ได้มากน้อยเพียงใด และการเปลี่ยนแปลงที่

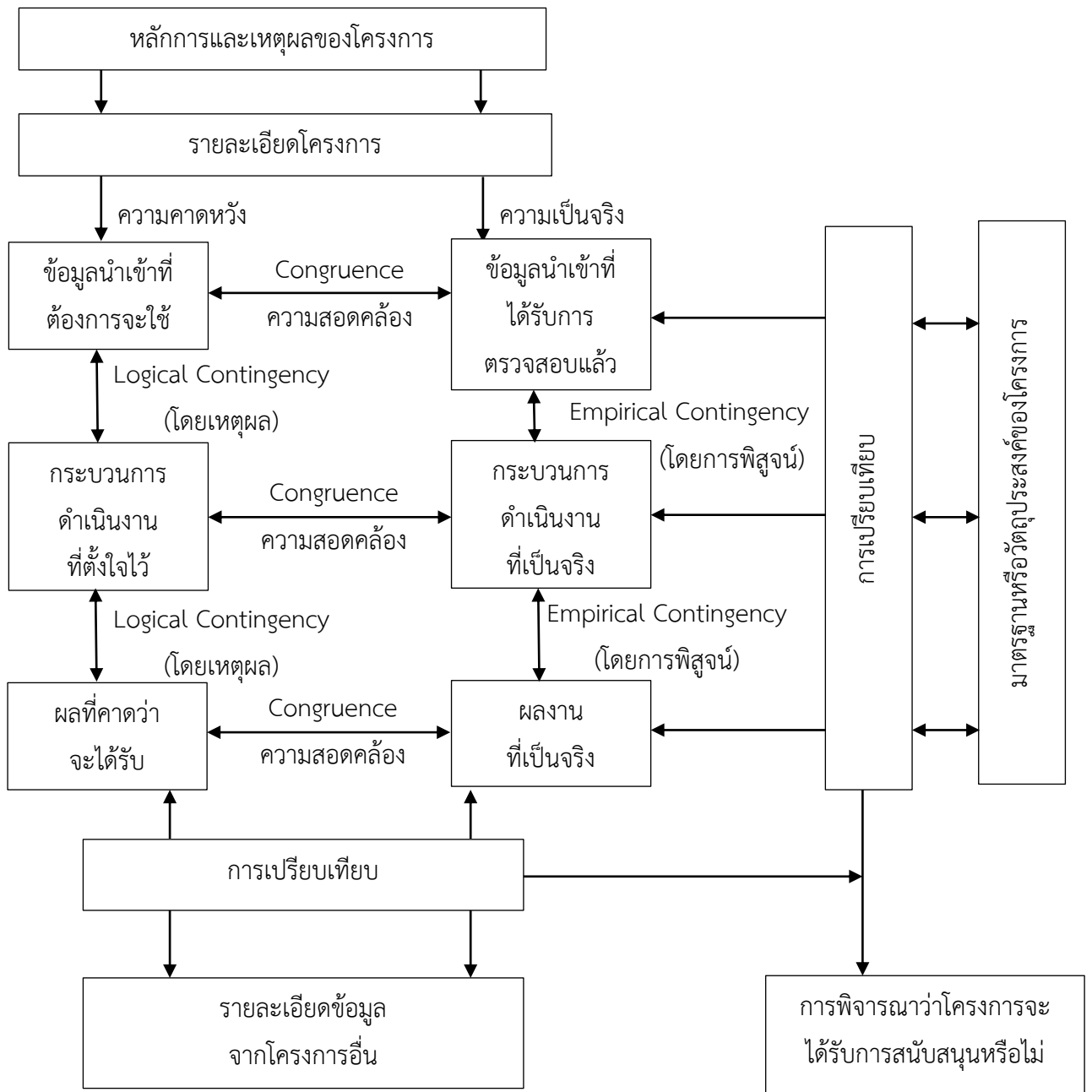
เกิดขึ้นยังจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้หรือไม่ การประเมินในขั้นตอนนี้เป็นการตรวจสอบทบทวนความเหมาะสมของทรัพยากรที่จะต้องใช้เพื่อการบริหารโครงการนั่นเอง

5.3 การเก็บรวบรวมและการกระทำกับข้อมูลและทรัพยากร ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ถึงกระบวนการในการดำเนินโครงการในลักษณะเป็นการเก็บรวบรวมและจำแนกข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เป็นสัดส่วน และให้มีความเป็นจริงมากที่สุด เพราะหากการดำเนินงานในขั้นตอนนี้มีปัญหาย่อมทำให้ผลงานที่เกิดขึ้นมีปัญหาตามไปด้วย กล่าวคือ แม้ว่าผู้บริหารโครงการจะทราบถึงทรัพยากรที่จะต้องใช้ทั้งปริมาณและคุณภาพเป็นอย่างดีแล้ว แต่ในขั้นตอนของการรวบรวม และจัดดำเนินการกับข้อมูลไม่ดีพอ ผลที่เกิดขึ้นย่อมไม่มีคุณภาพหรือด้อยคุณภาพ ตัวอย่างเช่น เนื้ออย่างอย่างดี ย่างโดยเตาที่ไฟแรงเกินไปย่อมได้เนื้อย่างที่ไหม้เกรียม เป็นต้น การประเมินในขั้นตอนนี้เป็นการตรวจสอบกระบวนการว่าเหมาะสมกับข้อมูลหรือทรัพยากรที่นำเข้ามาหรือไม่

5.4 การวิเคราะห์ การแปลความหมาย และการสรุปผลซึ่งเป็นขั้นตอนที่ข้อมูลได้ผ่านกระบวนการเรียบร้อยแล้ว และผู้ประเมินจะต้องทำการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นเช่นใด ตรงตามวัตถุประสงค์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่จะมีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ดียิ่งขึ้นในลักษณะใด และผลที่เกิดขึ้นจะมีแนวโน้มไปในลักษณะใด การประเมินในขั้นตอนนี้เป็นการประเมินผลงานของโครงการที่เกิดขึ้นและรวมไปถึงการประเมินโครงการโดยทั้งหมดด้วยว่าทรัพยากรหรือข้อมูลนำเข้าที่มีอยู่ด้วยกระบวนการที่ใช้และด้วยผลงานที่ปรากฏนั้นโครงการโดยรวมเป็นเช่นใด เป็นโครงการที่ให้ผลประโยชน์คุ้มค่ากับการดำเนินงานหรือไม่ ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นแล้วดำเนินงานต่อไป หรือจะล้มเลิกยุติโครงการนี้เสีย

โดยกระบวนการที่กล่าวแล้วเป็นกระบวนการทั่วไปของการประเมินโครงการหรือประเมินการปฏิบัติงานทุกชนิดและในการประเมินโครงการแต่ละโครงการนั้นปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่จะต้องเกี่ยวข้องและมีส่วนสำคัญในการพิจารณาเพื่อการประเมินผลโครงการด้วยคือ ระยะเวลา (Timing Periods) ของการดำเนินงานโครงการ นอกจากนี้ในการประเมินผลโครงการจะต้องอาศัยสิ่งสำคัญหรือข้อคิดที่สำคัญอีกหลายชนิด เช่น ข้อเท็จจริง ผลประโยชน์ ข้อผูกพัน ความเป็นไปได้ มาตรฐาน และอื่น ๆ เพื่อประกอบในการพิจารณา

อนึ่ง เพื่อให้ทราบและเข้าใจถึงกระบวนการในการประเมินผลโครงการที่ชัดเจนและเป็นระบบขึ้น แผนภาพจะแสดงรายละเอียดและขั้นตอนการประเมินผลโครงการได้พอสังเขป ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 กระบวนการประเมินผลโครงการ (ประชุม รอดประเสริฐ, 2547, หน้า 78)

จากภาพที่ 4 แสดงให้เห็นว่าทุกส่วนของโครงการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กันเสมอ โดยข้อมูลนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน และผลงานตามที่คาดหวังกับข้อมูลนำเข้า กระบวนการดำเนินงานและผลงานที่เกิดขึ้นจริงจะต้องมีการเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน และจะต้องเปรียบเทียบกับมาตรฐานหรือวัตถุประสงค์ของโครงการและรายละเอียดของโครงการอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกัน แล้วจึงจะตัดสินหรือลงความเห็นได้ว่าโครงการที่กำหนดขึ้นนั้นเป็นโครงการที่ดีที่เหมาะสมและ

สามารถจะดำเนินงานต่อไปได้หรือไม่ อย่างไรก็ตามการปฏิสัมพันธ์ของรายละเอียดโครงการซึ่งมีสองลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นความคาดหวังหรือด้วยความตั้งใจเจตนา (Intention) กับลักษณะที่เป็นความจริง (Actuality หรือ Observation) เป็นความสัมพันธ์หรือการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นการสอดคล้อง (Congruence) ซึ่งกันและกันว่าถ้าความคาดหวังเป็นเช่นนี้แล้วความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรหรือเท่าใด โดยไม่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมั่น (Reliable) หรือความเที่ยงตรง (Valid) ของสิ่งที่เกิดขึ้นจริงเหล่านั้น ส่วนการปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์ภายในระหว่างข้อมูลนำเข้า (Inputs) กระบวนการ (Transactions) และผลงาน (Outcomes) ของรายละเอียดโครงการทั้งสองลักษณะจะเป็นการปฏิสัมพันธ์เฉพาะลักษณะกล่าวคือรายละเอียดโครงการที่เป็นความคาดหวังจะมีความสัมพันธ์กันแบบการปฏิสัมพันธ์โดยเหตุผลเชิงตรรกวิทยา (Empirical Contingency) ส่วนรายละเอียดโครงการที่เป็นความเป็นจริง จะมีความสัมพันธ์กันแบบการปฏิสัมพันธ์โดยการพิสูจน์ (Empirical Contingency) ซึ่งมีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

1. การปฏิสัมพันธ์โดยเหตุผลเชิงตรรกวิทยา หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรายละเอียดโครงการที่เป็นความคาดหวังทั้งที่เป็นข้อมูลนำเข้า กระบวนการและผลงานจะมีความสัมพันธ์กันตามหลักการ ทฤษฎี และประสบการณ์ที่สมเหตุสมผลแก่กันและกัน หรือเป็นไปตามหลักเหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ (Logical Contingency)

2. การปฏิสัมพันธ์โดยการพิสูจน์ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรายละเอียดโครงการที่เป็นความจริงทั้งที่เป็นข้อมูลนำเข้า กระบวนการ และผลงานจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามหลักการที่เกิดจากการพิสูจน์ การทดลองเพื่อให้เห็นและทราบโดยชัดเจนว่ามีความเป็นเช่นนั้นจริงหรือมีความเป็นจริง (Reality) ตามหลักของเหตุผลโดยการพิสูจน์ (Empirical Contingency)

เมื่อคณะกรรมการประเมินโครงการไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการชุดเดียวหรือจำแนกเป็นอนุกรรมการย่อยหลายคณะ หรือเป็นคณะกรรมการถาวร หรือคณะกรรมการชั่วคราวได้รับการแต่งตั้งแล้วการวางแผนเพื่อการทำงานเป็นหน้าที่และภารกิจที่คณะกรรมการจะต้องจัดทำวางแผนเพื่อการประเมินโครงการซึ่งสามารถกระทำได้ด้วยหลายวิธีการทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของคณะกรรมการ ลักษณะของโครงการ และองค์ประกอบอื่น ๆ อย่างไรก็ตามการประเมินโครงการมีขั้นตอนและแผนงานที่คณะกรรมการจะต้องจัดทำดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 : กำหนดความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการประเมิน คณะกรรมการประเมินโครงการจะต้องกำหนดความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์การประเมินเป็นลำดับแรกเพราะวัตถุประสงค์เป็นทิศทางในการดำเนินงานวัตถุประสงค์จะต้องเขียนอย่างชัดเจน และมีความเฉพาะเจาะจงมากที่สุดโดยจะต้องมีทั้งวัตถุประสงค์ระยะสั้น และวัตถุประสงค์ระยะยาวในการดำเนินงาน การดำเนินงานขั้นตอนแรกนี้คณะกรรมการจะต้องสามารถตอบคำถามดังต่อไปนี้

- อะไร คือ ความมุ่งหมายของการประเมินโครงการนี้
- วัตถุประสงค์ในการประเมินมีอะไรบ้าง
- ทำไมจึงต้องประเมินโครงการนี้

ขั้นที่ 2 : การหาความต้องการในการประเมิน หลังจากตอบคำถามในขั้นตอนแรกได้แล้ว คณะผู้ประเมินจะต้องจัดทำความจำเป็นในการประเมิน และสามารถลำดับความจำเป็นก่อนหลังในการประเมิน อย่างไรก็ดีในการหาความจำเป็นลำดับแรก ๆ นั้น คณะผู้ประเมินไม่ควรพิจารณาเฉพาะลำดับแรก ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นโดยทันที แต่ควรพิจารณาย้อนหลังไปบ้างว่าในระยะเวลาหนึ่งหรือสองปีที่ผ่านมาความจำเป็นอื่นใดหรือไม่ ถ้ามีควรจะได้พิจารณาถึงความจำเป็นเหล่านั้นเสียก่อนอย่างละเอียด และรอบคอบ การหาความต้องการจำเป็นในการประเมิน และการจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของสิ่งที่ต้องประเมินเป็นการประหยัดทั้งเวลา เงิน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

ในขั้นตอนนี้ นอกจากคณะกรรมการต้องหาความจำเป็นในการประเมินผลโครงการแล้ว โดยส่วนตัวของคณะกรรมการทุกคนจะต้องเตรียมตนให้พร้อม กล่าวคือ มีความเข้าใจในจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการประเมินอย่างแจ่มชัดและที่สำคัญ คือ จะต้องมีความตั้งใจหรือเจตนาที่ดีต่อสิ่งที่ต้องประเมิน จึงจะสามารถทำให้การประเมินและผลของการประเมินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 3 : การหาเครื่องมือและการรวบรวมข้อมูล เครื่องมือ (Instruments) เป็นสิ่งสำคัญในการประเมินโครงการ เมื่อคณะกรรมการทราบความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการประเมินแล้ว คณะกรรมการจะต้องสร้างหรือเลือกหาเครื่องมือที่สอดคล้องมากที่สุดกับวัตถุประสงค์หรือสิ่งที่ต้องการประเมิน ในการสร้างหรือเลือกเครื่องมือที่คณะกรรมการควรให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรู้และถ้าเป็นไปได้จะต้องยอมรับเครื่องมือที่จะนำไปใช้นั้นหรือเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและสร้างเครื่องมือร่วมกันเมื่อได้เครื่องมือที่ต้องการแล้วคณะผู้ประเมินจะต้องกำหนดเวลา (Schedule) ในการนำเครื่องมือไปรวบรวมข้อมูลกำหนดเวลาควรต้องประกอบด้วย เวลาการปฐมนิเทศชี้แจงผู้เก็บข้อมูล การจัดเตรียมข้อมูล และการรวบรวมข้อมูล เป็นต้น การรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง เพราะหากรวบรวมข้อมูลเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพแล้วย่อมมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อผลการประเมิน ฉะนั้นในการวางแผนเพื่อการรวบรวมข้อมูลคณะผู้ประเมินควร

- กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน
- ข้อมูลใดที่ต้องการเก็บรวบรวม
- จะเก็บข้อมูลเหล่านั้นอย่างไร
- จะเก็บข้อมูลเหล่านั้นเมื่อใด
- ใครจะเป็นผู้เก็บข้อมูลเหล่านั้น

ขั้นที่ 4 : การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อข้อมูลได้รับการรวบรวมเป็นไปตามวิธีการ และได้จำนวนที่ต้องการแล้ว คณะกรรมการประเมินโครงการจะต้องตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียด และจำแนกข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องสอดคล้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์และรูปแบบของการประเมินที่ได้กำหนดไว้ การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของการประเมินโครงการ ข้อมูลที่ได้รับอาจประกอบด้วยข้อมูลหลายประเภทรวมถึงความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้หากการวิเคราะห์เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ขาดหลักการในการวิเคราะห์ย่อมมีผลเสียหายต่อผลการประเมิน ฉะนั้นในการวิเคราะห์ข้อมูลคณะผู้ประเมินจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

- ประเภทและชนิดของข้อมูลที่จะรวบรวมต้องเป็นที่ตกลงและเห็นพ้องต้องกัน
- เครื่องมือที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะต้องได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดและรอบคอบ
- ข้อมูลที่ได้รับจะต้องจำแนกเป็นหมวดหมู่ และระบุได้ว่าเป็นข้อมูลที่เสริมหรือเป็นข้อมูลที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน
- วิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องถูกกำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้า

ขั้นที่ 5 : การรายงานข้อมูลและการรายงานผล เมื่อข้อมูลได้รับการวิเคราะห์แล้ว คณะกรรมการจะนำเสนอข้อมูลนั้นซึ่งถือว่าเป็นผลการประเมินโครงการนั่นเอง การกระทำเช่นนี้ คณะผู้ประเมินจะต้องวางแผนในการนำเสนอข้อมูลซึ่งมีเนื้อหาที่สำคัญจะต้องรายงาน คือ วัตถุประสงค์ (Objectives) ในการประเมินวิธีการ (Procedures) ในการประเมินผล ผลของการประเมิน (Results) และการนำผลการประเมินไปใช้ (Implications) ให้เกิดประโยชน์ การนำผลการประเมินไปใช้นั้นจะต้องชี้ให้เห็นถึงจุดเด่น (Strength) และจุดด้อย (Weakness) ของผลเหล่านั้น และจะต้องชี้ให้เห็นด้วยว่าจะแก้ไขจุดด้อยได้อย่างไร และทำอย่างไรจึงจะทำให้จุดเด่นนั้นคงสภาพที่เป็นจุดเด่นอยู่เสมอ นอกจากนี้การรายงานผลการดำเนินงานโครงการควรต้องแสดงถึงข้อเสนอแนะในการปรับปรุงโครงการ บุคลากรและทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนข้อมูลเพิ่มเติมที่ต้องการรวบรวมทั้งความผูกพันด้านการงบประมาณและการเงิน การรายงานผลการประเมินโครงการมีเป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งคือจะต้องให้ผู้ประเมินระดับสูงของหน่วยงานมีความเข้าใจและทราบโดยเร็วที่สุด ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจอย่างทันท่วงที การรายงานผลต่อผู้บริหารควรเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย และกะทัดรัด ควรหลีกเลี่ยงภาษาสถิติหรือภาษาทางวิชาการที่ไม่จำเป็น

ขั้นที่ 6 : การติดตามผล เมื่อผลการประเมินได้นำไปใช้จุดเด่นและจุดด้อยของผลงานได้รับการส่งเสริมและปรับปรุงเพื่อการดำเนินงานโครงการแล้ว โครงการอาจจะได้รับการพิจารณาให้ดำเนินงานต่อไป และการดำเนินงานควรปฏิบัติในรูปแบบเดิมโดยการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องที่เป็นอยู่และเปลี่ยนแปลงตามความจำเป็น แล้วทำการประเมินซ้ำอีกครั้งหนึ่งหากผล

การประเมินเป็นที่พอใจและเป็นไปตามวัตถุประสงค์แล้ว โครงการนั้นย่อมถือได้ว่าเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จ

จากขั้นตอนที่ 6 ในการประเมินโครงการของคณะกรรมการประเมินโครงการ ดังที่กล่าวแล้ว อาจสรุปได้ว่าเป็นแผนการประเมินที่ผู้ประเมินใช้เป็นทิศทางในการดำเนินงาน โดยจะต้องตอบคำถามเป็นลำดับขั้นดังต่อไปนี้

- ประเมินอะไร
- ประเมินไปทำไม
- ประเมินอย่างไร
- ประเมินเมื่อใด
- ประเมินโดยใคร
- เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร
- วิเคราะห์ข้อมูลอย่างไร
- นำเสนอข้อมูลอย่างไร
- รายงานผลการประเมินโดยใคร
- ผลการประเมินจะใช้ประโยชน์หรือมีประโยชน์อะไร

สรุปได้ว่าขั้นตอนประเมินโครงการประกอบไปด้วยขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นตอนการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ 2) ขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน 3) ขั้นตอนการกำหนดขอบเขตของการประเมิน 4) ขั้นตอนการพิจารณากำหนดตัวบ่งชี้และแหล่งข้อมูล การกำหนดตัวบ่งชี้ในการประเมินสามารถกำหนดได้จากวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือจากตัวแบบการประเมินเชิงทฤษฎี 5) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลทำได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ผู้ประเมินเก็บรวบรวมมา และขั้นตอนการสรุปผลการประเมิน การสรุปผลการประเมินโครงการ ผู้ประเมินควรเน้นประเด็นที่สำคัญดังนี้คือ ผลผลิตจากโครงการ ปัญหา และข้อจำกัดของการดำเนินโครงการ ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงโครงการ

6. เกณฑ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

วรเดช จันทรศร และไพโรจน์ ภัทรนรากุล (2541, หน้า 44) กล่าวว่า การประเมินผลโครงการนั้นต้องมีเกณฑ์และตัวชี้วัด (Indicator) ระดับความสำเร็จของโครงการให้ทราบ โดยทั่วไปแล้วเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผลโครงการ มีดังนี้

1. เกณฑ์ประสิทธิภาพ (Efficiency) มีตัวชี้วัดเช่น สัดส่วนของผลผลิตต่อค่าใช้จ่าย ผลิตภาพต่อหน่วยเวลา ผลิตภาพต่อกำลังคน ระยะเวลาในการให้บริการต่อผู้บริการ
2. เกณฑ์ประสิทธิผล (Effectiveness) มีตัวชี้วัดเช่น ระดับการบรรลุเป้าหมาย ระดับการบรรลุตามเกณฑ์มาตรฐาน ระดับการมีส่วนร่วม ระดับความเสี่ยงของโครงการ

3. เกณฑ์ความพอเพียง (Adequacy) ตัวชี้วัด เช่น ระดับความพอเพียงของทรัพยากร การขาดแคลนปัจจัยการผลิต และปัจจัยอื่น เป็นต้น
 4. เกณฑ์ความพึงพอใจ (Satisfaction) ตัวชี้วัด เช่น ระดับความพึงพอใจของโครงการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ เป็นต้น
 5. เกณฑ์ความเป็นธรรม (Equity) ตัวชี้วัดคือ การให้โอกาสกับผู้ด้อยโอกาส ความเป็นธรรมระหว่างเพศ ระหว่างกลุ่มอาชีพ ฯลฯ
 6. เกณฑ์ความก้าวหน้า (Progress) ตัวชี้วัด เช่น ผลผลิตเปรียบเทียบกับเป้าหมายรวมกิจกรรมที่ทำแล้วเสร็จ ทรัพยากร และเวลาที่ใช้ไป มีความเหมาะสมเพียงใด เป็นต้น
 7. เกณฑ์ความยั่งยืน (Sustainability) ตัวชี้วัด เช่น ความอยู่รอดของโครงการด้านเศรษฐกิจสมรรถนะด้านสถาบัน ความเป็นไปได้ในด้านการขยายผลของโครงการ
 8. เกณฑ์ความเสียหายของโครงการ (Externalities) ตัวชี้วัด เช่น ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น
- สำหรับตัวชี้วัด (Indicators) ความสำเร็จของโครงการนั้น หมายถึง ตัวชี้วัดที่แสดงหรือระบุประเด็นที่ต้องการจะวัดหรือประเมิน หรือตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ต้องทำการศึกษา โดยจะมีการระบุลักษณะที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม ทั้งส่วนที่มีลักษณะเชิงปริมาณและลักษณะเชิงคุณภาพ

6.1 หลักการสร้างตัวชี้วัดที่ดี

พสุ เดชะรินทร์ และคณะ (2548, หน้า 25-27) กล่าวไว้ว่า ลักษณะภายในของตัวชี้วัดในการกำหนดตัวชี้วัดที่ดีลักษณะของตัวชี้วัดควรประกอบด้วยลักษณะดังนี้

- 6.1.1 มีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ภารกิจ และยุทธศาสตร์ขององค์กร
- 6.1.2 แสดงถึงสิ่งที่มีความสำคัญเท่านั้น
- 6.1.3 ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่เป็นเหตุและที่เป็นผล
- 6.1.4 มีมิติหรือมุมมองที่หลากหลาย
- 6.1.5 มีบุคคลหรือหน่วยงานรับผิดชอบตัวชี้วัดที่ชัดเจน
- 6.1.6 เป็นตัวชี้วัดที่สามารถควบคุมได้อย่างน้อยร้อยละ 80
- 6.1.7 สามารถวัดได้และเป็นที่เข้าใจของบุคคลทั่วไปได้
- 6.1.8 ต้องช่วยให้สามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ดี
- 6.1.9 ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในองค์กร

จอห์นสโตน (Johnstone, 1981, pp. 15 - 22) ได้กล่าวว่า ลักษณะที่สำคัญของตัวบ่งชี้ มี 5 ประการ ดังนี้

1. ตัวบ่งชี้สามารถให้สารสนเทศเกี่ยวกับสิ่งหรือสภาพที่ศึกษาอย่างกว้าง ๆ ตัวบ่งชี้ที่นำมาใช้ในด้านสังคมศาสตร์ให้สารสนเทศที่ถูกต้องแม่นยำไม่มากก็น้อยแต่ไม่จำเป็นต้องถูกต้องแม่นยำอย่างแน่นอน

2. ตัวบ่งชี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากตัวแปร เนื่องจากตัวบ่งชี้เกิดจากการรวมตัวแปรหลาย ๆ ตัวที่มีความสัมพันธ์กันเข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นภาพรวมของสิ่ง หรือสภาพที่ต้องการศึกษา แต่ตัวแปรจะให้สารสนเทศของสิ่งหรือสภาพที่ต้องการศึกษาเพียงด้านเดียวเพราะว่ามีลักษณะที่เฉพาะเจาะจง เช่น อัตราส่วนของครูต่อนักเรียน

3. ตัวบ่งชี้จะต้องกำหนดเป็นปริมาณ ตัวบ่งชี้ต้องแสดงสภาพที่ศึกษาเป็นค่าตัวเลข หรือปริมาณเท่านั้น ในการแปลความหมายค่าของตัวบ่งชี้จะต้องนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดังนั้นในการสร้างตัวบ่งชี้จะต้องมีการกำหนดความหมายและเกณฑ์ของตัวบ่งชี้อย่างชัดเจน

4. ตัวบ่งชี้จะเป็นค่าชั่วคราว จะมีค่า ณ จุดเวลา หรือช่วงเวลานั้น ๆ เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ค่าตัวบ่งชี้ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้

5. ตัวบ่งชี้เป็นหน่วยพื้นฐานในการพัฒนาทฤษฎี

สรุปได้ว่าการสร้างตัวชี้วัดที่ดี จำเป็นจะต้องมีหลักการที่ใช้เป็นเป้าหมายในการดำเนินการดังนี้ 1) ต้องเลือกใช้ หรือสร้างตัวชี้วัดที่เป็นตัวแทนที่สำคัญเท่านั้น 2) คำอธิบาย หรือการกำหนดตัวชี้วัดต้องเป็นข้อความที่มีความชัดเจน 3) การกำหนดตัวชี้วัดสามารถกำหนดได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพก็ได้ 4) ประเด็นการประเมินหรือตัวชี้วัดควรนำมาจากจุดประสงค์ของโครงการ 5) การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวชี้วัดควรรวบรวมข้อมูล ทั้งจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ

กฤษณะ มาเทียน (2551, หน้า 17 -18) ได้ยกตัวอย่างการจำแนกประเภทของตัวชี้วัดตามลักษณะของสิ่งที่ได้รับการประเมินตามแบบจำลองการประเมินผลตาม CIPP Model คือ

1. ตัวชี้วัดด้านบริบท (Context) สามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1. สภาวะแวดล้อมก่อนมีโครงการ (ปัญหาวิกฤต)
- 1.2. ความจำเป็น หรือความต้องการขณะนั้น และในอนาคต
- 1.3. ความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

2. ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input) สามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1. ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ของโครงการ
- 2.2. ความพร้อมของทรัพยากร เช่น งบประมาณ คน วัสดุอุปกรณ์ เวลา และ

กฏระเบียบ เป็นต้น

2.3. ความเหมาะสมของขั้นตอนระหว่างปัญหา สาเหตุของปัญหา และ

กิจกรรม

3. ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) สามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - 3.1 การตรวจสอบกิจกรรม เวลา และทรัพยากรของโครงการ
 - 3.2 ความยอมรับของประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการในพื้นที่
 - 3.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
 - 3.4 ภาวะผู้นำในโครงการ
4. ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Product) สามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - 4.1 อัตราการมีงานทำของประชาชนที่ยากจน
 - 4.2 รายได้ของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ
 - 4.3 ความพึงพอใจของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ
5. ตัวชี้วัดด้านผลลัพธ์ (Outcome) สามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - 5.1 คุณภาพชีวิตของตนเอง และครอบครัวตามเกณฑ์มาตรฐาน
 - 5.2 การไม่อพยพย้ายถิ่น
 - 5.3 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
6. ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Impact) สามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
 - 6.1 ผลกระทบทางบวก/เป็นผลที่คาดหวังจากการมีโครงการ
 - 6.2 ผลกระทบทางลบ/เป็นผลที่ไม่คาดหวังจากโครงการ

เกณฑ์ และตัวชี้วัดดังกล่าวนี้ สามารถเป็นเครื่องมือในการประเมินผลโครงการได้ดี ซึ่งจะครอบคลุม มิติด้านเศรษฐกิจ สังคม ด้านบริหารจัดการ ด้านทรัพยากร และด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถวัดถึงความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐได้ ซึ่งในทางปฏิบัตินักประเมินผล จะต้องนำเกณฑ์ และตัวชี้วัดดังกล่าวมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับ ลักษณะ และบริบทของโครงการด้วย

6.2 เครื่องชี้วัดการประเมินผล

การประเมินผลเป็นการเปรียบเทียบระหว่างผลการปฏิบัติงานจริง (Actual Results) กับผลที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Results) โดยชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติงานจริงเกิดขึ้นตรงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยทั่วไปตัวชี้วัดจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

6.2.1 ตัวชี้วัด อาจจะมีทั้งตัวชี้วัดเชิงปริมาณหรือคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตามจะต้องสามารถให้ค่าหรือบ่งบอกลักษณะที่ชัดเจนของสิ่งที่ทำการวัดว่ามีปริมาณหรือคุณลักษณะอย่างไร

6.2.2 การกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน ในการประเมินเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวในตัวชี้วัดนั้น ๆ ถึงแม้ตัวชี้วัดจะมีความชัดเจนในการกำหนดค่าแต่ยังไม่สามารถนำไปวิเคราะห์ หาข้อสรุปในการประเมินได้ จนกว่าจะได้มีการเปรียบเทียบ กับเกณฑ์มาตรฐานหรือเป้าหมายการดำเนินงานที่กำหนดไว้

6.2.3 เงื่อนไขด้านเวลาและสถานที่ ในการประเมินค่าของตัวชี้วัด นอกจากขึ้นอยู่กับเกณฑ์มาตรฐานเพื่อการเปรียบเทียบแล้ว ยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทั้งในด้านเวลาและสถานที่ กล่าวคือ ตัวชี้วัดจะบ่งบอกสถานภาพของสิ่งที่จะวัดเฉพาะในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือในขอบเขต บริเวณ สถานที่หรือพื้นที่ ที่ได้ระบุไว้ใน การประเมินหรือตรวจสอบเท่านั้น (กฤษณะ มาเทียน, 2551, หน้า 18 - 19)

6.3 ตัวชี้วัดผลงาน

6.3.1 วัดดู สิ่งของ คุณลักษณะที่สามารถสังเกตเห็น วัดได้ในเชิงปริมาณ

6.3.2 ผลงานหรือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการนำเอาทรัพยากร (Input) มาใช้ในการดำเนินกิจกรรม (Process) KPI (Key Performance Indicator) หรือ OVI (Objectively Verifiable Indicator) หมายถึง สิ่ง que แสดงภาพให้เข้าใจถึงความสำเร็จซึ่งสามารถตรวจสอบได้ สังเกตได้หรือสอบวัดได้ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยอาจเป็นลักษณะเฉพาะ หรือภาพรวมก็ได้ในเชิงปริมาณ และ/หรือ คุณภาพที่จะสามารถอธิบายถึงความสำเร็จได้ครบถ้วนบริบูรณ์ หรือ อย่างน้อยจะต้องอธิบายได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ในรูปของข้อความ อัตราส่วน สัดส่วน ร้อยละ หรือความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล ในลักษณะต่าง ๆ นอกจากนี้ยังจะต้องมีลักษณะเป็นหลักฐานที่มีร่องรอยแสดงว่ามีการดำเนินงานจริง และมีใช้ความคิดเห็น หรือคำบอกกล่าว

ตัวชี้วัดทางสังคม (Social Indicators) หมายถึง สิ่ง que แสดงออกเป็นตัวเลขที่ใช้วัดแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางสังคม ซึ่งเป็นเชิงนามธรรมให้เป็นตัวแปรเชิงรูปธรรมที่สามารถจัดได้ภายใต้ระบบสารสนเทศ อันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร (กฤษณะ มาเทียน, 2551, หน้า 19)

6.4 ค่าของตัวชี้วัด

โดยทั่วไปค่าของตัวชี้วัดจะแสดงออกในรูปของตัวเลข

6.4.1 จำนวน (Number) คือ ตัวเลขที่แสดงถึงจำนวนสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น จำนวนศูนย์พัฒนาเทคโนโลยีประจำตำบล จำนวนสวนสาธารณะในกรุงเทพฯ และอื่น ๆ เป็นต้น

6.4.2 ร้อยละ (Percentage) คือ จำนวนของเลขกลุ่มหนึ่ง ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับเลขอีกกลุ่มหนึ่งโดยปรับให้เลขกลุ่มหลังมีค่าเท่ากับ 100 เช่น รายได้จากภาษีเป็นร้อยละ 35 ของรายจ่ายประจำ เป็นต้น

6.4.3 อัตราส่วน (Ratio) คือ ข้อมูลที่แสดงความสัมพันธ์เปรียบเทียบระหว่างจำนวนของเลขกลุ่มหนึ่งกับจำนวนของเลขอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในเหตุการณ์เดียวกันหรือเกี่ยวข้องกัน เช่น อัตราส่วนของครูต่อนักเรียน เท่ากับ 1:25 เป็นต้น

6.4.4 สัดส่วน (Proportion) คือ ข้อมูลที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนของเลขกลุ่มหนึ่งกับจำนวนของเลขอีกกลุ่มหนึ่ง โดยที่จำนวนเลขในกลุ่มแรกนั้น เป็นส่วนหนึ่งหรือรวมอยู่

ในจำนวนของเลขอีกกลุ่มหนึ่งด้วย เช่น เจ้าหน้าที่การเกษตรที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร เท่ากับ 3 ใน 5 ของเจ้าหน้าที่ทั้งหมด เป็นต้น

6.5.5 อัตรา (Rate) คือ อัตราส่วนระหว่างเลขจำนวนหนึ่งกับเลขอีกจำนวนหนึ่ง ภายในระยะเวลาหนึ่ง เช่น จำนวนผู้เข้ารับการบำบัดการติดยาเสพติดทุก 500 คน จะมีผู้เข้ารับการบำบัดซ้ำ 10 คน เป็นต้น

6.6.6 ค่าเฉลี่ย (Average Mean) คือ ตัวเลขหนึ่งซึ่งเฉลี่ยจากกลุ่มตัวเลขจำนวนหนึ่งที่เป็นประเภทเดียวกัน (รวมค่าของจำนวนตัวเลขกลุ่มตัวอย่างหนึ่งแล้วหารด้วยจำนวนกลุ่มตัวอย่างนั้นทั้งหมด) (กฤษณะ มาเทียน, 2551, หน้า 20)

สรุปได้ว่าโครงการนั้นต้องมีเกณฑ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการเพื่อใช้ในการประเมินผลโครงการ ซึ่งการสร้างตัวชี้วัดที่ดี จำเป็นจะต้องมีหลักการในการสร้าง เช่น จำแนกประเภทของตัวชี้วัดตามลักษณะของสิ่งที่ได้รับการประเมินตามแบบจำลองการประเมินผล หากประเมินตามรูปแบบซิปปโมเดล (CIPP Model) จำเป็นต้องสร้างตัวชี้วัดตามโมเดล ได้แก่ ตัวชี้วัดด้านบริบท (Context) คือตัวชี้วัดที่ให้เห็นว่าการดำเนินโครงการมีความพร้อมและเหมาะสมเพียงใด เช่น ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของโครงการ การกำหนดวัตถุประสงค์ ความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง ความสอดคล้องกับนโยบายหน่วยงานต้นสังกัด ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input) คือ ตัวชี้วัดที่ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยต่าง ๆ ที่นำเข้าสู่การดำเนินงานมีความเหมาะสมเพียงใด ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ของโครงการ เช่น ความรู้ความเข้าใจของบุคลากร การให้สนับสนุนของผู้บริหาร/เครือข่าย ความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ แหล่งเรียนรู้ และงบประมาณ ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) คือ ตัวชี้วัดที่ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินงานในช่วงต่าง ๆ ควรจะต้องปรับปรุงหรือแก้ไขในส่วนใดบ้าง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ หรือทำให้การดำเนินงานนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การวางแผนการปฏิบัติงาน การนิเทศกำกับ ติดตาม การให้ข้อมูลป้อนกลับเพื่อการปรับปรุงพัฒนาโครงการ ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Product) คือ ตัวชี้วัดที่สามารถบอกได้ว่า ผลผลิตที่ได้บรรลุตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์หรือไม่ เช่น ความสำเร็จของโครงการ แนวทางปฏิบัติที่ดีของโครงการ คุณภาพผู้เรียน คุณภาพสถานศึกษา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

ความหมายของความพึงพอใจ

มณี โปธิเสน (2543, หน้า 43) ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกยินดีหรือเจตคติที่ดีของบุคคลเมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการของตน ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีในสิ่งนั้น ๆ

อุทัยพรรณ สุดใจ (2544, หน้า7) ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อ สิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยอาจจะเป็นไปในเชิงประเมินค่าว่า ความรู้สึกหรือทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นเป็นไปในทางบวกหรือทางลบ

กาญจนา อรุณสุขขรจี (2546, หน้า 5) ได้กล่าวถึง ความพึงพอใจของมนุษย์เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน และต้องมีสิ่งเร้าที่ตรงต่อความต้องการของบุคคล จึงจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นการสร้างสิ่งเร้าจึงเป็นแรงจูงใจของบุคคลนั้นให้เกิดความพึงพอใจในงานนั้น

รจนา เตชะศรี (2551, หน้า 12) กล่าวว่า ความพอใจในการทำงานเป็นความรู้สึกชอบพอใจ หรือเต็มใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์มีความสุขในการทำงาน รวมทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติงานนั้น

สุนทร เพ็ชรพราว (2551, หน้า 17) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงาน หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่องานและการทำงานนั้น ถ้าบุคคลมีความรู้สึกพร้อมจะเสียสละทุกอย่างอุทิศแรงกายแรงใจ และสติปัญญาให้แก่งาน และทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลมีความรู้สึกไม่พึงพอใจต่องาน ก็จะไม่กระตือรือร้นในการทำงาน เพียงทำงานตามหน้าที่ให้เสร็จไปในแต่ละวันเท่านั้น ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นความรู้สึกรวมของบุคคลในทางบวก เป็นความสุขของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน และได้รับผลตอบแทน ความพึงพอใจทำให้บุคคลกระตือรือร้นในการทำงาน ที่มีความมุ่งมั่นมีขวัญและกำลังใจ สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน และส่งผลต่อความสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายขององค์การ

ภาวิณี เพชรสว่าง (2552, หน้า 46) กล่าวว่า ทัศนคติในการทำงานที่มีความสำคัญสำหรับองค์การ คือ ความพึงพอใจในการทำงาน หมายถึง ความรู้สึกหรืออารมณ์ทางบวกโดยเป็นผลจากประสบการณ์ ในการทำงาน

พระมหาอุทิศ กวีวิโส (2555, หน้า 12) กล่าวว่า ความพึงพอใจ (Satisfaction) เป็นทัศนคติที่เป็นนามธรรมไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดความพึงพอใจโดยตรง แต่สามารถวัดได้โดยทางอ้อมจากการวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้น และการแสดงความคิดเห็นนั้นจะต้องตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง จึงจะสามารถวัดความพึงพอใจนั้นได้

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจในเป็นเรื่องของความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่องานที่ปฏิบัติอยู่ และความพึงพอใจนี้จะส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ความพึงพอใจของแต่ละบุคคลไม่มีที่สิ้นสุด เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมบุคคล อาจทำให้เกิดโอกาสที่จะไม่พึงพอใจในสิ่งที่เคยพึงพอใจมาแล้ว ดังนั้นผู้บริหารจำเป็นจะต้องสำรวจตรวจสอบความพึงพอใจในการปฏิบัติให้

สอดคล้องกับความต้องการของบุคลากรตลอดไป ทั้งนี้เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายของหน่วยงาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยภายในประเทศ

พัชรินทร์ รุจิรานุกูล (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการศึกษาการปลูกฝังคุณธรรม นำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่นักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน วัตถุประสงค์เพื่อ

1) ศึกษาความเข้าใจของบุคลากรภายในโรงเรียนเกี่ยวกับคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่นำไปดำเนินการปฏิบัติให้เกิดแก่นักเรียน 2) ศึกษาและนำเสนอแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่นักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยศึกษาในโรงเรียนภาครัฐ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1 จำนวน 97 แห่ง ด้วยแบบสอบถาม และในโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ ปี 2550 จำนวน 9 แห่ง จาก 97 แห่ง ด้วยการศึกษารายละเอียดเบื้องต้นของโรงเรียน การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษา พบว่า

1) บุคลากรมีความเข้าใจความหมายของคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่หลากหลายแนวคิด ส่วนใหญ่เข้าใจว่าหมายถึง การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดี ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมและคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมของผู้ที่มีคุณธรรมนำความรู้ตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็น 8 คุณธรรมพื้นฐาน และคุณธรรมอื่นๆ เช่น อุดมอดกถกถัน พอเพียง พอประมาณ สติปัญญา 2) ด้านการบริหารจัดการโรงเรียน มีนโยบาย การดำเนินการต่าง ๆ มีการวางแผนและมีโครงการในการขับเคลื่อนสู่โรงเรียนที่ส่งเสริมคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้จัดตั้งกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ขึ้นตามบริบทของโรงเรียน กิจกรรมโครงการมีมากน้อยต่างกันตามสภาพและความพร้อมของโรงเรียน ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การพัฒนาบุคลากร การจัดการ เรียนการสอน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของครู และพฤติกรรมของนักเรียนหลังจากการที่ โรงเรียนนำเรื่องคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ 3) แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการบริหารจัดการโรงเรียน ควรมีการบริหารจัดการอย่างเป็นกระบวนการ มีการวางแผนนโยบาย การอย่างชัดเจนและเป็นระบบ มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง กำหนดนิยามความหมายของการพัฒนาคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของนักเรียนให้ ชัดเจน มีการสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่ายและแนวร่วมในการ พัฒนาคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดกิจกรรมโครงการที่หลากหลายและเหมาะสมตามบริบทของโรงเรียน สร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน

โดยสร้างแผนพัฒนาบทบาทของผู้ปกครองและชุมชน มีการจัดระบบการ ติดตามประเมินผล ด้านการพัฒนาบุคลากร ควรมีการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับบุคลากร พัฒนาบุคลากรให้มียุทธศาสตร์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และนำระบบการประเมินวิทยฐานะมาใช้เพื่อพัฒนาบุคลากร ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรมีการสอนที่ปลูกฝังคุณธรรมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เน้นการปลูกฝังให้เกิดขึ้น ทุกที่ ทุกเวลา มีการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ภายนอกโรงเรียน จัดการสอนให้เกิดความตระหนัก เน้นย้ำให้ทำบ่อย ๆ เป็นประจำ สร้างคุณธรรมหลัก เป็นคุณธรรมร่วม ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนควรมีความหลากหลาย เน้นให้นักเรียนเป็นแกนนำหลัก และพัฒนา นักเรียนในทุกมิติ มีการจัดทำโครงการที่เน้นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านอื่น ๆ ได้แก่ การเป็นแบบอย่างที่ดี การเริ่มปลูกฝังคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปฐมวัย ควรมี การสนับสนุนด้านต่างๆ จากกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการผลิตบัณฑิตด้าน ครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ให้มีความรู้ในด้านการวิจัยและพัฒนา

สมปอง ใจดีเฉย และคณะ (2554, หน้า ข - ต) ได้ศึกษากระบวนการสร้างโรงเรียน ต้นแบบด้านคุณธรรม จริยธรรม บางมูลนากโมเดล พบว่า กระบวนการขับเคลื่อนโรงเรียน ต้นแบบด้านคุณธรรม จริยธรรม บางมูลนากโมเดล ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่ เกี่ยวข้องในการกำหนดยุทธศาสตร์ของโครงการ 3 ด้าน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนาครู ยุทธศาสตร์ การพัฒนานักเรียน และยุทธศาสตร์การพัฒนาสภาพแวดล้อม โดยใช้โครงการคุณธรรมเป็นเครื่องมือ หลักในการขับเคลื่อนโครงการ กระตุ้นให้เกิดคุณธรรมเป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความพอเพียง ตลอดจนมีการกำหนดอัตลักษณ์ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของ ยุทธศาสตร์ทั้ง 3 ด้าน คือ ผู้บริหารและครูต้องไม่เบียดเบียนเวลาราชการ ไม่แสวงหาผลประโยชน์ จากนักเรียนและโรงเรียน ตรงต่อเวลารับผิดชอบต่อหน้าที่ มีจิตอาสา และประหยัดทรัพยากรของ โรงเรียนขณะที่นักเรียนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข ดำรงชีวิต อย่างพอเพียง และมีจิตอาสา/จิตสำนึกสาธารณะ ส่วนสภาพแวดล้อมของโรงเรียนต้องสะอาด ร่มรื่น สวยงาม รวมทั้งชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนด้วย พบว่า ภายหลังจากดำเนินโครงการทั้งครู นักเรียน และสภาพแวดล้อม มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเทียบกับก่อนการดำเนินโครงการ เช่น ครูเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน มีความสามัคคี ร่วมมือ ร่วมใจกันในการดำเนินโครงการ มาทำงานตรงเวลา ไม่เบียดเบียนเวลาราชการ มีจิตอาสา ประหยัด การใช้ทรัพยากรของโรงเรียน เป็นต้น ขณะที่นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ได้แก่ การเข้าแถว การเดินแถว การจัดวางรองเท้าให้เป็นระเบียบ การรักษาความสะอาดของ ห้องเรียนและสภาพแวดล้อมในโรงเรียน มารยาทและกาลเทศะ ช่วยพ่อแม่ผู้ปกครองทำงานบ้าน การลดการบ้านน้อยลง สัมพันธภาพของนักเรียนดีขึ้น ปัญหาการทะเลาะวิวาทลดลง นักเรียนมีจิต อาสา/จิตสาธารณะเพิ่มขึ้น เรียนรู้ความดีความงามจากการทำโครงการคุณธรรม มีการขยายผลการ

ดำเนินงานไปสู่บุคคลและหน่วยงานภายนอกในวงกว้าง ส่วนสภาพแวดล้อมของโรงเรียนก็สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการร่วมมือร่วมใจกันของคณะครูและนักเรียน จึงทำให้ผลการดำเนินงานเป็นไปตามอัตลักษณ์ที่ตั้งไว้ ซึ่งภาพความสำเร็จและความยั่งยืนเกิดขึ้นจากการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เด็กร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมนำเสนอ ร่วมรับความสำเร็จด้วยความภาคภูมิใจโดยที่ครูเป็นผู้เสริมหนุน อำนวยความสะดวก และเชื่อมประสาน

กาญจนา อิมจีน (2555, หน้า 70) ได้รายงานผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนบางบ่อวิทยาฯ จังหวัดสมุทรปราการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 6 พบว่า โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนบางบ่อวิทยาฯ โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด เพื่อพิจารณารายด้าน สรุปผลได้ดังนี้ 1) ด้านบริบท ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมมีความสอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ การกำหนดเป้าหมาย วิธีการดำเนินการ และระยะเวลาการดำเนินการมีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติจริงได้ ความสอดคล้องกับนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และการประสานงานระหว่างบุคลากรทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินโครงการ 2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีความพร้อมหรือความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ คณะกรรมการดำเนินงานโครงการเป็นผู้มีความสนใจ มีความรู้ความสามารถ คณะกรรมการโครงการประกอบไปด้วย ผู้บริหารครูและบุคลากรในโรงเรียนและชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) และการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด 3) ด้านกระบวนการดำเนินงาน ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ การประเมินผลการดำเนินโครงการ ความร่วมมือของคณะทำงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องตามโครงการ และมีการประชุมวางแผนการดำเนินโครงการ 4) ด้านผลผลิต ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ ผลการดำเนินโครงการทำให้นักเรียนมีความรู้และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การแต่งกาย การยิ้ม ไหว้ ทักทายการมีจิตสาธารณะและรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์มากขึ้น โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมมีผลต่อการพัฒนานักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา และการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมช่วยฝึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ และมีระเบียบวินัย

แก้วตา พึ่งตนเอง (2555, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีกรอบแนวคิดการใช้วงจรคุณภาพ (PDCA Cycle) ในการบริหารโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการปลูกฝังคุณธรรม (คุณธรรมเพื่อพัฒนาตน คุณธรรมเพื่อพัฒนาการทำงานและคุณธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม) ด้านหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน และด้านเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่คุณธรรม ผลการวิจัย พบว่า สภาพการบริหารโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พิจารณาในภาพรวม พบว่ากระบวนการวางแผน (P-Plan) การปฏิบัติตามแผน (D-Do) การตรวจสอบผลการดำเนินงาน (C-Check) และการปรับปรุงให้เหมาะสมตามผลการประเมิน(A-Act) มีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด สำหรับค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการปฏิบัติตามแผน รองลงมา ด้านการวางแผน และด้านการปรับปรุงให้เหมาะสมตามผลการประเมิน ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการตรวจสอบผลการดำเนินงาน

ทวีศักดิ์ อริยวัฒน์วงศ์ (2551, บทคัดย่อ) ได้ประเมินโครงการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อประเมินการดำเนินงานโครงการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยาตามความคิดเห็นของครูผู้สอนใน 5 ด้านคือ ด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านผลผลิต (Product) และด้านผลกระทบ (Impact) 2) เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา พบว่า 1) ความคิดเห็นของครูผู้สอน ต่อโครงการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยาทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1.1) ด้านบริบท (Context) หลักการวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียน มีความเหมาะสมในระดับมาก 1.2) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) บุคลากร วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณมีความเพียงพออยู่ในระดับมาก 1.3) ด้านกระบวนการ (Process) กระบวนการดำเนินงาน การจัดกิจกรรม การพัฒนาบุคลากร และการติดตามประเมินผล มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก 1.4) ด้านผลผลิต (Product) ความคิดเห็นของครูต่อการพัฒนาวิสัยทัศน์ของนักเรียนอยู่ในระดับมาก 1.5) ด้านผลกระทบ (Impact) ครูมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาวิสัยทัศน์ของนักเรียนอยู่ในระดับมาก 2) ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการพัฒนาวิสัยทัศน์ของนักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา ด้านผลผลิต (Product) โดยภาพรวมนักเรียนมีวิสัยทัศน์ในสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับมาก

อุทัย บุญมี (2555, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมและสร้างสำนึกความเป็นไทยเพื่อพัฒนาเด็กไทยอย่างยั่งยืน ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 พบว่า 1) โครงการพัฒนาคุณธรรมและสร้างสำนึกความเป็นไทยเพื่อพัฒนาเด็กไทยอย่างยั่งยืน ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ในภาพรวมมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี โดยด้านที่มีผลการประเมินอยู่ในอันดับสูงสุด ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม รองลงมาคือ ด้านผลผลิต ด้านกระบวนการดำเนินงาน และด้าน

ความพร้อมด้านปัจจัย ตามลำดับ 2) แนวทางการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรมและสร้างสำนึกความเป็นไทย เพื่อพัฒนาเด็กไทยอย่างยั่งยืนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ที่สำคัญประกอบด้วย 2 แนวทาง คือ การพัฒนาความพร้อมด้านปัจจัย และการพัฒนากระบวนการดำเนินงาน

กรณีศึกษา หมั่นดี (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เรื่องวินัยในตนเองของนักเรียนโรงเรียนชำนาญสามัคคีวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 18 วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลผลิตรวมของการดำเนินโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการตามแบบของสต๊อฟเฟิลปีม ผลการประเมินพบว่า 1) โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เรื่องวินัยในตนเองของนักเรียนโรงเรียนชำนาญสามัคคีวิทยา มีบริบท (Context) ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของโครงการอยู่ในระดับมาก 2) โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เรื่องวินัยในตนเองของนักเรียนโรงเรียนชำนาญสามัคคีวิทยา มีปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านวางแผนดำเนินโครงการ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านบุคลากร และด้านงบประมาณ อยู่ในระดับมาก 3) โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เรื่องวินัยในตนเองของนักเรียนโรงเรียนชำนาญสามัคคีวิทยา มีการปฏิบัติงานในกระบวนการ (Process) ดำเนินโครงการ อยู่ในระดับมาก 4) โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เรื่องวินัยในตนเองของนักเรียนโรงเรียนชำนาญสามัคคีวิทยา บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการด้านผลผลิต (Product) ตามความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง และนักเรียน อยู่ในระดับมาก

ปนัดดา มักสัมพันธ์ (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมิ่งคลาภิเษก ใช้รูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP Model) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินบริบทด้านความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับนโยบาย ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระของโครงการ ความต้องการ และความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้อง 2) ประเมินปัจจัยนำเข้าด้านความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ระยะเวลา และงบประมาณในการดำเนินงาน 3) ประเมินกระบวนการ การดำเนินงานด้านการจัดกิจกรรมของโครงการ 4) ประเมินผลผลิต ใน 3 ด้านคือ 4.1) พฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน 4.2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน 4.3) ความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง และ 5) ประเมินผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานตามโครงการ พบว่า 1) ด้านบริบท พบว่า มีความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับนโยบาย ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระของโครงการ ความต้องการ และความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้อง อยู่ในระดับมากที่สุด 2) ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่าความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ระยะเวลา และงบประมาณในการดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก 3) ด้านกระบวนการ พบว่าการดำเนินงานด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน รวม 15 กิจกรรม มีผลการดำเนินงานอยู่ใน

ระดับมากที่สุด 4) ด้านผลผลิต พบว่า 4.1) พฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนรวม 14 ด้าน มีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก 4.2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับดีขึ้นไป หลังการดำเนินงานสูงกว่าก่อนการดำเนินงาน และ 4.3) ผู้ที่เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานตามโครงการอยู่ในระดับมากที่สุด และ 5) ด้านผลกระทบ พบว่าผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานตามโครงการอยู่ในระดับมาก

สุรียรัตน์ พัฒนเชียร (2556, บทคัดย่อ) ได้รายงานการประเมินโครงการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนพิชัยรัตนาคาร มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการตามรูปแบบการประเมินแบบซิป (CIPP Model) ของสตีฟเฟิลบีมและคณะ ได้แก่ บริบทสภาพแวดล้อม ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินโครงการ ผลผลิต และผลกระทบของโครงการ พบว่า 1) ผลการประเมินบริบทสภาพแวดล้อม ระยะเวลาก่อนดำเนินการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ โครงการมีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน รองลงมา คือ โครงการมีความสอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ โครงการมีความสอดคล้องเหมาะสมกับศักยภาพและทรัพยากรของโรงเรียน 2) ผลการประเมินปัจจัยนำเข้า ระยะเวลาก่อนดำเนินการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การสรรหาบุคลากรในการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน และการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบแต่ละฝ่าย รองลงมา คือ ความรู้ความสามารถ และคุณสมบัติของบุคลากรผู้รับผิดชอบดำเนินงานโครงการ ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ งบประมาณที่ได้รับจัดสรรเพียงพอต่อการดำเนินงาน 3) ผลการประเมินกระบวนการดำเนินโครงการ ระยะเวลาระหว่างดำเนินการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านการดำเนินการมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการวางแผน ด้านการนำผลการประเมินมาปรับปรุงพัฒนา และด้านการติดตามและประเมินผล ตามลำดับ 4) ผลการประเมินผลผลิตพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนพิชัยรัตนาคาร ระยะเวลาหลังสิ้นสุดดำเนินโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านความมีวินัย และ เอื้ออาทรผู้อื่น และความกตัญญูแก่เวทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากัน รองลงมาคือ ใฝ่เรียนรู้ และยอมรับความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การตระหนัก รู้คุณค่า ร่วมอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม 5) ผลการประเมินผลกระทบของการดำเนินโครงการ ระยะเวลาหลังสิ้นสุดดำเนินโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัดพบว่า ผลการดำเนินงานโครงการช่วยส่งเสริมบทบาทของโรงเรียนด้านการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ผลการดำเนินงานโครงการช่วยให้การจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรสถานศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่วนความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัดพบว่า ตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น รองลงมา

คือ การสนับสนุนส่งเสริมของผู้บริหารโรงเรียน และความร่วมมือของคณะครูในการดำเนินงาน
โครงการ

จิมารัตน์ ปุญญปัญญา (2557,บทคัดย่อ) ได้ประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อประเมินผลการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” โดยใช้รูปแบบการประเมินแบบซีพี (CIPP Model) ของสตีเฟลลิปป์ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Process) และ 2) เพื่อประเมินผลสำเร็จของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” ด้านรางวัลและเกียรติบัตรที่ได้รับ และด้านความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้อง พบว่า 1) ผลประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” ใน 4 ด้าน เป็นดังนี้ 1.1) ด้านบริบท (Context) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” ตามความคิดเห็นของครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีระดับความเหมาะสมหรือการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 1.2) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” ตามความคิดเห็นของครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีระดับความเหมาะสมหรือการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 1.3) ด้านกระบวนการ (Process) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” ตามความคิดเห็นของครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีระดับความเหมาะสมหรือการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 1.4) ด้านผลผลิต (Process) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” ตามความคิดเห็นของครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนโดยภาพรวมมีระดับ ความเหมาะสมหรือการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการประเมินผลสำเร็จของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” สรุปได้ดังนี้ 2.1) ด้านพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” พบว่า นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” อยู่ในระดับมากที่สุด โดยหลังดำเนินโครงการมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นกว่าก่อนดำเนินโครงการทั้งโดยภาพรวม และรายด้าน 2.2) ด้านรางวัลและเกียรติบัตร พบว่า หลังจากการดำเนินโครงการนักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” มากขึ้น และหลังจากที่นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมตามโครงการ 2.3) ด้านความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้อง พบว่า ครู นักเรียน และผู้ปกครองมีความพึงพอใจต่อโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” อยู่ในระดับ มากที่สุด

เสน่ห์ คำปิ่น (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการดำเนินงานโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ของโรงเรียนชัยบาดาลพิทยาคม จังหวัดลพบุรี การวิจัยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการดำเนินงานโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ของโรงเรียนชัยบาดาลพิทยาคม จังหวัดลพบุรี 2) เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการดำเนินงานโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมฯ ผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้บริหารโรงเรียน ครูและบุคลากรสายสนับสนุนการจัดการศึกษาในโรงเรียนชัยบาดาลพิทยาคม จังหวัดลพบุรี จำนวน 55 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม ลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการและมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNIModified) ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการดำเนินงานโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนชัยบาดาลพิทยาคม ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการประเมินผลโครงการและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ของการดำเนินงานโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าสภาพ ปัจจุบันทุกด้าน โดยพบว่าสภาพที่พึงประสงค์ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการประเมินผลโครงการและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ด้านการเตรียมการดำเนินงานโครงการ 2) ผลการจัดลำดับความต้องการจำเป็น พบว่า ด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ด้านการประเมินผลโครงการและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือ ด้านการดำเนินงานโครงการ ส่วนด้านการเตรียมการดำเนินงานโครงการเป็นด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นน้อยที่สุด

สุรางค์รัตน์ ตรีเหรา (2558, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนบ้านกุดฝั่งแดง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิตของโครงการ 2) ประเมินความพึงพอใจของบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ พบว่า 1) ด้านสภาพแวดล้อมพบว่า ในภาพรวม มีความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านปัจจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการดำเนินงานตามโครงการ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านผลผลิตพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการประเมินความพึงพอใจของบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ตามความคิดเห็นของ ครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558ข, หน้า 18 - 21) ได้รายงานข้อมูลการนิเทศอาสาดิตตามการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ในปี พ.ศ. 2558 จำนวน 130 แห่ง พบว่า โรงเรียนที่ดำเนินการในระหว่างปี 2555 - 2558 มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก ดังนี้

1. ด้านการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

1) โรงเรียนมีสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ร่มรื่น เหมาะสมเป็นสถานที่เรียนมากขึ้น บริเวณโรงเรียนมีความสะอาด อาคารเรียนและสถานที่ต่าง ๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม ในด้านบรรยากาศ พบว่าผู้บริหาร ครู และนักเรียนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีบรรยากาศของการร่วมมือกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน 2) นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์เป็นไปตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนที่กำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนเองและส่วนรวมมากขึ้น นักเรียนมีพฤติกรรมด้านระเบียบวินัยเพิ่มมากขึ้น อาทิ การเดินแถว การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ประพฤติปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบของโรงเรียนได้ดีขึ้น นักเรียนมีพฤติกรรมด้านจิตอาสาเพิ่มมากขึ้น อาทิ การแสดงความมีน้ำใจ การรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และการเสียสละเวลาว่างช่วยงานครูและผู้ปกครอง เป็นต้น 3) นักเรียนพัฒนาตนเองในทิศทางที่ดีเพิ่มมากขึ้น เช่น มีสมาธิในการเรียน กล้าแสดงออกกระตือรือร้น ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ตั้งใจฝึกปฏิบัติงานต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียน 4) โรงเรียนส่วนใหญ่มีภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น โดยมีลักษณะของการมีส่วนร่วมหลากหลาย อาทิ การมอบทุนการศึกษา การบริจาคเงินเพื่อจัดซื้อวัสดุและอุปกรณ์ของโรงเรียน การบริจาคเงินเพื่อก่อสร้างและซ่อมแซมอาคาร ปรับปรุงภูมิทัศน์ของโรงเรียน สนับสนุนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเป็นแกนนำจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ช่วยงานพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ช่วยเสริมแรงในการจัดอาหารกลางวัน เป็นต้น ภาคีเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนพบว่าส่วนใหญ่จะมาจากชุมชน ภาคราชการ/รัฐวิสาหกิจ ผู้ปกครองและครอบครัว ภาคเอกชน องค์กรมูลนิธิ ชมรม และสมาคมต่าง ๆ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามาสนับสนุนการจัดกิจกรรมของโรงเรียนเพิ่มขึ้น เช่น การบริจาคเงิน อนุเคราะห์ให้ใช้อาคารสถานที่ และจัดหาบุคลากร 5) โรงเรียนเกิดนวัตกรรม/องค์ความรู้ของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งได้จากการดำเนินงานโครงการคุณธรรมของโรงเรียน พบว่า เริ่มมีการพัฒนารูปแบบโมเดลหรือยุทธศาสตร์การดำเนินโครงการคุณธรรม การจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยบูรณาการการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปสู่รายวิชา บางรายวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน องค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้และการถอดบทเรียนจากปราชญ์ชาวบ้านและวัฒนธรรมของชุมชน และนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยใช้ในการดำเนิน โครงการคุณธรรมเป็นฐาน เป็นต้น 6) โรงเรียนได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่งเรียนรู้

ศึกษาดูงานด้านคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน ใกล้เคียง ชื่อเสียงของโรงเรียนในด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนให้ดีขึ้น ทำให้โรงเรียนใกล้เคียง มาศึกษาดูงานด้านคุณธรรมจริยธรรม

2. ด้านผลพลอยได้จากการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ดังนี้ 1) โรงเรียนคุณธรรม มีผลการทดสอบทางการศึกษาในระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ในระดับสูงขึ้น ทั้งในระดับประถมศึกษา (ป.6) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) เมื่อพิจารณารายสาระการเรียนรู้ พบว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมี 4 รายวิชาที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น คือ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และศิลปะ ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่ามี 4 รายวิชา คือ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา สุขศึกษา และการงานอาชีพ ที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 2) โรงเรียนคุณธรรมมีนักเรียนที่เข้าศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นเพิ่มขึ้น พบว่า นักเรียนระดับประถมศึกษา (ป.6) เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงร้อยละ 78 นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสูงถึงร้อยละ 90 และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสามารถเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของรัฐได้เพิ่มขึ้น 3) อัตราการลาออกกลางคันของนักเรียนในโรงเรียนคุณธรรมลดลง ในทางตรงกันข้ามพบว่า ส่วนใหญ่มีจำนวนนักเรียนมาเข้าศึกษาเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ผู้ปกครองมีความมั่นใจในการส่งบุตรหลานมาเข้าเรียนในโรงเรียนคุณธรรมมากขึ้น กรณีที่มีจำนวนนักเรียนลาออกกลางคันบ้าง พบว่า เกิดจากการย้ายภูมิลำเนาเพื่อติดตามผู้ปกครอง และต้องไปประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้ช่วยเหลือผู้ปกครอง เป็นต้น 4) โรงเรียนและนักเรียนได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติจากการประกวดแข่งขันต่าง ๆ การแข่งขันทางวิชาการ การแข่งขันกีฬา การประกวดสิ่งประดิษฐ์ สิ่งของหรืองานสร้างสรรค์ทางศิลปะ การแข่งขันร้องเพลงและเล่นดนตรี ฯลฯ เป็นต้น พบว่ารางวัลที่ได้รับมีส่วนหนึ่งมาจากผลงานที่ได้รับการยกย่องหรือเชิดชูด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ทั้งนี้ ผลงานความสำเร็จของโรงเรียนในการแข่งขันจะมีทั้งในระดับเขตพื้นที่ การศึกษา ระดับจังหวัด และระดับชาติ 5) ชุมชนมีความตื่นตัวในระดับสูงมากในการรับรู้เกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม พบว่า ชุมชนจะให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น เกิดเครือข่ายชุมชนจิตอาสาอยู่กับโรงเรียน สนับสนุนโครงการคุณธรรมของโรงเรียนมากขึ้น ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นฐานจัดการเรียนรู้ และ สนับสนุนในด้านงบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ และร่วมเป็นวิทยากรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

3. ด้านปัจจัยความสำเร็จที่ส่งผลต่อการดำเนินงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม พบว่า

1) ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความรู้ มีความเป็นผู้นำและมีวิสัยทัศน์ 2) โรงเรียนมีการกำหนดยุทธศาสตร์หรือแผนการพัฒนาโรงเรียน คุณธรรมทำให้การดำเนินงานมีทิศทางการทำงานและเป้าหมายที่ชัดเจน 3) การได้รับความร่วมมือจากบุคลากรภายใน ได้แก่ ครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา และบุคลากรของโรงเรียน ที่ได้ร่วมแรงร่วมใจ ในการทำงาน มีความทุ่มเท รับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย 4) บุคลากรของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องมีการน้อมนำพระราชปณิธานการสร้างคนดีให้

บ้านเมืองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ มาเป็นหลักกำลังใจในการดำเนินงาน 5) มีการพัฒนา นักเรียนแกนนำรุ่นใหม่ให้มีการเรียนรู้เพื่อสืบทอดการดำเนินงานโครงการคุณธรรมจากนักเรียนแกนนำรุ่นพี่ก่อนที่จบการศึกษาออกไปอย่างต่อเนื่อง

อุไรวรรณ จันทร์สว่าง (2559, บทคัดย่อ) การประเมินโครงการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านย่านตาขาว ปีการศึกษา 2559 มีวัตถุประสงค์เพื่อ ประเมินบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และความพึงพอใจ ที่มีต่อโครงการของผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า 1) ผลการประเมินด้านบริบทของโครงการ พัฒนาและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านย่านตาขาว ปีการศึกษา 2559 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้าของโครงการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านย่านตาขาว ปีการศึกษา 2559 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ผลการประเมินด้านกระบวนการของโครงการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านย่านตาขาว ปีการศึกษา 2559 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4) ด้านผลผลิต เป็นการประเมินในด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และด้านความพึงพอใจต่อโครงการโดยผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะพิจารณาแต่ละด้าน สรุปผลดังนี้ 4.1) ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ประกอบด้วยกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ดังนี้ 4.1.1) กิจกรรมคุณธรรมนำชีวิตด้านภัยยาเสพติด พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4.1.2) กิจกรรมกินดี อยู่ดี ชีวิตมีสุข ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4.1.3) กิจกรรมส่งเสริมระเบียบวินัยและจิตอาสา พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4.1.4) กิจกรรมบูรณาการคุณธรรม จริยธรรมสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4.1.5) กิจกรรมสามประสานสายใยรัก พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4.2) ด้านความพึงพอใจที่มีต่อโครงการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านย่านตาขาว ปีการศึกษา 2559 พบว่า ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความพึงพอใจต่อการประเมินผลผลิตของโครงการ เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

2. งานวิจัยต่างประเทศ

พาโทร (Patro, 1999) ได้ทำการวิจัยผลกระทบของการจัดโครงการบริการชุมชนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรมในกลุ่มเด็กวัยรุ่นชาย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของโครงการบริการชุมชนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรมในเด็กวัยรุ่นชาย กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนเกรด 12 จากโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ แล็บซานเมือง จำนวน 86 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ พบว่า 1) นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการบริการชุมชนมีการพัฒนาคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในโครงการ 2) ผลกระทบของงานบริการที่มีต่อการนับถือตนเองแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3) ร้อยละ 80 ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างเกิดความรู้สึกนับถือตนเองมากขึ้น

ลี (Lee, 2009, pp.165-184) ได้ศึกษาการวางแผน การนำไปใช้ และการประเมินผล โรงเรียนที่ใช้คุณลักษณะเป็นฐาน โครงการด้านวัฒนธรรมในประเทศไต้หวัน การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีจุดเน้นในการวางแผน การนำไปใช้ และการประเมินผลโรงเรียนที่ใช้คุณลักษณะเป็นฐาน โครงการด้านวัฒนธรรม (CBSC) ในประเทศไต้หวัน โดยโครงการนี้ได้บูรณาการหลักปฏิบัติ ด้านความยุติธรรม ความเอื้ออาทรเอาใจใส่ การพัฒนาด้านระเบียบวินัย โดยได้รับอิทธิพลจากรูปแบบที่มีชื่อเสียงของประเทศสหรัฐอเมริกาในด้านโครงการคุณลักษณะทางการศึกษา โครงการ CBSC ได้จัดทำขึ้นที่โรงเรียนไต้หวันระดับประถมศึกษา ตั้งแต่สิงหาคม พ.ศ. 2548 ถึง กรกฎาคม พ.ศ. 2550 โดยวิธีการดำเนินการวิจัยประกอบไปด้วย การอภิปรายกลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุม การสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกต และการทดลอง ผลการวิจัยพบว่า 1) การวางแผน การนำไปใช้ และการประเมินผลโรงเรียนที่ใช้คุณลักษณะเป็นฐาน โครงการ CBSC มีจุดแข็งในหลายประการและมีข้อจำกัดบางประการ 2) โครงการ CBSC แสดงถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และ 3) ผลลัพธ์ของโครงการ CBSC แสดงถึงประสิทธิผลของโครงการในด้านคุณภาพแต่ไม่ส่งผลต่อด้านปริมาณ

เอลิ (Eli, 2016, P.63) ได้ทำการประเมินคุณลักษณะและคุณธรรมศึกษา ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายพรรณนา และประเมินผลการนำคุณลักษณะและคุณธรรมศึกษาไปใช้ในโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในประเทศอินโดนีเซีย จำนวน 3 โรงเรียน โดยมีผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ครูผู้สอนและผู้อำนวยการโรงเรียน รูปแบบที่ใช้ประเมินผลแบบซีไอโอ (CIPO) ประกอบด้วยการประเมินด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต จากการผลการประเมิน พบว่า โรงเรียนทั้ง 3 แห่ง สามารถนำคุณลักษณะและคุณธรรมศึกษาไปใช้ได้เป็นอย่างดีในบริบทของตนเอง แต่ยังคงมีอุปสรรคในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านปัจจัยนำเข้า ได้แก่ การขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ การขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวก และครูผู้สอนที่ไม่ได้มาตรฐาน ด้านกระบวนการ พบว่า การนำคุณลักษณะและจริยธรรมศึกษาไปใช้ในการวางรากฐานการศึกษาสามารถพบได้ในหลักสูตรคู่ขนาน หลักสูตรพิเศษ

กิจกรรมที่เน้นความสามารถในด้านการอ่านและด้านการเขียน และโปรแกรมเฉพาะเจาะจงของโรงเรียน

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ สามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

การพัฒนาโรงเรียนต้นแบบคุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เนื่องจากโรงเรียนมีบทบาทสูงมากในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม มีหน้าที่สำคัญในการให้ความรู้และทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี และจะต้องดำเนินกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่องอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ได้แก่ 1) ผู้บริหารเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ักเรียนโดยจัดให้มีแผนงานโครงการ การนิเทศ กำกับ ติดตามและการประเมินผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้ชัดเจน จัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อการดำเนินงาน 2) ครูต้องมีการพัฒนาตนเองด้านคุณธรรมจริยธรรม มีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในทุก ๆ ด้าน ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอน 3) ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนเมื่ออยู่ที่บ้าน เช่น การปลูกฝังเรื่องของการ มีน้ำใจ ความซื่อสัตย์สุจริต และการรักษาความสะอาด เป็นต้น 4) นักเรียนจะต้องให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน และ 5) ชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของโรงเรียน ในด้านการดำเนินงานโรงเรียนจะต้องทำให้มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ต้องสร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ได้แก่ การพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงงานคุณธรรมเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน การพัฒนาสื่อแหล่งเรียนรู้ และการส่งเสริมความร่วมมือส่วนด้านปัจจัยที่จะทำให้การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนและโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมให้สำเร็จนั้น ได้แก่ ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ โรงเรียนต้องมีแผนยุทธศาสตร์ / โครงการ การน้อมนำพระราชปณิธานมาเป็นแนวดำเนินงาน การได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และการมีแกนนำในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม และการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนั้นจะทำให้ผู้บริหาร ครู และนักเรียนมีคุณธรรมอัตลักษณ์ และส่งผลให้โรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ดี นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นักเรียนมีการพัฒนาตนเองในทิศทางที่ดีขึ้น โรงเรียนมีภาคีเครือข่ายเข้ามาช่วยเหลือ เกิดนวัตกรรมใหม่ของการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และเป็นที่ยอมรับในการศึกษาดูงานด้านคุณธรรมจริยธรรม และผลพลอยได้ที่โรงเรียนจะได้รับ ได้แก่ ผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน O-NET สูงขึ้น นักเรียนมีอัตราการศึกษต่อที่สูงขึ้น อัตราการออกกลางคันของนักเรียนลดลง โรงเรียน และนักเรียนได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติด้านคุณธรรมจริยธรรม และชุมชนมีความตื่นตัวในการพัฒนาโรงเรียน

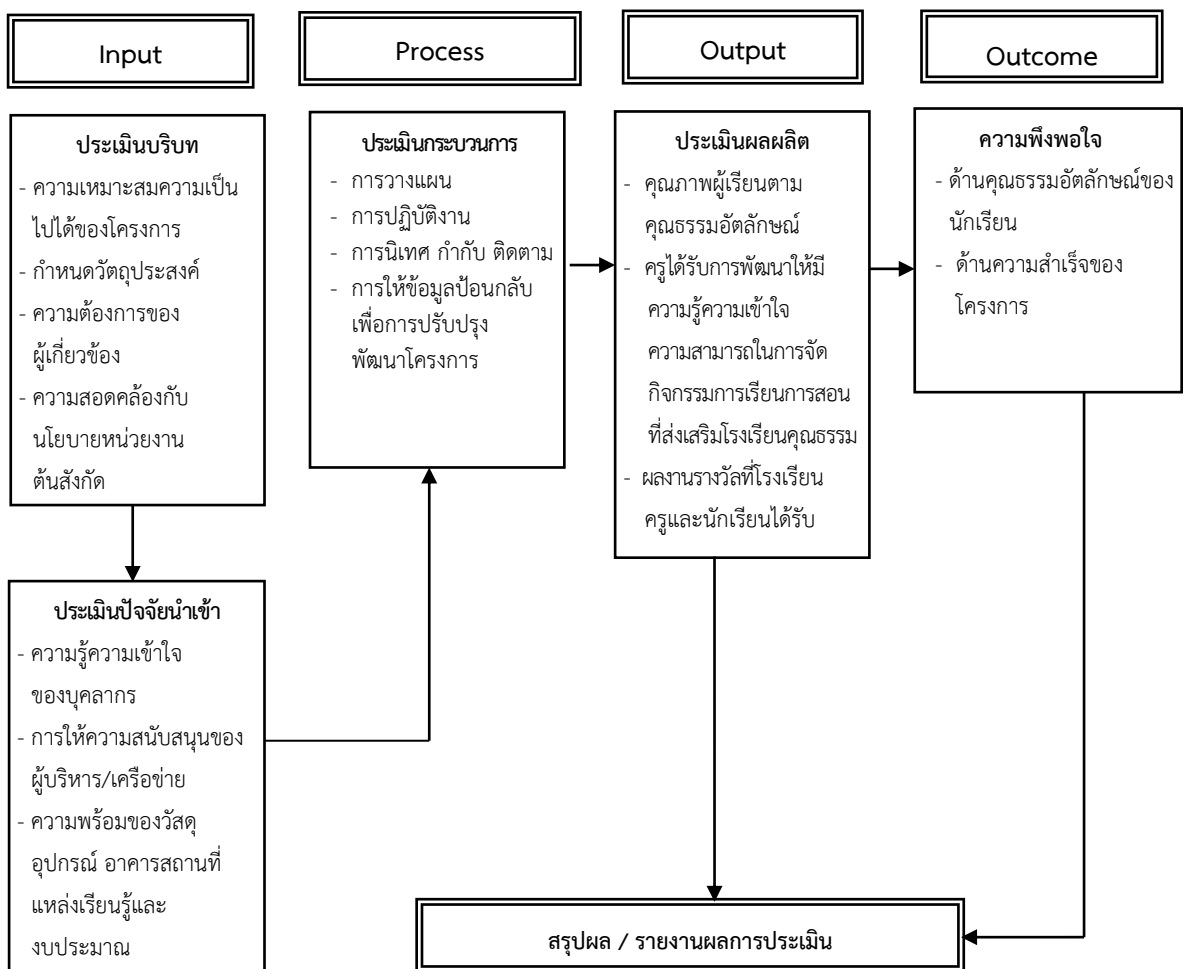
คุณธรรม โรงเรียนจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนคุณธรรมเพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนซึ่งจะเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

การประเมินโครงการจะช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์และมาตรฐานของการทำงานมีความชัดเจนขึ้น ช่วยให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่าหรือเกิดประโยชน์เต็มที่ ช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ ช่วยในการแก้ปัญหาอันเกิดจากผลกระทบ (Impact) ของโครงการและทำให้โครงการมีข้อที่ทำให้เกิดความเสียหายลดน้อยลง ช่วยในการควบคุมคุณภาพของงาน สร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติตามโครงการ เพราะการประเมินโครงการมิใช่เป็นการควบคุมบังคับบัญชาหรือสั่งการแต่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและเสนอแนะวิธีการใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติโครงการอันย่อมนำมาซึ่งผลงานที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งปวง และช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการ ได้ทราบถึงอุปสรรคปัญหาข้อดี ข้อเสีย ความเป็นไปได้ และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการโครงการโดยข้อมูลดังกล่าวแล้วจะช่วยทำให้ตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือจะยุติโครงการนั้น ซึ่งรูปแบบการประเมินโครงการโดยใช้ซีบีโมเดล (CIPP Model) เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการเพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาที่มีการประเมิน 4 ด้าน คือ 1) ประเมินบริบท (Context) ประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ 2) ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input) ประเมินเพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่ โดยดูว่าปัจจัยที่ใช้จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ 3) ประเมินกระบวนการ (Process) ประเมินระหว่างการทำงานโครงการ เพื่อหาข้อดี และข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ และเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงานของโครงการ และ 4) ประเมินผลผลิต (Product) ประเมินเพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือตามที่คาดหวังไว้หรือไม่

ผู้รายงานจึงดำเนินการโครงการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 และดำเนินการประเมินโครงการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ประเมินบริบท (Context) 2) ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input) 3) ประเมินกระบวนการ (Process) และ 4) ประเมินผลผลิต (Product) และการประเมินความพึงพอใจต่อโครงการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ในด้านคุณธรรมของนักเรียนตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน และด้านความสำเร็จของโครงการ โดยประเมินจากความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารและครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้แทนบุคคลในชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน และผู้แทนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

เขต 18 เพื่อผู้รายงานจะนำผลการประเมินโครงการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบ
 คุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18
 มาปรับปรุงพัฒนาโครงการให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

จากการศึกษาเอกสารและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้รายงานได้สรุปรายละเอียดของการบริหาร
 และการประเมินโครงการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี
 “สุขบท” ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แสดงกรอบความคิดรวบยอดของการประเมินโครงการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบคุณธรรมของโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”